

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая



ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Әлеуметтану және саяси ғылымдар» сериясы
Серия «Социологические и политические науки»

№ 3 (31), 2010



Алматы

Хабаршы. «Әлеуметтану және саяси ғылымдар» сериясы.¹ - Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ. - 2010. - № 3 (31). - 108-бет.

Вестник. Серия «Социологические и политические науки».² - Алматы: КазНПУ им.Абая. - 2010. - № 3 (31). - 108 с.

Главный редактор

д.филос.н., проф. Р.Б.АБСАТТАРОВ

Редакционная коллегия:

*д.полит.н., проф. Н.В.Романова (зам.гл.редактора),
к.полит.н., доцент А.Ж.Мукажанова (ответ.секретарь),
д.полит.н., проф. Л.М.Иватова,
д.социол.н., проф. К.У.Бисенов,
д.социол.н., проф. М.С.Садырова,
д.социол.н., проф. З.Ж.Жаназарова,
д.социол.н., проф. Н.П.Нарбут (г.Москва),
д.и.н., проф. Д.Е.Слизовский (г.Москва),
д.полит.н., проф. Чо Чонг Нам (г.Сеул)*

© Казахский национальный педагогический университет им.Абая, 2010

¹ Білім және ғылым саласындағы қадағалау және аттестастау Комитеті (БФСҚАК) 2003 жылғы 26 маусымдағы №433-3 ж бұйрығының негізінде Абай атындағы ҚазҰПУ-дың «Хабаршы» журналы «Әлеуметтану және саяси ғылымдар» сериясын саяси және әлеуметтанулық ғылымдар бойынша (23.00.00; 22.00.00 мамандықтары) диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялайтын басылымдар тізбесіне енгізілгені туралы хабарлайды

² На основании приказа Комитета по надзору и аттестации в сфере образования и науки (КНАСОН) №433-3 ж от 26 июня 2003 г. Вестник КазНПУ имени Абая, серия «Социологические и политические науки» внесен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по политическим и социологическим наукам (специальность 23.00.00; 22.00.00).

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР ПРОБЛЕМАЛАРЫ ПРОБЛЕМЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Г.Р. Абсагтаров –

*соискатель кафедры политологии и социально-экономических дисциплин
Института магистратуры и докторантуры PhD КазНПУ им. Абая*

Поскольку в политической науке вплоть до последнего времени такой вопрос как формирование и развитие правовой политики Республики Казахстан в целом практически не изучался, то и проблема его политических приоритетов в казахстанском обществе, естественно, не возникала. Между тем, вопрос этот, при его очевидной неизученности, чрезвычайно актуален и значим как для теории, так и для практики Казахстана.

В каждом политическом документе и законе Казахстана, претендующем на то, чтобы занять достойное место в передовой политической, правовой системе, должна быть своего рода „изюминка” - одна или несколько **взаимосвязанных** основополагающих идей, которые придают ему особый смысл и социально-политическое значение, дают ход решению назревшей проблемы.

А вот „изюминка” политической, правовой реформы, всей правовой политики в Казахстане состоит в том, что в такой реформе, в такой политике должны быть приоритеты, в том числе политические.

Изучение нормативно-правовой базы и политических документов Казахстана показывает, что на практике нет единообразного подхода к решению вопроса о приоритетах правовой политики. Достаточно хаотично принимаются на разных уровнях отдельные нормативно-правовые акты, которые не подчинены единому началу, объединяющей идее, никак не связаны между собой, а иногда и противоречат друг другу.

Вообще, к вопросу о приоритетах правовой политики следует подходить очень осторожно, тем более, что взвешенный подход к принятию нормативно-правовых актов подразумевается сам собой.

Среди ученых обществоведов нет единства мнений по поводу того, какие именно из ориентиров правовой политики следует признать приоритетными, какие расставить акценты.

По вопросу приоритетов правовой политики Республики Казахстан не сказала еще своего веского слова и политическая наука. Нельзя не видеть, например, того, что некоторые политологи, исследуя конкретную проблему,

именно, ее считают наиболее приоритетной, не замечая при этом других, не менее приоритетных. В связи с этим они предлагают соответствующий комплекс мер, касающийся только исследуемой проблемы, без ее взаимосвязи с другими приоритетами. Кроме того, ряд исследователей предпринимает попытки бездоказательного противопоставления одного приоритета другому.

Из этого следует, что в качестве приоритетов правовой политики Республики Казахстан могут выступать только такие ориентиры, которые в равной мере были бы важны одновременно как для политики, права в целом, так и для любой отрасли права, для каждого вида политики, любой сферы политико-правового регулирования.

Не отрицая того, что на современном этапе развития казахстанского общества правовая политика государства должна ориентироваться прежде всего на соблюдение и защиту приоритетных и неотъемлемых прав и свобод личности, представляется важным рассмотреть этот приоритет в диалектической взаимосвязи с теми процессами и явлениями, которые происходят в обществе. Современная общественно-политическая жизнь настолько сложна и динамична, что требует огромных усилий государства и общества по ее упорядочению. Чтобы реально соблюдать и защищать права личности, нужно создать для этого необходимые условия, т.е. не ставить «телегу впереди лошади».

В этой связи будет вполне логичным, если рассмотреть действия правовой политики Республики Казахстан в сфере формирования правового государства и гражданского общества в качестве наиважнейших приоритетов не как самоцель, а во имя реального обеспечения прав человека. Поэтому формирование правового государства и гражданского общества относится к наиболее общим политическим приоритетам казахстанской правовой политики.

В Казахстане идея правового государства развивалась мыслителями Абай Кунанбаевым, Шоканом Валихановым, Мустафой Чокаем и др. Особенно значительный вклад в разработку этой идея внесли ученые – юристы, политологи – С.Зиманов, С.Сартаев, Ж.Джунусова, М. Касымбеков и др. В частности, по их мнению, правовое государство в Казахстане это весь казахстанский народ, организованный как одно целое. Правовая организация народа и общее благо, при которых возможна гармония между общественным целым и личностью.

Как показывает анализ научной литературы, определить признаки правового государства достаточно сложно. В науке до сих пор не сложилось единой концепции правового государства. Его понимание претерпевает постоянные и большие изменения.

В связи с этим следует сказать, что суждения о господстве права, заложенные в основание всей системы учения о правовом государстве, являются с точки зрения политологии и логики вполне последовательными и законченными. Однако в процесс формирования правового государства в

Казахстане находится еще в начальной стадии.

Исходя из современного понимания правовое государство-это, прежде всего, особая наиболее совершенная модель демократического цивилизованного государства.

Представляется чрезвычайно важным отметить, что правовая политика в своем потенциале имеет возможности обеспечить формирование правового государства на разработанных ею принципах, с учетом реалий казахстанской действительности. К числу наиболее важных принципов правовой политики Республики Казахстан можно отнести: легитимность государственной власти; взаимная ответственность государства и личности; разделение властей; высокий уровень законности; единство естественного и позитивного права.

Следует сказать, что политическая и правовая жизнь казахстанского общества настойчиво требует и того, чтобы в поле зрения правовой политики по формированию правового государства находились вопросы, касающиеся укрепления взаимодействия государственной власти и местного самоуправления.

Итак, формирование правового государства является приоритетной сферой деятельности правовой политики Республики Казахстан. В достижении поставленной цели эта политика должна стремиться к тому, чтобы развивать идею правового государства, осуществлять поиск наиболее целесообразных и приемлемых форм своей деятельности в тех сферах жизни казахстанского общества, которые нуждаются в правовом воздействии с помощью ее средств. В этом смысле сильной стороной правовой политики является то, что она по своей природе, имеет возможность учитывать как в целом казахстанскую специфику, так и особенности каждого региона. Сегодня на первый план Казахстана выдвигается задача соединения теоретических воззрений на правовое государство с повседневной конкретной деятельностью государства и муниципальных учреждений. Поэтому центр тяжести пора перенести на практическое осуществление задач по формированию правового государства в Казахстане, не откладывая его на будущее. В противном случае подрывается вера в возможность создания такого государства. В этих целях, как нам представляются, в первую очередь, необходимо создать минимум условий. К ним можно отнести: развитие рыночной экономики; осуществление курса демократического развития общества; укрепление всех уровней и ветвей государственной власти, совершенствование государственного механизма; выполнение социальных обязательств перед обществом; повышение уровня жизни населения; развитие духовной сферы; повышение политической, правовой культуры и политико - правосознания граждан.

Названные меры по формированию правового государства в Казахстане, станут необходимым условием и важной предпосылкой создания гражданского общества и обеспечения прав и свобод человека и гражданина.

Из этого следует, что переход к гражданскому обществу в Казахстане

обещает быть долгим и трудным [1]. В целях придания этому процессу устойчивости и интенсивности необходима эффективная деятельность правовой политики, направленной на формирование гражданского общества в Казахстане. В таком качестве эта политика может представлять собой научно-обоснованную, последовательную и системную деятельность государственных органов при участии общественных структур по созданию необходимых условий и, в первую очередь, эффективного механизма функционирования гражданского общества.

К числу перспективных целей правовой политики Республики Казахстан в сфере формирования гражданского общества можно отнести: обеспечение условий для свободного развития человека; развитие институтов гражданского общества; выстраивание системы правового взаимодействия общества и государства. В качестве ближайших целей данной политики можно выделить: стимулирование развития социальных связей; создание правовых условий для развития экономических отношений в обществе; совершенствование законодательства об общественных объединениях, о местном самоуправлении и о средствах массовой информации; разработка политики в сфере формирования института частного права; определение приоритетов государства в идеологических отношениях общества.

В этой связи представляется важным отметить, что эволюция правового положения человека в Казахстане имеет большую историю. Знание этой истории позволяет глубже понять проблему прав и свобод человека и гражданина в современном Казахстане, которая, следуя курсом реформ, восприняла основные требования, принципы мирового сообщества в гуманитарной сфере, взяла на себя обязательства по соблюдению прав человека, признала, что эти права являются естественными и неотчуждаемыми и обязательны для всех, в том числе и для власти, призванной гарантировать их осуществление. Казахстан признал действующие международно-правовые акты в этой области и приняла декларацию прав человека и гражданина. Поэтому для современного Казахстана проблемы личности являются чрезвычайно актуальными. По своей природе они носят комплексный характер, поскольку одновременно выступают категориями философской, юридической, политической, социологической и др. наук. Так, современная политология сосредоточила внимание на политических аспектах прав и свобод человека, в частности, на особенностях их реализации, гарантирования, взаимосвязей с государственно-правовыми явлениями. Подобные аспекты нашли свое отражение в трудах таких ученых-политологов Казахстана Ж.Бакира, А.Бижанова, С.Дьяченко и др. В частности, наиболее обстоятельно проблемы прав и свободы человека рассмотрены в монографии Г.К. Искаковой [2].

Между тем, указанные проблемы нуждаются в дальнейших исследованиях. По нашему мнению, наибольшего внимания требуют политико-правовые аспекты взаимоотношений личности с государством, обоснованных на принципах правовой политики. Такая позиция объясняется

тем, что эффективным средством обеспечения прав и свобод человека и гражданина в новых казахстанских условиях может выступить научно обоснованная, системная правовая политика государства.

Как видим, в современных условиях задачами и целями правовой политики Республики Казахстан должно стать реальное обеспечение прав человека, а также утверждение солидарности и консолидации общества на основе согласования интересов. Однако решение этой задачи во многом зависит от возможностей установления баланса свободы и равенства как принципов, на которых основаны права человека.

Подчеркнем, что в современном Казахстане проблема свободы и равенства не только не снята, но и вошла в XXI век с теми реалиями, в пределах которых развивалось противостояние этих понятий. Так, стало очевидным, что безграничная свобода, отстранение государства от участия в воздействии на экономические процессы, обеспечивающие полную свободу рыночной экономики, породили такие формы фактического неравенства, которые нивелируют формально-юридическое равенство. Естественно, что человек, лишенный достойных условий жизни, отчужден от участия в делах государства, в экономических процессах. Все его стремления связаны с «выживанием» в условиях „жесткой конкуренции, государственного и общественного безразличия к его нуждам” [3, с.22].

В качестве критериев ограничения свободы, обозначенных в Конституции РК и Всеобщей декларации прав человека являются интересы национальной безопасности, территориальной целостности или общественного спокойствия, предотвращения беспорядков и преступлений, защита здоровья и нравственности, защита репутации или прав других лиц, предотвращение разглашения информации, полученной конфиденциально или обеспечения авторитета и беспристрастия правосудия. Это самые общие контуры, очерчивающие свободу, которые в законодательстве, в частности, в конституционном, уголовном, административном, гражданском, экономическом и других отраслях его конкретизируют.

Однако как бы детально ни регулировало законодательство сферу свободы человека, его социальное поведение столь многообразно, что соблюсти границы правовой, политической свободы далеко не просто. Это обстоятельство усиливает роль правовой политики Республики Казахстан, поскольку государство должно устанавливать и контролировать ограничения, необходимые для нормальной жизнедеятельности общества. К сожалению, в реальной жизни такие механизмы контроля пока отсутствуют. Более того, развитие рыночных отношений далеко не всегда протекает в правовом поле. Выход за пределы права связан со злоупотреблением свободой рыночных отношений, порождает несправедное обогащение за счет той части общества, которая либо не владеет собственностью, либо владеет ею в незначительных размерах.

Между тем, признавая высокую ценность права в Казахстане как всеобщего масштаба и равной меры свободы индивида нельзя не учитывать,

что общественно-политические отношения развиваются не только по правовым канонам. На них воздействуют и такие социальные регуляторы как корпоративные нормы, мораль и др., которые способны изменять социально-политические отношения, влиять на возрастание социального неравенства. И правовые средства, и политические механизмы, используемые правовой политикой, не могут приостановить эти процессы, поскольку существуют социально-психологические и экономические факторы, которые расширяют свободу одних и вызывают чувство недовольства и отчуждения у тех, кто занимает низшие ступени в иерархии общества. Кроме того, как уже отмечалось, нельзя не видеть и негативную сторону рыночных отношений в Казахстане, когда порождается нездоровое соперничество, переходящее во вражду, жажда быстрой наживы, алчность, эгоизм. Это ведет к неблагоприятной обстановке по реализации социально-экономических прав человека и гражданина.

Итак, действенный источник неравенства – это социальный контекст, поскольку политическое равенство не влечет за собой равенство экономическое. В этих условиях получила свое выражение идея социального государства. Она нашла отражение в Конституции Казахстана [4, с.4,8-15].

В свете такого подхода только правовая политика Республики Казахстан способна четко определить концепцию отношений человека и государства, т.е. как научно обоснованная политика, осуществляемая в сфере права и посредством политики и права может дать ясные ответы на вопросы: берет ли государство на себя функцию социальной защиты человека или оставляет его один на один с рыночной стихией; будет ли государство регулировать распределительные отношения; правомерно ли перераспределение доходов между различными социальными слоями общества через налогообложение, госбюджет, финансирование социальных программ; должно ли государство заниматься «выравниванием» социального неравенства; ведет ли свобода, формирующаяся в экономической сфере, к утверждению социального неравенства; устарели ли идеи равенства в новых условиях, являются они мифом или реальностью; можем ли мы создать общество, основанное на принципах социальной справедливости и нравственности или в условиях рынка следует от них отказаться?

Следует сказать, что внедренная в современном Казахстане модель рыночного общества, основана на жестких стандартах, связана с борьбой за существование, конкуренцией при минимальной роли государства в социальной защите прав человека. Однако как показывает практика, отрицание социальной роли государства неприемлемо даже для развитых государств. Тем более неприемлемо оно для казахстанского общества с учетом его специфических особенностей.

Поэтому задача правовой политики Республики Казахстан состоит в том, чтобы утвердить принцип социальности государства, определить правовые средства и политические механизмы, обеспечивающие если не реальное равенство, то хотя бы достойную жизнь человеку.

В этой связи вполне отчетливо встает вопрос о деятельности правовой политики Республики Казахстан по формированию системы гарантий, обеспечивающих права и свободы человека. Это выступает одной из центральных задач правовой политики, ибо в реальной действительности о правах человека судят прежде всего по степени их реализации.

Следует сказать, что система гарантий защиты прав человека, казахстанца начинается с законодательства, обоснованного правовой политикой. Поскольку для защиты нарушенного права в Казахстане необходимы доступные юридические процедуры, система юридических услуг, то правовая политика разрабатывает широкую систему защиты прав личности, опираясь на которую, каждый мог бы реализовать свои права, нести юридическую ответственность. Однако в реальной действительности существует расхождение между конституционными положениями и практикой их реализации. Такое положение вызывает озабоченность, поскольку оно подрывает авторитет Конституции РК, доверие к власти и уважение к суду.

Важнейшим направлением современной правовой политики Республики Казахстан является ее деятельность по оптимизации электоральной политики, безусловное обеспечение избирательных прав человека. Поскольку последняя напрямую связана с вопросом о власти, то ее с полным основанием можно отнести к одному из политических приоритетов правовой политики нашего государства.

Представляется важным отметить, что сегодня роль казахстанского государства по отношению к участникам избирательного процесса заключается в создании равных возможностей участия в избирательной компании. Однако, в реальной действительности на электорат обрушивается большой поток информации, который избирателями в полной мере не может быть осмыслен. Вследствие этого партия, получившая по результатам парламентских выборов наибольшее количество голосов и партия, получившая самую наименьшую поддержку, имеют по закону о выборах равное количество эфирного времени печатной площади и т.д. В результате избиратель не может точно определиться со своими предпочтениями.

В связи с этим следует сказать, что идет сложный и долгий процесс оптимизации казахстанской избирательной системы. Однако все еще не удалось до конца сформировать консолидированную модель избирательной системы. Вызывается это обстоятельствами как объективного, так и субъективного характера.

В целях оптимизации электоральной политики Республики Казахстан в системе правовой политики можно внести следующие предложения. Во-первых, к существующим цензам гражданства и возрастному цензу следовало бы добавить – оседлости и образовательный уровень Депутата Мажилиса. Это не может служить ограничением права быть избранным, а станет дополнительным требованием к тем, кто претендует на высокие посты в государстве, субъекте РК или в муниципальном образовании. По

нашему мнению, требования к качественному уровню власти следует формировать уже в избирательном законодательстве. К сожалению, пока в Казахстане доминирует легковесное отношение к претендентам на власть. Например, казахстанское законодательство о государственной и муниципальной службе запрещает устанавливать требования к уровню общего и профессионального образования лиц, занимающих должности категории «А». В то же время к их подчиненным – государственным и муниципальным служащим подобные требования предъявляются. В этом нет ни логики, ни справедливости.

В-вторых, в целях борьбы с «административным ресурсом» необходимо запретить вносить акимов в списки кандидатов избирательных объединений или блоков. Дело в том, что эти должностные лица, идущие на выборах в законодательные органы власти первыми в списках, выступают в роли локомотивов, толкающих своей популярностью соответствующее избирательное объединение к победе.

В-третьих, необходимо установить минимальный порог явки избирателей, при котором выборы признаются состоявшимися. Если говорить о муниципальных образованиях, то порог явки не должен быть менее 30 процентов. При проведении же региональных и республиканских выборов явка избирателей должна быть значительно выше. Отсутствие в законодательстве порога голосующих приводит к тому, что во многих субъектах республики выборы признаются состоявшимися при любой явке избирателей. Это не может не вызвать сомнения в легитимности состоявшихся выборов.

Следует также подчеркнуть, что в принятом законе о выборах есть некоторые пробелы и противоречия, которые могут серьезно повлиять на ход избирательной кампании.

Вызывает сомнение и такое положение Закона, где, с одной стороны, говорится о необходимости сделать избирательные комиссии независимыми от местных властей, а с другой – сохраняется за акимами право назначать половину состава комиссий субъектов РК.

По нашему мнению, в Уголовном кодексе РК должна быть прописана норма, где бы четко говорилось о том, что фальсификации во время выборов, в каких бы формах они не осуществлялись, есть не что иное, как тяжкое преступление перед обществом и должны расцениваться как попытка или реальные действия по «незаконному присвоению власти». Подобные действия по своей сути являются антиконституционными и подлежат уголовному наказанию.

В целом, несмотря на имеющиеся недостатки, закон о выборах в своем концептуальном плане в основном отвечает требованиям электоральной политики страны. Однако, чтобы избирательная система развивалась более устойчиво, по нашему мнению, необходимо принять новый Избирательный Кодекс Республики Казахстан. Это могло бы способствовать обеспечению стабильности в обществе и развитию избирательной системы на твердой

правовой основе.

Своеобразие современного этапа развития общества позволило казахстанским властям коррупцию, вместе с преступлениями против личности, общества и государства, техногенными катастрофами и др., отнести: во-первых, к числу главных угроз безопасности страны, а, во-вторых, борьбу с ней – к одной из первоочередных задач государства. В этой связи чрезвычайно важную роль призвана сыграть правовая политика Республики Казахстан как особое средство при осуществлении общегосударственной политики и, в первую очередь, такая ее разновидность, как антикоррупционная политика, представляющая собой систему мер, где ключевую роль играет политическая воля руководства страны и регионов, направленная на борьбу с коррупцией.

Квинтэссенция новой парадигмы состоит в том, что глубоко осмысленная и обоснованная внутренними потребностями казахстанского общества, воля «проникает» в право, благодаря чему, воля политическая становится правовой антикоррупционной политикой государства. Благодаря этому антикоррупционная политика Республики Казахстан выходит на принципиально иной уровень своего формирования и функционирования, становится разумной, конструктивной и научно обоснованной, позволяет четко и ясно ответить на многие вполне важные и конкретные вопросы, касающиеся борьбы с организационной преступностью и коррупцией [2].

Между тем, приходится с сожалением констатировать, что борьба с организационной преступностью и коррупцией, как и сама правовая политика современного Казахстана все еще не приведена в систему и отличается своей непоследовательностью. Поэтому, если искать «корни» коррупции и причины слабых и неэффективных форм и методов борьбы с ней, то следует, прежде всего, обратиться к анализу соответствующей политики государства. Так, практика убедительно подтверждает, что если политика государства проводится без надлежащего правового обеспечения, то она терпит не только неудачи, но и провал. Из этого и вытекает необходимость более глубокого политологического исследования роли правовой политики в области борьбы с организационной преступностью и коррупцией.

Опыт последнего пятнадцатилетия наглядно подтвердил, что основным источником широкомасштабной коррупции в Казахстане является организационная преступность. В этом контексте отметим, что центральное место в составе организационной преступности занимает теневая экономика, ставшая главным звеном формирования коррупции в Казахстане [5].

В связи с этим следует отметить, что в условиях реформ стали складываться высокоорганизованные сообщества в составе государственных чиновников, работников правоохранительных органов и представителей теневой экономики, в руки которых попал огромный стартовый капитал.

В связи с этим подчеркнем, что коррупция, во всех ее видах, причиняет большой ущерб государству. Более того, впервые в Казахстане она стала

реальной угрозой общественной, национальной безопасности.

Важно акцентировать внимание и на том, что коррупция в Казахстане существует поскольку, поскольку существует возможность чиновников распоряжаться не принадлежащими им ресурсами, в то время как государственный служащий обязан принимать решения, исходя из целей, установленных правом и государственной политикой. Коррупция начинается там и тогда, когда эти цели подменяются корыстными интересами должностного лица, воплощенными в конкретные действия. К сожалению, термины «чиновник» или «администратор» ассоциируется в сознании казахстанцев как «бюрократ», «коррупционер», а не как «служащий», а тем более «наемный работник».

В интересах разработки и осуществления антикоррупционной политики или же правовой политики Республики Казахстан в сфере борьбы с коррупцией, необходимо глубокое понимание основных причин существования этого опасного для общества явления, а также способов борьбы с ним.

Важной проблемой остается наличие коррупция в казахстанских правоохранительных органах [6,с.104-108]. Это чрезвычайно опасное явление, так как коррупция в правоохранительных органах способствует росту коррупции и в структурах власти.

Итак, поскольку, современная казахстанская коррупция распространилась по горизонтали и вертикали и стремится к захвату новых сфер влияния, то политическая воля борьбы с ней должна быть четко и принципиально выражена в специально разработанной долговременной политике государства, которая сегодня получила в политической, юридической науке свое обоснование как правовая политика. Она вполне может занять свое достойное место в казахстанском обществе как общенациональная политика [7] вместе с ее составной частью - антикоррупционной политикой государства.

На наш взгляд, в качестве политических приоритетов правовой политики Республики Казахстан могут быть признаны только такие достаточно обобщенные ориентиры, которые в равной степени были бы важны как для права и политики Казахстана в целом, так и для его каждого отдельного направления правовой политики в сфере политико-правового регулирования.

Кроме того, когда мы говорим о политических приоритетах правовой политики Республики Казахстан, мы имеем в виду не всякие политическо-правовые ценности, а лишь те, которые имеют значение на современном этапе развития казахстанской государственности. То есть, политические приоритеты - это актуальные ориентиры. Политические приоритеты правовой политики образуют систему. Это означает, что они взаимосвязаны, оказывают взаимное влияние и обусловлены друг другом.

1. Мұсатаев С.Ш. Қазақстандық азаматтық қоғам: қазіргі жағдайы мен келешегі. – Алматы, 2007. – 239 б.
2. Исакова Г.К. Права и свободы человека в условиях посткоммунистического транзита. – Алматы: Арысь, 2003. – 294 с.
3. Щевчук И.А. Общественный прогресс. - Киев, 2007. – 415 с.
4. Конституция Республики Казахстан. – Астана: Елорда, 2008. – 56 с.
5. Гора Н. „Баррикады” теневой экономики // Мысль. – 2009. - №5. – С. 48-58.
6. Абдрашев Р. Взятчники в пагонах // Мысль. – 2010. - №3. – С.104-108.
7. Концепция правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 // Казахстанская правда. – 2009. - 27 августа.

Түйін

Мақалада ғылыми әдебиеттерде әлі де жете зерттелмеген Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының ең алғашқы - негізгі бағыттарының мәселелері қарастырылады.

Summary

The article considers the problems of political priorities of legal policy of Republic of Kazakhstan, which are not studied enough.

ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МАҚТАНЫШ ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІНДЕГІ ЖАЛПЫАДАМЗАТТЫҚТЫҢ КӨРІНІСІ РЕТІНДЕ

А.Ж. Мұқажанова –

*с.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-нің саясаттану және ӘЭП
кафедрасының доцент м.а.*

Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіндегі жалпыадамзаттықтың көрінісі ретіндегі жалпыұлттық мақтаныш мәселесін зерттеу ғылыми әдебиетте қарастырылмаған Қазақстанның саяси ғылымының өзекті мәселесі болып табылатынын атап өткен жөн.

Қазақстанда демократиялық, әділ қоғам құру жылдары ел өмірінің экономикалық, саяси-әлеуметтік, мемлекеттік және мәдени салаларындағы түбірлі өзгерістер негізінде қазақстандық азаматтың жалпыұлттық мақтанышы қалыптасты. Бұл – 16,5 миллион адамның, яғни, Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатындығын зор мақтаныш ететін азат әрі тең құқылы адамдардың туған үйіндей Отанға деген терең де асқақ сүйіспеншілік сезімі. Олар «Біз-қазақстандықпыз!», «Мен – Қазақстан Республикасының азаматымын!», «Менің Отаным – Қазақстан!» деген

сөздерді үлкен шаттықпен айтады. Жалпыұлттық мақтаныш сезімі солардың тәуелсіз, егеменді мемлекет, демократиялық, әділ қоғам құру бойынша бірлескен жасампаз іс-қайраткерлігі нәтижесінде қалыптасып, нығайтады. Ол Қазақстанның әрбір халқының ұлттық мақтанышының ортақ белгілерінің жалпықазақстандық, жалпыұлттық мақтанышқа айналуының нәтижесі болып табылады.

Қазақстанның әрбір ұлтының өз ұлттық мақтанышы бар. Қазақстан өздерінің жауынгерлік тарихын мақтан тұтады. Қазақ ұлтының Абайды тудырғаны, М.Шоқайды, М.Әуезовты, К.Сәтпаевты, Б.Момышұлын, Д.Қонаевты, Ә.Нұрпейісовті және көптеген басқа да аяулы ұлдарымен қыздарын тудырғаны мақтанышы болып табылады. Мысалы, еліміздегі кәріс халқының өкілдері өздерінің берері мол өткені мен келешегін, өз қаһармандары мен салт-дәстүрлерін, сонымен қатар, Қазақстанның дамуына қосқан үлестерін мақтан етеді [1]. Отанымыздың басқа да ұлттарының баршасы өз ұлттық қаһармандарын, салт-дәстүрлерін мақтаныш тұтады; тәуелсіз, егеменді, демократиялық мемлекет құру ортақ ісіне үлес қосқанын мақтаныш тұтады.

Жалпықазақстандық, жалпыұлттық мақтаныш Қазақстандағы ұлттардың әрқайсысында бар барша үздікті сіңіре отырып, ұлттық мақтаныштан гөрі жана, биік, барынша бай әрі ауқымды сезім болып табылады. Біздің халықтар еліміздің басқа өзара тату ұлттары өкілдерінің әлеуметтік-экономикалық, саяси-мәдени өмірінде қол жеткізген табыстары үшін өзінікіндей көріп мақтанады. Қазақстандық азамат үшін Қазақстанның барша халықтарының жетістіктері мақтаныш нысаны болып табылады [2], өйткені, олар күллі ортақ заттық және рухани қазынаны байытады, олардың тәуелсіз Қазақстан құру ортақ ісіне қосқан шығармашылық үлесінен біздің қоғамымыздың тарихы түзіледі.

Алайда, жалпықазақстандық, жалпыұлттық мақтаныштың қалыптасуымен ұлттық мақтаныш сезімі жоғалмайды. Керісінше, ол бірнеше есе арта түсді, себебі, әрбір ұлттың экономикалық, саяси және мәдени құндылықтары артады. Бірақ, бұл барша қазақстандық адамдардың ынтымақтастығы мен өзара көмегінің арқасында ғана мүмкін болатындықтан, әрбір халықтың ұлттық мақтанышы жалпықазақстандық, жалпыұлттық мақтаныштың ажырамас құрамдас бөлшегіне айналады, яғни, берілген ұғымдар табиғи түрде астасып кетеді.

Біздің елімізде жалпыұлттық та, сол сияқты, ұлттық та мақтаныш бірден қалыптаса қойған жоқ, ұзақ тарихи кезең бойы қалыптасып келді, бұған қазақ халқының және Қазақстанның басқа да халықтарының ұлттық мақтанышының қалыптасуы айғақ бола алады.

Қазақстандықтардың жалпыұлттық мақтанышы неден көрініс табады? Біріншіден, қазақстандық халықтың егеменді, тәуелсіз Қазақстан құруда қол жеткізген жетістіктері мен жеңістері үшін мақтаныштан көрініс табады. Өзінің қазақстандық көпұлтты Отаны үшін мақтаныш, еліміздегі барлық халықтарға деген зор құрмет күллі қазақстандық азаматтардың ажырамас

ішкі қасиеттеріне айналды. Өз халқына деген сүйіспеншілік олардың бойында демократия мен әділдік идеяларына, құқықтық мемлекет пен ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіне деген мызғымас адалдықпен үйлеседі.

Екіншіден, барша Қазақстан халықтарының әлеуметтік мемлекет құрылысына бірлесе, белсене қатысуынан көрініс табады. Қазақстандық азаматтар өз еңбектерімен Отанының байлығын шексіз арттырып, бар күш-жігері, білімімен сарп етіп, экономиканы дамыту міндеттерін жүзеге асыру үшін еңбектенуде. Қоғам игілігіне қамқорлықпен қарап, ысырап етпей, оны еселей түсуімен олар елдің экономикалық және қорғаныс қуатын нығайтады, бұл ретте тәуелсіздік табыстары мен туған елдің қауіпсіздігін қорғау қажет болған жағдайда ұдайы әзірлік танытады.

Үшіншіден, олардың ұлттық мәдениеттердің озық жетістіктерінің табиғи қоспасы болып табылатын Қазақстанның рухани байлықтарын арттыруға қам жеуінен көрініс табады.

Жалпыұлттық мақтаныш сезімі әрбір қазақстандықтың мерейін өсіреді. Қазақстандық қоғам еліміздегі барлық халықтарды біртұтас қазақстандық адамдар ұжымына біріктіреді, оларды мақсатқа бағындырылған жасампаз қазақстандық патриотизм рухында, халықтар достығы, жалпықазақстандық мақтаныш рухында тәрбиелейді. Бұл қалыптасу мен тәрбие қазақстандық өмір салты үлгісінде жүреді.

Қазақстандық өмір салты қоғамның адамға деген қамқорлығын ғана емес, сонымен бірге, адамның қоғамға деген қамқорлығын да дiттейдi. Мiндеттемелерсiз құқықтар да болмақ емес. Қоғам әрбір адамның өмірі бақытқа, шаттыққа толы болуына қамқорлық етеді. Бірақ, оның материалдық және рухани зәруліктерін қамтамасыз етуіне мүмкіндігі болуы үшін жақсы еңбек ету қажет, өйткені, мемлекетті иелігіндегі игіліктің кайнар көзі адамның өзі, оның еңбегі, оның экономика мен мәдениет дамуына қосқан шынайы үлесі ғана бола алады [3]. Әрбір шаңырақтың өсіп-өркендеуі, Отанымыздың гүлденуі мен дамуы адамдардың өз биік азаматтық құқықтары мен міндеттерін қаншалықты тығыз үйлестіре алатындығына, қоғам игілігі үшін қаншалықты адал әрі шынайы еңбектенгендігіне байланысты.

Біздің адамдарымыз қазақстандық өмір салтын мақтан тұтады, өйткені, оның нормалары Қазақстан азаматтарының қажырлы еңбегімен қалыптасқан. Біздің өмір салтымыз Қазақстанның әрбір азаматына өзін Адам сезінуге, өз тағдырының иесі болуға, қоғамдық өмірдің белсенді қатысушысы болуға мүмкіндік береді. Қазақстандық халықтың мақтаныш етер тұрмыс-тіршілігі бар, өмірімізді бұдан да бай әрі көркем ете түсу үшін еңбек етіп, күресу мақсаты бар. Ол бар күш-қайратын қазақстандық Отанымыздың күннен-күнге қуатты әрі әлеуетті болуына жұмсайды.

Қазақстандық халықтың жалпыұлттық мақтанышы ұлттық сезімді тықсырмайды. Керісінше, ол кез-келген ұлт өкілдерінің ар-намысын, қадір-қасиетін нығайтады, адамдардың ұлттық сезімдерін ұлттық өзімшілдік пен шовинизмге, жікшілдікке қас жаңа сапалы, қазақстандық, жалпыадамзаттық мазмұнмен толықтырады. Әрбір қазақстандық адам өзін қандай да бір

ұлттың өкілі санайды, оған басқа халықтарға, олардың салт-дәстүрлеріне, мәдениеті мен тіліне деген құрметті бойында тұтатын ұлттық мақтаныш тән. Бірақ, еліміздегі барлық халықтар өкілдерінің өздерін бірбүтін ретіндегі күллі қазақстандық халықтың өкілдері санайтындығы одан да маңызды. Барша адамдардың бойында жасампаз қазақстандық патриотизм, халықтар достығы, өз қоғамдық борышын зерделеушілік, еңбекке деген жана қатынас, өзара жәрдем, гуманизм, ұлттық, нәсілдік, дінаралық араздыққа келіспеушілік сияқты ортақ қазақстандық мінез сипаттары қалыптасты. Қазақстан халықтарының ұлы қауымдастығының жалпықазақстандық, жалпыұлттық мақтаныш сияқты игі сезімінің туындауын шарттастырған да осы ортақ сипаттар. Біздің қоғамымыз – шынайы халықтық және демократиялық қоғам. Бұл оның ұлы құқықтары мен еркіндіктерінің шын мәнінде жүзеге асырылуын жария етіп қана қоймай, оған кепілдік ететіндігінен, материалдық әл-ауқатты ұдайы арттырумен қатар, адамдардың әлеуметтік, рухани, өнегелік зәруліктерінің қанағаттандырылуын іс жүзінде қамтамасыз ететіндігінен көрінеді [4].

Қазақстан азаматтары демократиялық, әділ қоғам құру жылдарында қол жеткізілген экономикалық, әлеуметтік, саяси табыстарын мақтан етіп, қастер тұтады, өздерінің қазақстандық Отанын шексіз сүйеді және оның одан әрі гүлденуі үшін бәрін жасап бағады.

Жалпыұлттық мақтаныш қазақстандық қоғам өмірінде маңызды саяси роль атқарады. Алайда, бұл рольдің барлық қыры, оның саяси-әлеуметтік қызметтері ғылыми әдебиетте әлі де зерттелмеген.

Жалпыұлттық мақтаныштың маңызды саяси-әлеуметтік қызметі өзін-өзі тану қызметі болып табылады. Ол саяси-қоғамдық өмірдің түрлі көпжоспарлы құбылыстарына негізделген.

Өзін-өзі тану процесінде Қазақстан халықтары өміріндегі мейлінше құнды, маңызды атаулы сұрыпталып, соның есебінен күллі қазақстандық халық тәжірибесінің интерұлттық, жалпыадамзаттық қазынасы толығады, олардың өмір салты мен рухани келбетінің ортақ сипат-белгілері қалыптасып, жетіледі, біртұтас қазақстандық Отан аясындағы барша ұлттар мен **ұлыстардың**, ұлттық және этникалық топтардың бірлігі мен тағдырластығын зерделеушілік артады.

Өзін-өзі тану қызметі, осылайша, аса күрделі құрылым. Оған тарихи тәжірибені бағалау сияқты компонент кіреді. Ол тұлға, ұжым немесе әлеуметтік-этникалық қауымдастық санасында тұрақты құндылықты бағдарлар, ұлттық және ұлтаралық ұмтылыстар түрінде орныққан ұлттық қатынастар тәжірибесінің белгілі бір жиынтығының бекуі болып табылады.

Өзін-өзі тану қызметінің саяси-әлеуметтік бірлесу сияқты компонентінің де маңыздылығы бұдан кем емес [5]. Қайта зерделеу, сыни сұрыптау процесінде жалпыұлттық мақтанышқа Қазақстанның барлық халықтарының өмірінен алынған мейлінше маңызды саяси, әлеуметтік мәнді сәттер – тұтастай алғанда, этносаяси, интерұлттық қауымдастық үшін, әрбір әлеуметтік-этникалық қауымдастық үшін де, сол сияқты, күллі

қоғамдық-саяси қатынастар жиынтығы ретінде көрінетін жеке тұлға үшін әлеуметтік тұрғыдан типтік нәрселер кіреді.

Негізінде сыни тұрғыдан қайта зерделенген тәжірибені келер ұрпаққа беру міндеті жататын сабақтастық сияқты компоненттің де ролі зор. Жалпыұлттық мақтаншықа қатысты бұндай сабақтастық негізінде бүкіл қазақстандық халықтың ортақ міндеттері мен мүдделерімен ажырамас бірлікте ұлттық міндеттер мен мүдделерді зерделеушілік жағады. Тәжірибе жүзінде Қазақстанның барлық халықтары халықтар арасында теңдік, әлеуметтік әділдік пен бауырластық қағынастар орнататын демократиялық қоғамдық құрылыстың гумандылығы мен әділдігіне кол жеткізді. Қоршаған шындық өмірді қабылдауда максат-мүдделердің ортақтығын сезінушілік басым бола бастайды да, бұл жалпыұлттық мақтаньш тудырады.

Жалпықазақстандық мақтаньш өзгермейтін, біржола берілген әлдене болып табылмайды. Бір кезеңде мәнді болған нәрсе екінші кезеңде өзінің саяси-әлеуметтік мәнін жояды [6]. Жалпыұлттық мақтаньштын мазмұны ұдайы кеңейіп, тереңдейді. Бірақ, онда барлық даму кезеңдеріне тән басты, негізгі нәрсе бар. Сол бастының, негізгінің берілуі және оның жана тарихи жағдайлардағы дамуы сабақтастық негізінде жағады. Сабақтастықсыз жалпыұлттық мақтаньш тексіз космополитизмге, мәнгүрттікке айналар еді, өйткені, жалпыадамзаттық, интерұлттық әрбір ұлттың бойында бар үздікті, озықты, барынша мәндіні сыни тұрғыдан меңгеріп, қайта зерделеусіз, тақыр жерде дами алмайды.

Өзін-өзі танумен ажырамас бірлікте жалпыұлттық мақтаньшқа тән салыстырмалы-бағалау қызметі жүреді. Онсыз жалпыадамзаттық мақтаньшты елестету мүмкін емес, өйткені, соның негізінде ғана қоғамдық дамудағы қазақстандық халықтың ролі мен орнын, әлеуетті даму мүмкіндіктерін және белгілі бір тарихи нақты кезеңдегі шын мәніндегі ахуалды айқындау мүмкін болмақ.

Қазақстандық халықтың жалпыұлттық мақтаньшының мазмұнына сай, өткенге құрмет көрсете отырып, біз, сонымен бірге, қазіргі кезде жасалып жағқан, өркениетті қоғам құру жолында үлкен белеске айналуы тиіс 2030-жылға дейінгі Қазақстанның даму жобалары бүгінгі күннің денгейіне сай экономикалық, ғылыми-техникалық және саяси-әлеуметтік ой-сананың соңғы жетістіктерін бойына сіңіру талабынан туындағанын ескеруге тиіспіз. Сол себепті, тарихи тұрғыдан салыстыра отырып, оларды бағындырылған ғана емес, сонымен бірге бағындыру максат етілген белестермен де салыстырғанның маңызы зор. Бұл шарттың орындалуы оң саяси-әлеуметтік бағдар мақсаттарына қызмет етеді. Жалпыұлттық мақтаньштың заңды нысаны болып табылатын табыстар туралы ғана айтылып, қиындықтар, шешілмеген міндеттер туралы, жана тарихи даму шарттары белгілейтін жана, неғұрлым биік белестерге жету қажеттігі туралы үнсіз қалатын жағдайларда менмендік, өркөкіректік туындайды, бірақ, жалпыұлттық мақтаньш туындамайды. Салыстырмалы-бағалау қызметі қоғамды реформалау, жаңарту барысында алға қойылған міндеттерді шешуге саяси-әлеуметтік

тұрғыдан жұмылу мақсаттарына қызмет етеді.

Жалпыұлттық мақтаныш қоғамдық ілгерілеуді ынталандырғыш бола алады, өйткені, ол жалаң пайымдаушылықтан, өмірден, халық еңбегінен ашақтықтан ада, ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіндегі жалпыадамзаттықтың көрінісі ретіндегі күллі көпұлтты қазақстандық халықтың ұлғая түскен бірлігінен туындаған шын мәніндегі процестерді танытып, өзі де, бір мезгілде, қоғамдық ілгерілеудің қарқындылығына септігін тигізеді. Онымен өзіндік бақылау және жауапкершілік қызметі тығыз байланысты. Әрбір қазақстандық өзінің қоғам алдындағы азаматтық міндеттерін неғұрлым толымды атқарса, өзімен байланысты адамдардың патриоттық мақтаныш сезімінің кемелдігі соғұрлым зор болатынын айқын түсінуі тиіс. Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясы адамның қоғам алдындағы құқықтары мен міндеттерінің бірлігін басшылыққа алады [7].

Өзара түсіністікті күшейту құралы ретінде басқа халықтардың тұрмыс, мәдениет, дәстүрлер ерекшеліктерді тереңірек түсінуге ұмтылыстың да маңыздылығы кем емес. Бірақ, бұл ретте, жалпыадамзаттық негіздің айқындалушы ықпалын, жеке мүдделердің жалпы мүдделерге сәйкестігін, егеменді, тәуелсіз Қазақстан құрылысының мақсаттары мен міндеттерін ескеруді басшылыққа алу қажет.

Жалпыұлттық мақтаныштын эмоциялық жағы адамның, топтың, ұлттың және этносаяси қауымдастық – қазақстандық халықтың болуымен байланысты ерекше текті жана жалпыадамзаттық, жалпықазақстандық құндылықтарға деген қатынастарын айқындайтын сезімдер, көңіл ауандары жиынтығын қамтиды. Олардан жалпыұлттық мақтаныштын әсерлік-бағалаушы қызметі көрініс табады.

Бұл жерде ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті идеясы қазақстандықтардың жалпыұлттық мақтанышының мазмұны мен даму бағытының негізгі өзегі болып табылатындығын атап өткен жөн. Және де, осы сезімдерді жетілдіріп, дәріптеудің маңызы зор.

Жалпыұлттық мақтанышты қалыптастыру әрбір адамның өз мінез-құлқын әлеуметтік бақылауын күшейтуімен байланысты. Жалпыұлттық мақтаныштан әр түрлі ұлт еңбеккерлерінің ұлтаралық келісім мен татулыққа деген ұмтылысын, арта түскен бірлікке, сенім мен достыққа деген ұмтылысын, танытатын сезімдер мен көңіл-күйлер өз көрінісін табады. Бұл – үйреншікті ұнатушылық ұнатпаушылықтан гөрі неғұрлым тұрақты, әлеуметтік бағыттылығы айқын сезім.

Бұл сезімдердің әр түрлі адамдарда, әр түрлі даму сатыларында көрініс табу дәрежесі біркелкі болмайтындығы түсінікті [8]. Бір жағынан, күнделікті қарым-қатынас дағдылары мен ережелерінде бекітін, дағдылы сана-сезімнің қалыптасуына едәуір ықпал етіп, сонымен бір мезгілде, оның ажырамас құрамдас бөлшегі болып табылатын үйреншікті өмірдегі белгілі бір эмоциялар, көңіл-күйлер түріндегі жалпыұлттық мақтаныш сезімінің нақты көріністерін бақылай аламыз.

Жалпыұлттық мақтаныштың әлеуметтік-психологиялық мәнділігі оның көпұлтты халықты бірлестірудің саяси-әлеуметтік принциптерін белгілеу жолымен этникалық, ұлттық, нәсілдік айырмашылықтар жойылатын бағдарлар жүйесін құрып, осы әлеуметтік сипат «көпұлтты тұрғын халықтың дағдылы сана-сезімінде» де белгілі бір роль атқара бастайтындығында [9].

Қазақстандық қоғамда туындаған көптеген әлеуметтік-психологиялық құбылыстардың ішінде азаматтардың саяси-әлеуметтік белсенділігі әрі жаңа, әрі басты құбылыс болып табылатындығын айта кету керек. Үлкен-кіші барлық істе қазақстандық адам, біздің көзқарасымызша, өз Отанының беделін басшылыққа алуы, өз күш-жігерін соның игілігі мен өркендеуіне бағыттауы тиіс.

Осылайша, көпұлтты қазақстандық халқымыздың үлкен патриоттық сезімінің жаңа құбылысы ретіндегі қазақстандықтардың жалпыұлттық мақтанышы ғылыми ұлттық саясат принциптерін өмірге бойлату нәтижесі ретінде туындады. Бұл зор игі сезім халықтарымыздың қаһармандық еңбегі, батылдығы, шығармашылық кемеңгерлігі тудырған барша үздікті бойына жинақтаған.

Қорыта келіп, жоғарыда айтылғандардан қазақстандықтардың жалпыұлттық мақтанышын қалыптастыру – бұл ұлттық мәселенің шешілу нәтижесі және ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіндегі жалпы-адамзаттықтың көрінісі. Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті және қазақстандықтардың бірлігі Қазақстан халықтарының аса зор жетістіктерінің бірі, баға жетпес игілігі болып табылады. Біз әрі қарай да қастерлі ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін, Қазақстан Республикасының мызғымас қуат көзі – көпұлтты қазақстандық халықтың бұлжымас бірлігі мен ынтымағын ұдайы нығайтып, көздің қарашығындай сақтаймыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Абсаттаров Р.Б., Каримова Ж.К. *Корейское население Казахстана и его образовательный уровень //Central Asia and Korean Diaspora. – Seul, 2009. – С.133-139.*
2. Баймурзаева В.Х. *Общекзахстанская гордость: особенности и проблемы //Ускоренная модернизация и динамичность национальной экономики Казахстана: Материалы Международной научно-практической конференции. – Алматы: КазНПУ им.Абая, 2006. – С.651-658.*
3. Назарбаев Н.А. *Во имя благо народа //Казахстанская правда. – 2003. - 15 ноября.*
4. Назарбаев Н.А. *Ресурс успеха – доверие народа //Казахстанская правда. – 2007. - 5 июня.*
5. Калетаев Д.А. *Социально-политическая консолидация казахстанского народа: особенности и проблемы. – Алматы, 2007. – 208с.*
6. Алексеев П.С. *Социально-политические ценности в СНГ. – М., 2009. – 263с.*
7. *Конституция Республики Казахстан. – Астана: Елорда, 2008. – 56с.*

8. Иванов С.П. Социальная психология и ее проблемы. – СПб., 2009. – 320с.

9. Общественное сознание и политика. – М., 2008. – 195с.

Резюме

В статье автор рассматривает общенациональную гордость как общечеловеческое явление в культуре межнационального общения.

Summary

In the article the author considers the national pride as the human phenomenon in the culture of international relations.

СОТРУДНИЧЕСТВО НАРОДОВ В СИСТЕМЕ КУЛЬТУРЫ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Р.Б.Абсаттаров–

*зав. кафедрой политологии и социально-экономических дисциплин
Института магистратуры и PhD докторантуры КазНПУ имени Абая,*

З.И.Ашимова–

*к.полит.н., доцент кафедры политологии и социально-экономических
дисциплин Института магистратуры и PhD докторантуры
КазНПУ имени Абая*

Казахстан и Германия на сегодняшний день являются одним из приоритетных и взаимовыгодными партнерами в двустороннем сотрудничестве. Экономическая и политическая интеграция как императив нового времени является примером для всех государств современного мира. Причем стратегическое партнерство Казахстана и Германии уверенно набирает силу и размах, охватывая практически все сферы деятельности. Доверительность, конструктивность и предсказуемость – отличительные качества казахстанско-германских отношений, являясь выразителем культуры общения народов. Помимо совпадения позиций по основным вопросам внешней политики, безусловно, способствует гармонизации экономического социально-политического и гуманитарного потенциала в дружественных двусторонних отношениях.

Подтверждением тому служит Послание за 2007 год Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева народу республики, «Новый Казахстан в новом мире» «...четко расставлены все аспекты многовекторной внешней политики нашей страны. Среди них – одно из приоритетных направлений – это двусторонние межгосударственные отношения с партнерами Евросоюза, в частности с Германией» [1].

По отношению же к Казахстану Германия преследует, прежде всего,

цель содействовать независимости и стабильности Казахстана, его демократическому развитию и экономическому процветанию как равноправного партнёра в международных отношениях. Германия заинтересована в расширении торговли с Казахстаном, в использовании инвестиционных возможностей и получении доступа к сырьевым источникам. Важным элементом двусторонних отношений являются проживающие в Казахстане 300.000 этнических немцев. Со своей стороны, германское правительство проявляет заинтересованность в том, чтобы этнические немцы оставались в прежних местах проживания, так, как процесс адаптации мигрантов в Германии наиболее затруднительный и болезненный, как для самих желающих вернуться на историческую родину, так и для немецкого правительства в целом.

В то же время, первостепенную важность в установлении и укреплении политико-дипломатических отношений с Германией, как промышленно развитой страной европейского континента, представляет факт экономического сотрудничества, где казахстанская сторона направляет усилия на обеспечение поступления иностранных инвестиций и новейших технологий, необходимых для структурных преобразований и эффективного повышения экономического потенциала страны. Подтверждением тому служат выступления Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева во время официального визита в Германию: «Казахстан – ключевой партнер Германии в регионе Центральной Азии, а Германия – «локомотив» развития отношений нашей страны с Европейским Союзом» [2].

Следовательно, для Казахстана Германия представляет очень большой экономический интерес. Так как Германия является крупнейшим государством Европы, во многом определяющее политические, экономические тенденции и направление развития в рамках Европейского союза, обладающим третьим по объему экономическим потенциалом, располагает самыми современными технологиями в мире.

По своей экономической мощи ФРГ уступает лишь США и Японии (в 2000 году объем германского ВВП достиг 3976 млрд. марок, что соответствует примерно 1875 млрд. долларов), по объему внешней торговли – только Соединенным Штатам. При этом ВВП страны в пересчете на душу населения составляет один из самых высоких показателей в мире – 46,8 тыс. марок (свыше 22 тыс. долларов) [3].

Германия входит в состав «большой восьмерки», а деятельности Евросоюза, наряду с Францией, является основным двигателем интернациональных процессов на континенте [4].

Можно с уверенностью утверждать, что двусторонне сотрудничество между Казахстаном и Германией шаг за шагом наполняется тем содержанием, которое соответствует как заложенному в них потенциалу, так и стратегическим ожиданиям обоих государств.

В свою очередь, Республика Казахстан и Федеративная Республика Германия - дружественные страны на континенте Евразия. Считается, что

между ними даже нет общей границы, их разделяет тысячи километров, но они испытывают друг к другу уважение, дружеские симпатии, повышенный интерес.

Долгое время Советский Союз поддерживал только с одной её частью – Германской Демократической Республикой. Но после развала СССР эта неоправдавшая себя односторонность была устранена. Казахстан и Германия наладили полномасштабные, конструктивные взаимоотношения, которые с тех пор достаточно и динамично эффективно развиваются. Сегодня Казахстан стремится сделать немецкую политику более сбалансированной, свободной от устарелых идеологических и политических взглядов, ориентированных на обеспечение собственных национальных интересов.

На момент обретения независимости Казахстан не обладал серьезным опытом и навыками самостоятельной внешнеполитической деятельности и не имел прямого политического и экономического выхода за рубеж. Образованное новое государство, перед которым стояли сложнейшие внешнеполитические проблемы, не имело ни дипломатических представительств за рубежом, ни квалифицированных кадров. Для отстаивания интересов молодого государства на внешней арене руководство Казахстана вынуждено было в весьма сжатые сроки решить сложнейшую задачу: определиться со своей собственной внешней политикой.

Так, с обретением Казахстаном 16 декабря 1991 года государственной независимости началось формирование концептуальных и практических основ внешней политики страны. Первый Президент независимого Казахстана Н.А. Назарбаев четко обозначил стратегическую задачу казахстанской дипломатии – формирование и поддержание благоприятных внешних условий для поступательного развития страны на основе политических и экономических реформ.

После того, как Федеральный министр иностранных дел Ханс Дитрих Геншер в середине октября 1991 года одним из первых западных политиков посетил Казахстан, Федеративная Республика Германия одной из первых официально признала провозглашённую 16 декабря 1991 года независимость Республики Казахстан 31 декабря 1991 года. Дипломатические отношения между обоими государствами были установлены в феврале 1992 года. Следовательно, эти отношения поддерживаются уже 18 лет. Именно в сентябре 1992 года были подписаны шесть основополагающих документов, в том числе такие важные политические и экономические точки зрения, как совместное заявление об основах отношений и соглашение о создании казахстанско-германского совета по экономическому сотрудничеству, это заявление по сей день является фундаментом отношений между странами. В последующие годы оно активно работало и конкретизировало рядом договоров и соглашений [5].

Политико-дипломатические отношения между Федеративной Республикой Германия и Республикой Казахстан развиваются положительно. Между обоими государствами развивается полный доверия диалог.

Обоюдные визиты на высоком и высшем уровне содействуют углублению германо-казахстанского сотрудничества. Заложившие основу двустороннего сотрудничества в первоначальный период – канцлер Германии Г.Коль и Президент суверенного Казахстана Н.А.Назарбаев, с личностной точки зрения оба лидера принадлежащие к одному поколению и к одной эпохе и в чем-то схожие по своему менталитету, - нашли общий язык, и в дальнейшем их отношения вошли в дружеское русло. С политической точки зрения Назарбаева интересовали, прежде всего, немецкие инвестиции и германская экономическая помощь, а Коля – судьба казахстанских немцев и открытие рынка Казахстана для немецкой продукции.

В ходе встреч с бывшим федеральным канцлером Гельмутом Колем и Президентом РК Н.А.Назарбаевым осенью 1997 года на высшем уровне были подписаны двусторонние документы; соглашение об избежании двойного налогообложения; о техническом сотрудничестве; о финансовом сотрудничестве; о направлении германских преподавателей в школы Казахстана; о международных автомобильных перевозках пассажиров и грузов; совместное заявление о сотрудничестве в области экологии [6].

Заметную роль сыграла результативность взаимодействия в политическом направлении двух стран. Регулярные консультации на уровне экспертов обеспечивали всеобъемлющие и обстоятельное рассмотрение всех возникающих между государствами проблем. Взаимные визиты на высоком и высшем уровне содействовали углублению казахстанско-германского сотрудничества. Федеральный Президент профессор, доктор Роман Херцог побывал с государственным визитом в Казахстане в апреле 1995 года. В сентябре 1992 года и в ноябре 1997 года, а также в октябре 2001 года Президент Нурсултан Назарбаев посетил Федеративную Республику Германия. Федеральный министр иностранных дел доктор Кинкель посетил Казахстан в мае 1996 года, а его преемник Йошка Фишер в мае 2001 года. Очередным и наиболее значительным для Казахстана явился двухдневный официальный визит федеративного канцлера ФРГ Герхарда Шредера – 5 декабря 2003 года.

Существенным толчком казахстанско-германских отношений, явился февральский визит 2007 года Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева в Германию. В свою очередь, Канцлер Германии А.Меркель в ходе встречи с Н.А.Назарбаевым отметила особое желание сотрудничать с Казахстаном и содействовать ее дальнейшему развитию:

«Казахстан – очень богатая страна, и Германия заинтересована в том, чтобы интенсивно содействовать ее экономическому развитию... У нас очень много общих интересов, и Германия желает быть «локомотивом» развития отношений Казахстана и ЕС»- констатировала А.Меркель [7].

Особое место в выступлении Главы государства, естественно, было отведено перспективам двустороннего сотрудничества с Германией. Нурсултан Назарбаев привел примеры успешной деятельности в Казахстане

крупнейших компаний ФРГ, олицетворяющих экономическую мощь страны. Это такие известные германские концерны и банки, как Дойче, Дрезднер, Коммерцбанк.

По мнению Н.А.Назарбаева, для придания дополнительного импульса развитию казахстанско-германских отношений было бы целесообразно активизировать сотрудничество в экономической сфере по следующим направлениям: Первое: Создание новых производств, в частности строительство металлургического завода по производству металлического кремния, создание производств стали высоких пределов, биохимической продукции, машиностроения, деревообрабатывающей продукции, строительных материалов и т.д. Второе: Сотрудничество в сфере новых технологий. А именно, развитие транспорта и коммуникаций, информационных технологий, нанотехнологий, биотехнологий. Третье: Развитие инфраструктуры, в том числе энергетической [8].

Следовательно, потребности и возможности обеих стран выгодно совпадают, что является залогом дальнейшего поступательного развития двусторонних отношений. В своем заключительном выступлении Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев особо подчеркнул, что цель подобных визитов в том: «...чтобы в мире поняли суть стоящих перед нами сегодня задач» [9]. Прежде всего, речь идет об индустриализации Казахстана, вхождении страны в число пятидесяти наиболее конкурентоспособных государств. Но чтобы осуществить намеченное, нужна мощная технологическая поддержка. Большой ее ресурс сосредоточен именно в Германии.

Знаменательным событием в казахстанско-германских отношениях явилось то, что 2009 год был объявлен «Годом Казахстана в Германии», а 2010 год «Годом Германии в Казахстане». Так, всего в рамках «Года Казахстана в Германии» было организовано около 100 мероприятий в различных сферах [10], так что представления о Казахстане есть не только у дипломатов и бизнесменов, но и у простых граждан в разных регионах страны. В Кельне прошел казахстанско-германский форум.

Таким образом, по официальным данным, в настоящее время в Казахстане зарегистрировано около 200 казахстанско-германских предприятий. По их числу Федеративная Республика Германия находится на первом месте среди европейских стран [11].

Двустороннее инвестиционное сотрудничество охватывает такие сферы, как нефтегазовая («Казгермунай», «Пройсаг», «RWE - DEA», «Эрдойль – Эрдгаз Гоммерен»), минерально-сырьевая («Экшон», «Ивикон»), транспортно-коммуникационная («Сименс», «МАН», «Мерседес-Бенц», «Фольксваген», «Дайлер-крайслер», «Люфтганза», «ЕАДС», «Кнауф», «Дойче-телеком»), «Алкател», «Бауер», «АВВ», сельскохозяйственная (БАСФ, «АгроЕвро») [12]. Они реализуют свои проекты в различных сферах казахстанской экономики и рассматривают Казахстан в качестве надежного инвестиционного партнера. Но в целях модернизации экономики Казахстан

крайне заинтересован в новых передовых технологиях из Германии. Таким образом, потребности и возможности обеих стран выгодно совпадают, что естественно является залогом дальнейшего поступательного развития двусторонних отношений.

Достаточно крупные проекты в Казахстане имеют компании «Сименс», «Уран-Эрцбау», «Пройсаг Энерги», «Алькатель Сел», «Феба Ойл» и др.

Кроме того, в последнее время начал активно развиваться туризм. Существенное значение имеет официальная помощь со стороны ФРГ в рамках финансового (выделения льготных кредитов), технического (предоставление грантов под конкретные проекты) и индивидуального сотрудничества (обучение специалистов). Среди разрабатываемых проектов огромный интерес представляет промышленная переработка конопли совместно с АО «Трой Ханф АГ», увеличение рейсов в Казахстан немецкой авиакомпании «Люфтганза» и производство противоракового препарата арглабин и других лекарств Карагандинского фитоинститута [13].

Достаточно активно развиваются отношения и в области сельского хозяйства. Так, во время официального визита немецкой делегации в Астану, на заседании «круглого стола» по вопросам казахстанско-германского сотрудничества в сельскохозяйственной отрасли, г-ом Г. Мюллером было заявлено, что: «Федеральное правительство и представители агробизнеса Германии, присутствующие здесь, заинтересованы в долгосрочном, бесперебойном сотрудничестве, направленном на перспективу». По его информации, в 2007 году товарооборот сельхозпродукции между Казахстаном и Германией составил \$28 млн. евро [14].

Германо-казахстанский торговый оборот составляет примерно 2 млрд. евро в год, импорт казахстанских товаров составляет примерно 1,1-1,3 млрд. евро в год, экспорт германских товаров – около 700 млрд. евро в год. Казахстан во внешней торговле Германии со странами СНГ занимает 3-е место. Что касается германского импорта в Казахстан, то он занимает 2-е место (после России), а экспорт занимает 4-е место.

В экспорте же товаров из Казахстана в Германию являются продукты, относящиеся к топливно-минеральным, нефть и нефтепродукты, рыба и ракообразные, продукты неорганической химии, соединения драгоценных, редкоземельных металлов, радиоактивных элементов и т.д. Но при этом, необходимо особо подчеркнуть, что объем торговли между странами по сравнению с 1999 и 2005 год вырос в три раза. Также возрос рост импорта из Германии, прежде всего станков, оборудования, электротехнических товаров, автомобилей и их частей, продукты питания, химическая продукция, приборы и аппараты оптические, медицинские, хирургические и т.д. [15].

Начиная с 1993 года, со стороны Германии оказывается помощь развитию Казахстана. Помощь охватывает две формы кооперации: техническое сотрудничество и финансовое сотрудничество. Общий объем двустороннего сотрудничества по оказанию помощи развитию составляет по состоянию на конец 2000 года 97,87 млн. евро, при этом на финансовое

сотрудничество приходится 69,02 млн. евро и на техническое сотрудничество - 24,81 млн. евро. В 2000 году Германия импортировала из Казахстана 3,4 млн. тонн сырой нефти. Это составило 3% германского импорта нефти. Казахстан занимал 8 место среди стран-импортеров. В 2001 году (январь - август) Казахстан продвинулся на 6 место среди стран - импортеров нефти, обойдя Алжир и Саудовскую Аравию [16].

В последнее время, в ходе установления двусторонних отношений наблюдается тенденция расширения связей не только на правительственном уровне, но и на уровне районных и областных масштабов. Так, предлагая свои технологии делегация бизнесменов из Германии приехала в 2007 году в Костанай, чтобы встретиться с руководителями и предпринимателями области и наладить партнерство. «Для Германии Казахстан имеет стратегическое значение. Вы на пятом месте по экспорту нефти в нашу страну», - сообщил на встрече с костанайскими бизнесменами представитель Министерства экономики и технологий Германии Франк Файзиг [17].

Наиболее ярким событием в региональном сотрудничестве явилось прибытие в ходе рабочего визита немецкой делегации в Павлодарскую область. Так, по словам постоянного представителя посла и руководителя отделов экономики, образования и культуры посольства Германии в Казахстане Йохима Барона Маршала Биберштейна, в Казахстане по объемам импорта технологий, машин и оборудования Германия занимает второе место после России. Йохим Барон Маршал Биберштейн подчеркнул, что немецкие бизнес-круги рассматривают Павлодарскую область как один из самых индустриально развитых регионов Республики Казахстан и, следовательно, привлекательных для инвестиций и развития международных связей [18].

Со своей стороны, представители павлодарской области предложили участие в реализации индустриально-инновационной программы в павлодарском Прииртышье. Среди основных проектов было предложено сотрудничество в строительстве вблизи Павлодара первого в Казахстане электролизного завода по выпуску чистого алюминия и трубопрокатного завода по производству продукции для нефтегазового сектора. После запуска электролизного завода вокруг него планируется создать специальную экономическую зону "Ертис" для развития алюминиевого кластера.

Специфической особенностью данного региона является то, что на сегодня в Павлодарской области проживает одна из самых многочисленных в республике немецких диаспор, представители которой благодаря поддержке местных исполнительных органов и работе национального культурного центра "Возрождение" имеют возможность развивать свою культуру, изучать родной язык, сохранять традиции и обычаи. Следует также отметить, что в настоящее время выезд этнических немцев из региона на историческую родину практически прекратился, что, несомненно, связано с динамичным развитием экономики данной области. В рамках углубления сотрудничества

в гуманитарной сфере в ходе двусторонних встреч был рассмотрен вопрос об открытии в Павлодаре казахстанско-немецкой классической гимназии.

Следовательно, в данном аспекте взаимовыгодных отношений выявляется тот факт, что немецкий бизнес готов участвовать в разработке и реализации крупных инвестиционных проектов в республике, и это касается не только промышленности, но и образования и культуры.

Как известно, характерной особенностью структуры немецкой экономики является то, что в ней на долю малого и среднего бизнеса приходится 80%. Структура казахстанского бизнеса значительно отличается от германского. И не только потому, что основа казахстанской экономики - сырье, а в Европе - высокие технологии. Сообразно с этим, база отечественного предпринимательства пока, что - крупные компании. В Германии же, как и в большинстве развитых стран, экономика зиждется на малых и средних предприятиях. Еще одна отличительная черта то, что немецкие фирмы традиционно сильны в машиностроении, приборостроении, перерабатывающей промышленности. С учетом того, что в Германии практически нет крупных компаний, работающих в добывающем секторе и нефтегазовой отрасли в частности, фирмы из Германии, приходя в Казахстан, в первую очередь заинтересованы в потребителях для своих станков, машин, оборудования, а также продукции электронной, электротехнической и химической промышленности. В частности они предлагают свои услуги в области создания промышленной и производственной инфраструктуры, телекоммуникаций, строительства дорог, по переработке сельскохозяйственной продукции, в легкой промышленности. Для такой экспортоориентированной страны, как Германия, рынки стран СНГ интересны главным образом как рынки сбыта. Это касается и казахстанско-германских экономических отношений, поскольку Германия является для Казахстана одним из важнейших торговых партнеров.

В свою очередь, Германия в лице Казахстана видит перспективного партнера в увеличении поставок казахстанского газа, в том числе и нефти. Также она заинтересована в углублении сотрудничества с Казахстаном в сфере энергетики [19].

В дружественных казахстанско-германских отношениях в настоящее время реализуется Программа импортозамещения, которая может предоставить шансы для немецких производителей машин и технологий, поскольку для производства качественных конкурентоспособных товаров Казахстану необходимо более современное и совершенное оборудование. Нам думается, что с ростом индустриального потенциала Казахстана он будет все более интересен для немецких инвестиций. В этой связи для бизнесменов Германии, где более 3/4 национального продукта производится средними и малыми предприятиями, все более важное значение приобретает поиск надежного партнера из Казахстана. Поэтому, на наш взгляд, релевантным является становление качественно нового казахстанского предпринимателя, поддержку которого необходимо осуществлять на

государственном уровне.

Тем не менее, на наш взгляд, при планировании своего сотрудничества с Германией Казахстану необходимо учитывать, что в настоящее время в стране интенсивно развиваются в основном добывающие отрасли. Вследствие того что добывающий сектор не является определяющим в экономике Германии. Безусловно, в данной ситуации необходимо дифференцировать сферы сотрудничества, учитывая специфику экономики обеих стран. Германия не является инвестором, предоставляющим миллиардные инвестиции на реализацию крупных проектов. Поэтому необходимо определить такие казахстано-германские проекты, которые будут реально выполнимы и к которым могут быть привлечены не только крупные концерны, но и как можно больше средних и малых предприятий. Так, к примеру, у немецких компаний есть хорошие возможности для участия в инфраструктурных проектах, поскольку этот сектор экономики Казахстана является для инвестиций весьма перспективным, в том числе и аграрный сектор. Необходимо также обратить внимание и на развитие менеджмента, профессиональное обучение и квалификацию казахстанских специалистов - ведь именно в этих вопросах Германия оказывает, и будет оказывать в будущем значительную поддержку. У Казахстана и Германии есть хорошие возможности и для технологического сотрудничества. Как можно большее число казахстанских предпринимателей должно посещать и участвовать в промышленных выставках в Германии и других европейских странах, что позволит им не только познакомиться с новыми технологиями, но и установить контакты с потенциальными партнерами, имеющими собственные возможности и проекты.

С казахстанской же стороны, следовало бы устранить те трудности и барьеры, которые создаются на деле. Так, например, несогласованность действий разных официальных ведомств Казахстана, наличие большого количества разрешительных процедур, субъективных препятствий при решении многих проблем, а также противоречий в законодательных актах и инструктивных письмах разных ведомств создают основу для формирования мнения о Казахстане как о стране со все еще сравнительно высоким уровнем риска в предпринимательстве. С другой стороны, причиной возникновения проблем часто является недостаточная информированность самих немецких компаний. Кроме того, малые и средние немецкие предприятия не ориентированы на крупные долгосрочные инвестиции без определенных гарантий. Существуют и трудности с финансированием совместных проектов со стороны казахстанских партнеров.

Необходимо также учесть тот факт, что Казахстан - государство с довольно узким потребительским рынком, то очень важное значение играет развитие регионального сотрудничества с соседними центральноазиатскими странами. Снятие торговых и таможенных барьеров, координация действий уполномоченных органов, сближение и возможная унификация таможенных и налоговых систем могут сделать рынок региона привлекательным не

только для торговли, но и для долгосрочных западных инвестиций.

В свете некоторого спада в Европе, а также снижения (в силу разных причин) спроса на немецкую продукцию в Соединенных Штатах, являющихся важнейшим партнером немецкого машиностроения, для компаний из Германии все более привлекательными становятся рынки России и Китая. Поэтому важно ориентироваться не только на двусторонние казахстанско-германские экономические отношения, но и учитывать транзитный потенциал Казахстана в контексте роста интереса немецких бизнесменов к рынкам соседних стран.

Учитывая, что обе страны на современном этапе своего развития идут по пути демократических преобразований, то для них «демократия – внутри», как и «демократия – вовне» (уровень развития рынка и рыночных отношений – тоже) представляют собой сугубо взаимовыгодные реальности. Это очень важно для Казахстана, как стране с переходным социально-экономическим и политическим потенциалом. Тем более, что казахстанско-германские межгосударственные отношения обнаружили устойчивую взаимозависимость от степени демократизации внутреннего политического развития. Одновременно эти отношения обретают относительную самостоятельность в качестве набирающего силу фактора, воздействующего на собственную национальную динамику, являясь выразителем культуры общения народов. Новый тип внутреннего социально-политического развития и обусловленный им новый тип внешних отношений и связей, взаимодействуя между собой, определяет вектор движения Казахстана и Германии по пути реформ, экономической и политической модернизации.

В свою очередь, современная Германия ведет сложную, гибкую, но конструктивную внешнюю политику, зиждущуюся на выработанной временем геополитике и геостратегии государства.

Опыт этой страны в сфере построения государственности, выработке геостратегии, а также знания ее приоритетов во внешней политике может принести очевидную пользу, поможет правильно ориентироваться при вопросах двусторонней и многосторонней дипломатии, в том числе и между нашими государствами. Как известно, Федеративная Республика Германия считает Казахстан ведущим партнером в Центральной Азии. В свою очередь Германия является единственным государством Европейского Союза, которое имеет дипломатические представительства во всех пяти странах Центральной Азии.

В целом, казахстанско-германские дружественные отношения развиваются по возрастающей линии, являясь подтверждением развития культуры общения народов на современном этапе. Дальнейшие перспективы отношений будут во многом зависеть от того, в какой мере политическим элитам двух стран удастся, используя положительный ответ взаимодействия на двустороннем и многостороннем уровнях, сконцентрировать внимание на решении вопросов на решение насущных проблем в двусторонних отношениях.

Значительный потенциал для дальнейшего углубления дружественных отношений стратегического партнерства Казахстана и Германии принадлежит немецкой диаспоре в Казахстане. На современном этапе, она переживает стадию своего институционального развития. Немцы в Казахстане не только сумели сохранить национальные особенности, но и в своей организованности стать фактором, влияющим на внутреннюю жизнь страны и на казахстанско-германские отношения, в целом.

1. Назарбаев Н. А. *Новый Казахстан в новом мире: Послание Президента РК народу Казахстана // Казахстанская правда.* – 2007. – 28 февраля.

2. *Германия – ключевой партнер Казахстана на Европейском континенте // Казахстанская правда.* – 1 марта. – 2007. – С.3.

3. Асанбаев Е. В. *Германии не любят общих разговоров: Интервью с послом РК в Берлине // Континент.* – 2002. – №5. – С.40.

4. *Там же.* – С.41.

5. *Совместное заявление об основах отношений между Республикой Казахстан и Федеративной Республикой Германия от 22 сентября 1992; Договор между Республикой Казахстан и Федеративной Республикой Германия о развитии широкомасштабного сотрудничества в области экономики, промышленности и техники от 22 сентября 1993 г.; Договор между Федеративной Республикой Германия и Республикой Казахстан о поощрении и взаимной защите капиталовложений от 22 сентября 1992 г.; От донорства – к равноправному партнерству // Мысль.* – №5. – 1998. – С.12.

6. *Соглашения об избежании двойного налогообложения; о финансовом сотрудничестве; о направлении германских преподавателей в школы Республики Казахстан; о международных автомобильных перевозках пассажиров и грузов; совместное заявление о сотрудничестве в области экологии от 22 сентября 1992 года // Бюллетень международных договоров РК.* – 1992. – №11. – С. 7-12.

7. *Германия желает быть «локомотивом» развития отношений Казахстана и ЕС // Казахстанская правда.* — 2007. – 1 февраля. – С.2.

8. *Сотрудничество в экономической сфере активизируются // Казахстанская правда.* — 2007. – 1 февраля. – С.3.

9. *Там же.* – С.3.

10. *Межкультурный диалог в Казахстане - прогресс через разнообразие» // в рамках «Года Казахстана в Германии» // КАЗИНФОРМ.* – 6 ноября. – 2009.

11. *Казахстан и Германия – потенциал сотрудничества // Kazakhstan Today.* – 22 марта. – 2009. – С.4.

12. *Внешняя торговля и совместное предпринимательство РК // Агентство РК по Статистике: Стратегический сборник.* – Алматы, 2006. – С.32-33.

13. Касымбеков Т. Новые перспективы сотрудничества с Германией // *Казахстанская правда*. – 1995. – 5 февраля. С.23.; См.: *Studien zur Ostforschung Kasachstan. Wirtschaftslage und Reformprozesse in Mittel – und Osteuropa. Dokumentation. Weltforumverlag München – Köln – London. Nr. 459/99; TACIS: Kasachstan Economic Trends, 1998-2000.* – S. 23-26.
14. Казахстан - Германия: сотрудничество в области сельского хозяйства. // *ИНТЕРФАКС-КАЗАХСТАН*. – 2008. – 18 апреля. – С.4.
15. Казахстан-Германия: курсом стратегического партнерства // *Казахстанская правда*. - 2003. - 5 декабря. – С.1-2.
16. Казахстан - Германия: двусторонние отношения внушают оптимизм // *Kazakhstan Today*.– 2003. – 22 сентября.
17. Германия заинтересована в укреплении экономического сотрудничества с регионами Казахстана // *Kazakhstan Today*.– 2007. – 22 мая. – С.3-4.
18. Там же. – С.3-4.
19. Астана и Берлин заинтересованы в совместном осуществлении крупных инвестиционных проектов в Казахстане // *Казахстан сегодня*. – 2009. – 24 марта. – С.3.

Түйін

Мақалада саяси ғылымда әлі де жете зерттелмеген этноаралық қатынастар мәдениетінің жүйесіндегі халықтардың ынтымақтастығының өзекті мәселелері Қазақстан мен Германияның нақты материалдары негізінде қарастырылады.

Summary

The article considers actual problems of cooperation of people in the system of culture of interethnic relations on the specific materials of Kazakhstan and Germany, which are not studied enough in the political science.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘДЕНИЕТІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Г.Р. Нұрымбетова –

саяси ғылымдарының докторы, профессор

Барша елдерде, барлық уақытта ұлт мәселесін шешу мемлекеттің негізгі басымдықтарының бірі болып келген. Ұлттың рухани өмірі – айрықша күрделі әрі алуан түрлі құбылыс. Мәдениеттің, салт-сананың, дәстүрлердің, мінез-құлық және қарым-қатынас нормаларының, психологияның, сыпайыгершілік нормаларының ұлттық ерекшеліктері бұл феноменнің негізгі мазмұнын құрайды. Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті туралы айтқанда, біз сол арқылы, ең алдымен, қоғамның рухани өмірі аясындағы адам үшін айқындаушы болып табылатын топтың құндылықтары мен формалары арқылы танылатын, субъектаралық қарым-қатынас сипатынан көрініс табатын адамдар белсенділігінің ерекше тәсілдерін, мазмұнын бөліп қарастырамыз. Тұлғаға іс-қайраткерлік, мінез-құлық, соның ішінде, басқа адамға, басқа ұлтқа, басқа рухани және материалдық мәдениетке деген қатынас бағдарламасын «нұсқайтын» әрбір адамның табиғаты, тегі және қызметтері бойынша айрықша әлеуметтік, ұлттық рухани негіздері, құндылықты бағдарлары, үлгілік-өнегелік, идеологиялық, эстетикалық, саяси, құқықтық және басқа да сана компоненттері бар. Құндылықты сана адамның іс-қайраткерлігінде оның бүкіл ғұмыры бойына қалыптасып, түзетіліп отырады. Онда білім мен надандық, ақиқат пен соқыр наным қатар келіп, оның күллі рухани өрісін өзіне бағындырады, сөйтіп, іс-қайраткерліктің барлық төрт аспект бірлігінде іске асырылуын қамтамасыз етеді: шындықты түрлендіру, оны тану, құндылықты тұрғыдан саралау және қарым-қатынас. Қарым-қатынас адамның бір бірмен байланысын басқаратын рухани күштің туындауының маңызды шарты болып табылады.

Қарым-қатынас әрбір адамның мінез-құлқының әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан айқындалуының, шарттастырылуының маңызды факторы болып табылады. Сондықтан, қарым-қатынасты әлеуметтік белсенділіктің айрықша формасы ретінде қарастыруға болады. Қарым-қатынас процесінде адам үнемі өз серіктесіне белгілі бір тұрғыда әсер, ықпал етуге, онымен өзара әрекеттестік құруға ұмтылады. Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін, ұлтына қарамастан, тұлғаны құрметтеуді, оған көңіл бөлуді, политолеранттықты дiттейдi, қандай да бiр халықтың тарихын, мәдениетiн, жетiстiктерiн мiсе тұтпаушылық көрiнiстерiн терiстейдi. Ұлтаралық қарым-қатынасқа қабiлеттiлiктi туабiттi қабiлет деп санауға болады, бiрақ, басқа да қабiлеттер сияқты, оны да тәрбие процесiнде жетiлдiру керек. Осыған орай, Ф.С.Бабейко ұлтаралық қарым-қатынасты «әлеуметтік зәрулік шарттастырған ұлттар мен ұлыстардың өзара таным және ұлттыққа деген қатынасын таныту бойынша белсенді іс-қайраткерлігі» ретінде қарастырады [1].

Ұлтаралық қарым-қатынас әрбір адам биік құндылық ретінде көрінетін ұлтаралық қарым-қатынастың гуманистік бағыттылығын баса көрсетеді. Ұлтаралық қарым-қатынас эмпатияға қабілеттілік, Отанға деген сүйіспеншілік, ұлттық мақтанш, этномәдени толеранттық сияқты қасиеттердің тәрбиеленуін дiттейдi.

Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті саясаттану тұрғысынан талдау объектісі ретінде белгілі бір құрылымдық тұтастықты құрайтын нормалар, ережелер, сондай-ақ, саяси, құқықтық және гуманитарлық құндылықтар жиынтығымен сипатталады. Бұл, өз кезегінде, қарым-қатынас мәдениеті феноменіне ұлтаралық қарым-қатынасты ұтымды, өнімді түрде реттеуге қабілетті құрал маңызын дарытады.

Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетінің негізін ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар құрайды, солар адам мінез-құлқын айқындайды, оған өз іс-әрекетін және, әрине, басқа мәдениет өкілдерінің мінез-құлқын белгілі бір ұғымдар тұрғысынан бағалауға, тиімді ұлтаралық қарым-қатынас тәсілдерін таңдауға мүмкіндік береді.

Халықтардың шынайы ұлтаралық қарым-қатынасы, өзара әрекеттестігі мен ынтымақтастығы тек әрбір ұлттың рухани-өнегелік әлеуетін ашу, әлеуметтік және мәдени шығармашылық тәжірибесімен алмасу, азаттық, әділдік және теңдік мұраттарын іске асыру негізінде туындай алмақ. Жоғары ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті – ұлттар мен тұтас алғандағы мемлекеттің тіршілік қарекетіндегі саяси, экономикалық және басқа да салаларындағы жаңа қатынастар жүйесінің қалыптасуы мен қызмет етуінің бір мезгілде әрі құралы, әрі нәтижесі. Бұндай жүйе әрбір ұлт немесе ұлыс өзінің басқа ұлттар мен ұлыстармен өзара әрекеттестігі процесін тең құқылық, екінші жақтың мүдделерін есепке алу, өзара көмек, сондай-ақ, материалдық және рухани өндірістің барлық салаларындағы алмасу принциптеріне қарағанда ғана туындай алады.

Қазақстандық қоғамның терен мәнін құрайтын әр түрлі ұлттар өкілдерінің өзара түсіністігі, төзімділігі, рухани және мәдени құндылықтарды қамқорлықпен қабылдаушылығы халықтың діліне игі әсер етіп, барлық этностар үшін ортақ мүдделер мен құндылықтарды қалыптастырады. Республикадағы тұрақтылық, азаматтық татулық, этносаралық келісім, біржағынан, полиэтникалық қоғамның ұмтылысы, екінші жағынан, биліктің күш-жігері тәрізді екі қосындының нәтижесі болып табылады. Дәл осы екінші құрамды бөлік туралы кеңірек айтуды жөн деп білеміз.

Ұлтаралық қарым-қатынас мәселелерін өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет деп жариялаумен ғана шешуге болатыны аян. Соңғы уақытта Еуропа, Азия және Африка елдерінде болып жатқан оқиғалар, тіпті, ахуалы өте жақсы мемлекеттердің өзінде ұлттық негіздегі дау-жанжалдар мен қайшылықтарды бодырмау мүмкін еместігін көрсетті. Бірақ, іс жүзінде барлық этностар өкілдерінің құқықтары мен еркіндіктеріне кепілдік беретін құқықтық негіз құрылған мемлекетте ұлтаралық келісім неғұрлым тұрақты әрі берік болатыны белгілі.

Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті ұлттық мәдениеттер негізінде құрылып, олардың арасын байланыстырушы қызметін атқарады, сондықтан, ол ұлттар мен олардың өкілдері арасындағы қатынастарды реттеу талабынан туындаған. Р.Б.Әбсаттаровтың дұрыс атап көрсеткеніндей, «Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті адамға ұлтаралық қатынастарды тану, игеру, өзгерту және жетілдіру үшін қажет және ұлттық ілгерілеудің де, сондай-ақ, жалпыұлттық мақтаныш рухындағы тәрбиенің де тиімді құралы мен тәсілі болып табылады» [2].

Осыған байланысты, ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетінің негізінде әрбір халықтың ғасырлар бойы жинақтаған басқа халықтармен тату, өркениетті бірлескен тіршілік, ынтымақтастық, достық, көршілес қарым-қатынас, еңбек тұрғысындағы өзара жәрдем тарихи тәжірибесі жатқандығын атап өткен жөн. Әр түрлі халықтар өкілдерінің жалпыұлттық тұрғыда күш-жігер бірлестіру тәжірибесі сәйкес дәстүрлерде бекіп, ортақ мүддені танытатын мәселелерді бірлесе шешу барысында іске асады. Бұл моральдық, моральдық-психологиялық, саяси, саяси-құқықтық сипатты мінез-құлық нормалары кең өрісін қамтитын мәдениет саласы. Өзара қарым-қатынастағы этностар әр түрлі конфессияларға жататын белгілі бір жағдайларда діни-конфессиялық төзушілікке бағыттайтын діни қағидалар да осы саладан өрістейді.

Ұлтаралық өзара әрекеттестік өнімі болып табылатындықтан, қарым-қатынас мәдениеті ұлтаралық қатынастардың ұжымдық субъектілерінің гуманизмі, өркениеттілігі деңгейінің көрсеткіші қызметін атқарады. Ол ұлтаралық қарым-қатынасқа қатысушылардың өзара тиімді, үйлесімділіктерін өз бойында тұтады. Бұл қарым-қатынас мәдениетіне саяси-әмбебап сипат дарытады. Бұның себебі – сөз өзара мүдде мен пайдаға негізделген қарым-қатынас туралы болып отырғандықтан, қарым-қатынас мәдениетінің құндылықтары, нормалары мен принциптерінің мәні мен сипаты бойынша прагматикалық феномен болып табылады. Осындай сападағы мәдениет әр алуан көзқарас, өмір салтын ұстанатын түрлі ұлттар өкілдері араларындағы этномәдени айрмашылықтар мен этносаяси қайшылықтарға, талғам, әдет-дағды, тұрмыстық ұғымдардың өзгешелігіне қарамастан, тиімді түрде өзара әрекеттестік құра алатындай тұрғыда ұлтаралық қарым-қатынасты реттеу талабынан туындаған. Адамгершілік, руханилық, денсаулық, төзушілік, қайырымдылық, әділдік, өзара түсіністік, өзара құрмет – барша ұлттар, нәсілдер мен діндер үшін ортақ, сөзсіз маңызды болып табылатын құндылықтар. Осы негізде ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті адамның ұлттық намысын тікелей және астыртын қорлау, кемсіту, теңсіздік таныту, этникалық негіздегі зорлық-зомбылық көріністерінің кез-келген формасына наразылық танытады.

Ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті төмендегідей өзара байланысты факторлардың жиынтықты әсерімен тұлғаның өмір салты мен мінез-құлқының элементіне айналады: адамның көпұлтты ортада игі эмоциялық тәжірибе иеленуі; өзге халықтар мәдениеттерінің құндылықтарын,

дәстүрлерін тануды; мінез-құлық мәдениетінің, үлгілік-өнегелік дәстүрлердің жалпыадамзаттық нормалары мен талаптарын меңгеруі.

Этникааралық байланыстар қандай іс-қайраткерлік саласында жүретіндігіне орай, ұлтаралық қарым-қатынас мәдениеті іскер, ролдік-қызметтік қатынастар мәдениетінің; саяси мәдениеттің; эмоциялық-өнегелік қатынастар мәдениетінің міндеттерін атқара алады. Осы механизмдер арқылы теріс этникалық таптаурындарды, жаңсақ пікірлер мен соқыр нанымдарды, догматизмді, этносаияси авторитарлықты жоюға бағытталған адамдардың ой-санасындағы, өмір салтындағы, мінез-құлқындағы озық интеллектуалдық, әлеуметтік-өнегелік және психологиялық өзгерістерге қол жеткізіледі.

Бұдан шығатыны, шын мәніндегі саяси-әлеуметтік іс-тәжірибеде ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін нығайтудың негізгі формалары гуманистік тәрбие, полимәдени құрылым, ұлтаралық қарым-қатынастардың тиімді нормалары мен принциптерін үлгілеу, сол қатынастардың элементар нормасы, халықтардың әлеуметтік шығармашылығының маңызды формасы ретіндегі төзушілік пен ізгі өзара түсіністікті дәріптеу болып табылады.

Осыған байланысты, ұлтаралық қарым-қатынастар саласындағы адамдардың мінез-құлқын тек саяси-құқықтық ғана емес, сондай-ақ, моральдық, әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық әсер ету құралдарымен, берілген саяси кезең талаптарына сәйкес ұлттық мінез-құлық мәдениетін, тұтастай алғанда, ұлттық қатынастар мен ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетін үлгілеу жолымен жүйелі әрі мақсатты түрде реттеу қажеттігі туындайды. Осы аталған жайттың өзге мәдениет пен өмір салтына тән ұлттық құндылықтар мен дәстүрлерге толерантты қатынас тәрбиесі мәселелеріне, ұлтаралық қарым-қатынастар жүйесіндегі ұлтаралық қарым-қатынастың ролі мен құндылығын түсіну мәселелеріне тікелей қатысы бар. Бұдан, сондай-ақ, Қазақстан халықтарының ұлтаралық қарым-қатынас саласындағы игі саяси-әлеуметтік, мәдени тәжірибесін, олардың ұлтаралық ынтымақтастық, еңбектегі серіктестік, қонақжайлық, достық тарихи дәстүрлерін танып-білу және жинақтап меңгеру қажеттігі туындайды.

1. *Бабейко Ф.С. Общине народов и социальный прогресс. Вопросы теории и методологии. – Кишинев, 1983. – С.19*

2. *Абсаптаров Р.Б., Садықов Т.С. Воспитание культуры межнационального общения студентов: теория и практика. – Алматы, 1999. – С.9.*

Резюме

В статье автор рассматривает актуальные проблемы культуры межнационального общения в Республике Казахстан.

Summary

In the article the author considers the actual problems of the culture of international relations in Republic of Kazakhstan.

О ФЕНОМЕНЕ ДОВЕРИЯ В ЛЕГИТИМАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ВЛАСТИ

Л.Х. Матакбаева –

*доцент кафедры политологии и социально-экономических дисциплин
ИМиД КазНПУ им.Абая*

Важнейшим фактором обеспечения поддержки среди населения является доверие. Доверие связывает простых граждан с политическими институтами, повышая легитимность политической власти. Каково происхождение политического доверия? Существуют две теоретические традиции, объясняющие происхождение доверия. Культурологические теории исходят из того, что доверие к политическим институтам определяется внешними факторами, т.е. культурными нормами, глубоко укоренившимися убеждениями, возникшими на ранних этапах социализации. Институциональные теории предполагают, что политическое доверие имеет политическое происхождение. Доверие зависит от оценки гражданами работы институтов власти. Обе теории проводят различия между микро- и макроуровнями. Макрокультурные теории сглаживают влияние национальных традиций и различий между отдельными людьми, микрокультурные теории фокусируются на различиях в индивидуальном опыте. Иначе говоря, существуют значительные различия в уровне доверия как внутри общества, так и между обществами. Легитимация имеет в своей основе фактор доверия, веры властным структурам как генерализациям того доверия, которое существует на первичном межличностном уровне.

Доверие, на наш взгляд, крайне важно для Казахстана, где строятся новые траектории коммуникации и сотрудничества как между государством и населением, так и между самими гражданами. Культура доверия, которая формировалась в СССР, оказалась непригодной для формирования рыночной экономики. Любая перспективная попытка построения социального порядка и целостных систем социального взаимодействия должна быть основана на развитии стабильных отношений взаимного доверия между социальными субъектами. В современном Казахстане выдвижение на первый план таких понятий как консенсус, диалог, идеология прагматизма, методология решения проблем и конфликтов продиктовано тем, что общество переплетено сетями доверия между гражданами, семьями, добровольными общественными организациями, религиозными группами.

В Казахстане полномасштабная модернизация всех сторон жизни, актуализировала вопрос о том, что лежит в основе хозяйственного успеха. Экономический кризис породил множество тревожных вопросов о том, как долго он продлится, что предпримет страна, какими мы видим себя в будущем? Кризис выявил болевые моменты, вытаскив наружу слабые стороны. Исследователи, анализируя причины экономического успеха, таких стран как Япония, Германия, Южная Корея, обращают внимание на духовно-

нравственный аспект характеристики нации. Быстро и динамично развивающиеся экономики стран Восточной Азии своим успехом были обязаны вовсе не соблюдению, а нарушению правил, формулируемых классическими теориями. «Азиатские тигры» достигли таких невероятно высоких показателей роста, вовсе не благодаря избавленному от ограничений рынку, а благодаря обдуманной промышленной политике правительств. Анализ показывает, что особую роль в формировании промышленной политики играет культура. Ибо даже если согласиться с гипотезой, что азиатский прогресс был обусловлен мудрым руководством чиновников-технократов, совершенно очевидно, что между способностями правительств разных стран планировать и осуществлять промышленную политику существует серьезный контраст. Этот контраст определен различными политическими институтами, историческими условиями, наконец, культурой. Французы и японцы, скажем, имеют долгую государственническую традицию, американцы всегда были антигосударственниками, соответственно, существует громадная разница между выучкой, отношением, менталитетом и прочими качествами людей, составляющих национальные бюрократии этих государств. Соответственно результатом названных составляющих оказывается громадная разница в качестве стратегического планирования и управления.

Успешный опыт выхода из сложных ситуаций должен анализироваться и обобщаться. Успешность развития страны зависит от вклада каждого члена общества. В данном случае речь идет о прагматизме, бережливости и дисциплине. «Процесс индустриализации сам по себе требует более образованного населения и более комплексного разделения труда... Одна из тяжелейших проблем Польши, Венгрии, России, Украины и других бывших коммунистических режимов состоит в их попытках учредить демократические политические институты, не учитывая преимущества капиталистической экономики. Недостаток фирм, предпринимателей, рынков и отсутствие конкуренции не только продлевает состояние бедности,- это затрудняет создание важнейших форм социальной поддержки, необходимых для правильного функционирования демократических институтов» /1/.

В современных условиях дальнейшее совершенствование не может быть достигнуто путем воплощения в жизнь каких-либо амбициозных социальных проектов, остались в прошлом надежды на то, что построить «великое общество» удастся благодаря набору правительственных программ и лозунгов. Прежде всего, для осуществления либеральных политических и экономических установлений жизненно важным является становление гражданского общества, основным составляющим которого является человеческий капитал. Человеческий капитал состоит в способности людей составлять друг с другом некую общность, причем эта часть человеческого капитала имеет принципиальное значение не только для хозяйственной жизни, но и буквально для каждого аспекта социальной жизни в целом. В свою очередь, такая способность к ассоциации зависит от существования

внутри сообщества норм и ценностей, разделяемых всеми его членами, а также от готовности последних подчинять свои интересы интересам групп. Результатом общих норм и ценностей становится взаимное доверие, у которого, своя немалая и вполне конкретная экономическая величина.

Экономика в современном обществе является базовой, в тоже время постоянно меняющейся сферой человеческого общения. Однако во всех формах экономической деятельности в основе лежит социальное взаимодействие. Способность к социальному взаимодействию зависит от доверия и общности этических норм, на которых покоится любая иерархия и любой авторитет, от уже приобретенных навыков, заданных норм и традиций. Иначе говоря, человеческие сообщества зависят от взаимного доверия и не возникают естественным образом, если оно отсутствует, или же для этого требуется много времени. Иерархия же необходима потому, что не от всякого члена сообщества можно ожидать добровольного и постоянного соблюдения принятых в сообществе неписаных этнических правил. Таким образом, иерархия необходима в связи с неосуществимостью ситуации, когда всякому можно доверять всякое время – доверять в том, что он будет жить в соответствии с негласно принятыми этническими правилами и отдавать все, с него причитающееся. В случае, когда член сообщества нарушает установленный порядок, сообществу, имеющему для этого определенные нормы и санкции, приходится прибегать к принуждению. Человек включен в массу разных сообществ, таких как семья, регион проживания, работа, круг общения, религиозная принадлежность, с которыми приходится соизмерять свои интересы. Прочные и устойчивые семейные и общественные институты не могут быть учреждены правительственным декретом. Существующее в реальных условиях общество всегда опирается на людские привычки, традиции и нравственные устои – все то, на что политические меры способны повлиять лишь косвенно и что чаще всего требует старательного взращивания, с повышенным вниманием и уважением к культуре.

Доверие не живет само по себе, объединение людей зависит от доверия между ними, а доверие, в свою очередь, обусловлено существующей культурой. Следовательно, в разных культурах добровольные сообщества будут развиваться в разной степени. Исследователи отмечают, что из всех областей современной жизни, именно в экономике, наиболее заметно влияние культуры на благосостояние отдельных стран и на международный порядок в целом. Хозяйственная деятельность неразрывно связана с социальными и политическими процессами. Таким образом, экономическая деятельность есть важнейшая часть социальной жизни, и в ней принципиальным образом задействованы всевозможные нормы, правила, моральные обязательства и другие общественные навыки человеческого существования. Благополучие страны, ее конкурентоспособность определяются одной универсальной культурной характеристикой присущим обществу уровнем доверия. В любом обществе жизнеспособность хозяйственных объединений зависит от их уровня внутреннего доверия.

Для эффективного функционирования институтов демократии требуется, чтобы они могли существовать с разнообразными культурными навыками общества. Закон, договор, экономическая целесообразность являются необходимым, но не достаточным базисом стабильности в современном обществе. Они должны опираться на взаимодействие, моральные обязательства, ответственность перед обществом и доверие, которые формируются традицией, а не рациональным расчетом. Не менее бесспорные культурные отличия существуют, с точки зрения Ф. Фукуямы и в типе и уровне коррупции, характерных для той или иной нации. Искушение коррупцией является принципиальной проблемой любой промышленной политики. Опасностью, которая способна омрачить перспективу любых положительных эффектов от ее применения, устоять перед этим искушением могут только те страны, где одним из исторических столпов общества является «честное и компетентное чиновничество» /2/.

«Первую скрипку» в преодолении экономических сложностей играет государство, осуществляющее регулирование экономики. От правильных решений и мобильности власти зависит успешное преодоление кризисных явлений в экономике. В применении той или иной стратегии развития имеет значение не только обычный капитал и ресурсы, но и социальный капитал.

Макроэкономическая стратегия вырабатывается с учетом политического, исторического и культурного контекста каждой страны. Предписания, облеченные в универсальную форму, выдаваемые властными органами оказываются попросту неприменимыми. Важнейшей составляющей является не промышленная политика как таковая, а культура.

Социальный капитал – это определенный потенциал общества или его части, возникающий как результат наличия доверия между его членами. Он может быть воплощен и в мельчайшем базовом социальном коллективе – семье, и в самом большом коллективе из возможных – нации, и во всех коллективах, существующих в промежутке между ними. Социальный капитал отличается от других форм человеческого капитала тем, что обычно он создается и передается посредством культурных механизмов – таких, как религия, традиция, обычай.

Наиболее действенные организации имеют под собой другую основу: коллектив, объединенный общими этническими ценностями. Членам таких коллективов не требуется подробная контрактно-правовая регламентация их отношений, потому что существующий между ними моральный консенсус является базисом их взаимного доверия. Состояние социального капитала в конкретном обществе имеет серьезные последствия для того, к какого рода устройству экономики оно придет в результате индустриализации. Если люди, работающие вместе в одной компании, доверяют друг другу в силу общности своих этнических норм, издержки производства будут меньше. Общество, где это происходит, имеет больше возможностей внедрять новые формы организации, поскольку высокий уровень доверия позволяет возникать самым разнообразным типам социальных контактов. Не случайно.

что именно американцы, с их склонностью к общественному поведению, первыми пришли к созданию современной корпорации в конце XIX – начале XX века, а японцы – к созданию сетевой организации в XX веке.

И наоборот, люди, друг другу не доверяющие, в конце концов, смогут сотрудничать лишь в рамках системы формальных правил и регламентаций – системы, требующей постоянного переписывания, согласования, отстаивания в суде и обеспечения выполнения, иногда принудительного. Весь этот юридический аппарат, заменяющий доверие, приводит к росту того, что экономисты называют «операционными издержками». Другими словами, недоверие, распространенное в обществе, налагает на всю его экономическую деятельность что-то вроде дополнительной пошлины, которую обществам с высоким уровнем доверия платить не приходится.

Общество, где царит доверие, способно организовывать работу людей в более гибком режиме и на добровольных началах, оно способно делегировать больше ответственности на низовой уровень. И наоборот, общество, где царит недоверие, должно огораживать рабочее место каждого частоколом бюрократических правил. При этом человек, как правило, способен более полноценно трудиться и получать от этого удовольствие, если на работе к нему относятся как к тому, кто самостоятельно и добровольно вносит свою лепту в общее дело, а не как к «винтику» в огромном производственном механизме, цель и задачи которого его не касаются.

Таким образом, доверие как ключевая характеристика человеческого общества определяет эффективность любого общества.

1. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: ПЕР. с англ./Ф. Фукуяма.- М.: ООО «Издательство АСТ» ЗАО НПП «Ермак», 2004.

2. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: Пер. с англ./Ф. Фукуяма.- М.: ООО «Издательство АСТ» ЗАО НПП «Ермак», 2004. –С. 34.

Түйін

Мақалада қоғамдағы адамдар арасындағы өзара сенімділікке сараптама жасалған. Автордың ойынша, адамдар арасындағы сенімділік Қазақстанға өте маңызды.

Summary

Confidence is the most important factor in ensuring support of authorities by public. Confidence in the author's opinion is very important for Kazakhstan, where new forms of cooperation between state and society are established.

ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Б.С.Жусипов –

*к.полит.н., доцент, старший научный сотрудник
Института философии и политологии МОН РК*

Республика Казахстан на рубеже XX-XXI веков вступила в новую эру своего развития, связанную с масштабными политическими и экономическими изменениями как внутри нашей республики, так и на международной арене. Важнейшими среди них в последнее время стали: распад Советского Союза и формирование СНГ на его месте; изменения политического строя Республики Казахстан; экономическая и административная реформы, усиление глобализации и европейская интеграция и многое-многое другое. В целом на смену глобальной опасности военного противостояния с Западом пришли новые угрозы, в основном социально-экономического характера, отягощаемые внутривнутриполитическими, экологическими, демографическими и иными проблемами.

В последнее время перед нашей страной встала задача создания новой системы безопасности, которая отражала бы несколько ослабленное геополитическое положение Казахстана в современном мире, иные политические, социально-экономические и идеологические реалии в стране и адекватно соответствовало бы им. Важнейшим инструментом формирования такой системы является право. Именно право стало системообразующим фактором, позволяющим сформировать обновленную систему безопасности Казахстана, придавая ей четкость и функциональную подвижность.

Важно отметить, что сегодня в республике в основном создана правовая основа обеспечения национальной безопасности, которая включает совокупность взаимосвязанных и внутренне согласованных основополагающих нормативных правовых актов, содержащих юридические принципы и нормы, направленные на правовое регулирование общественных отношений в сфере обеспечения национальной безопасности Казахстана. Однако правовая база регулирования отношений в этой сфере еще далека от совершенства, и ее можно определить как состояние системы, находящейся в стадии формирования.

В содержании правовой базы на сегодняшний день пока отсутствует подлинная системность, наблюдается разобщенность субъектов обеспечения национальной безопасности Казахстана, неоправданное дублирование их отдельных функций, недостаточный уровень взаимодействия и координации их деятельности. Однако в то же время система национальной безопасности республики постоянно совершенствуется, и фактически речь идет о формировании новой отрасли отечественного законодательства.

Существенную роль в этом уже сыграли Концепция национальной безопасности Республики Казахстан. Военная доктрина РК, Экологический

кодекс РК, а также ряд других стратегических политико-правовых документов.

Вопросы правового регулирования национальной безопасности обычно рассматриваются в теории права, но обобщено. По мнению И.Г. Глебова, правовой статус системы национальной безопасности является центральным узловым моментом, определяющим практическое построение элементов и реализацию функций внутри и вовне этой системы /1/. Стоит согласиться с этим тезисом, поскольку взаимосвязь права и системы национальной безопасности очевидна.

«При этом под правовым статусом системы национальной безопасности, - как пишет С.А. Фомин, - понимаются закрепленные в правовых нормах структурах, функции, порядок деятельности, перспективы развития этой системы, а также права, обязанности и ответственности должностных лиц государственных и межгосударственных органов, ее образующих» /2/.

В свою очередь, правовое поле неизбежно связано с проблемой коррупции. Коррупция в любой стране является угрозой национальной безопасности. Казахстан не исключение. Вот почему борьба с коррупцией одна из главных задач государственного управления в Республике Казахстан. Казахстан стал членом ООН и в марте 1992 года был издан первый указ президента о борьбе с коррупцией. Затем последовали другие указы и постановления. Несмотря на это в Республике Казахстан социальную политику усложняет ряд проблем, связанных с коррупцией, теневой экономикой и легализацией недвижимости.

Казахстан – первый на территории постсоветского пространства провел легализацию «грязных» денег еще в 2001 году. Когда принимался соответствующий закон, утверждалось, что на подобную акцию государство идет только один раз и лишь для того, чтобы вывести средства из теневого оборота.

На сегодняшний день в Казахстане теневая экономика составляет около 30 процентов. Сегодня имущества неоформленного надлежащим образом, или более миллиона объектов недвижимости, права на которые не зарегистрированы в установленном порядке. Под прикрытием амнистии в связи с легализацией имущества в стране вновь планируется провести «отмывание» капитала, легализации имущества. Исполнительная власть доказывает необходимость выведения «из тени» того имущества, которое за годы «разгульной приватизации» вышло из под контроля и легального учета. По предварительным расчетам, это обеспечит дополнительные налоговые поступления в сумме около 2,8 млрд. тенге. А бюджетные затраты на реализацию амнистии – всего 320 млн. тенге /3/. Здесь, на наш взгляд, необходим глубоко продуманный подход, исключаящий покровительство коррупции.

Следует положительно отметить то, что в Казахстане принят Кодекс чести госслужащих, повышена заработная плата госслужащим, стал

производиться конкурсный отбор посредством компьютерного тестирования и другие. Хотя эти методы, на наш взгляд, все еще остаются на уровне паллиативных мер.

Призыв о том, что борьба с коррупцией должна быть всенародной, имеет важное принципиальное значение. Однако, чтобы она была всенародной, необходимо наметить и осуществить серьезные конкретные политико-правовые, экономические, духовно-нравственные и другие меры. В Казахстане многие из них уже осуществляются. Например, за последние четыре года в Казахстане только на уровне Акимов привлечены 350 человек к ответственности за коррупционные правонарушения /4/.

Несмотря на то, что индекс коррумпированности отечественных чиновников по сравнению с прошлым годом немного улучшился, рано заниматься самоуспокоением. Во-первых, улучшение это весьма условно. Если, в 2004 году Казахстан занимал 122-е место в перечне из 146 стран мира, то в 2005-м он поднялся на 107-е при одновременном увеличении числа государств до 158. Во-вторых, казахстанский балл за год изменился незначительно, поднявшись с 2,2 до 2,6 /5/.

Сущность коррупции, на наш взгляд, проявляется в том, что она позволяет организованным преступным структурам использовать практически неограниченные возможности государственных органов власти в своих интересах. В настоящее время обсуждается законопроект «Об амнистии в связи с легализацией имущества», причем это, на наш взгляд, справедливо подвергается критике. «Если мы предлагаем амнистировать, значит, он нарушил закон. А если не нарушил – то чего тогда амнистировать? Странно получается, - считает Валентин Макалкин. – Я понимаю, деньги не регистрировали, но имущество – на земле. Значит, обязаны были. Значит, либо чиновники не работали, вся исполнительная ветвь. Так мы тогда извращаем их, ведь, получается, они не исполняли свои обязанности в течение 10 лет. А зарплату свою они получали. Тогда одновременно надо принять закон об амнистии чиновников, которые не исполняли свои обязанности» /6/. Все это является результатом ошибок, допущенных в борьбе с коррупцией и власти и вообще в государственном социальном управлении.

Коррупция представляет серьезную угрозу для безопасности и государства, и общества. Она – один из основных элементов организованной преступности как социального явления. Захватывает все сферы государственной и общественной жизни. Ее разлагающее воздействие обостряет внутризкономическую обстановку, влияет на уровень правосознания граждан, создает напряженность в обществе и вызывает озлобление значительной части населения. С другой стороны, она стимулирует развитие мафиозных структур, способствует их проникновению в органы власти и управления и подрывает к ним доверие. Как правило, в первую очередь воздействию коррупции подвергаются правящие политические структуры – представители администрации, органы

управления на местах, а также правоохранительные органы – МВД, КНБ, прокуратура, суд. Не составляют исключения органы таможенного контроля, налоговые службы, внешнеэкономические институты, банки, органы и предприятия торговли.

Психология коррумпированного чиновника основывается на следующих четырех суждениях, которые мешают преодолеть коррупцию. Во-первых, некоторые считают, что их власть благоприобретена частной собственностью. Во-вторых, у них дух конкуренции с себе подобными: «упустишь шанс, им воспользуются другие». В-третьих, слепая вера в удачу: «без риска нет удачи, следов махинаций не найдут». В-четвертых, упование на то, что физически нельзя привлечь к ответственности всех: «коррупция слишком распространена в обществе сверху донизу» /7/.

Борьба с коррупцией, на наш взгляд, буксует зачастую из-за того, что указанные выше стереотипы мышления коррумпированного чиновника сидят и в голове самих управленцев. Это и есть доброе заблуждение стратега управления, призванного искоренить коррупцию в своей стране. По этой проблеме китайские лидеры уловили настроение общества. Социальные опросы называют коррупцию и кумовство главными бедами, в которых повинно руководство страны. И признано, что благоприятный исход в тяжелой битве с этим злом зависит от того, окажутся ли под судом нарушители рангом повыше. В борьбе с коррупцией не будет эффекта, как от одностороннего усиления, ужесточения мер, так и от ограничения одними паллиативными мерами, считая, что коррупция присуща всем странам. В этой борьбе в Казахстане, на наш взгляд, не хватает строгости и жесткости, тогда когда в Китае дело доходит до расстрелов.

В вопросах борьбы с коррупцией, на наш взгляд, уместным являются следующие утверждения И.Рогова: «Опасность, думаю, все же не в попытках консервативных сил возродить репрессивную систему. Опасность в другом – при коррумпированности госаппарата и правоохранительных органов демократические институты, которые заложены в новых законодательных актах, могут превратиться в лазейку для мафии. И порукой против этого то, что в демократическом Казахстане, развитие которого определено стратегией Президента, серьезной силой станет политическая воля населения, которое, осознавая себя гражданами своей страны, борется с преступностью, в том числе и коррупцией» /8/.

Однако, как мы видим, для того, чтобы «серьезной силой стала политическая воля населения», существует немало преград объективного и субъективного характера. Во-первых, корпоративная солидарность отдельных сил. Во-вторых, недостаточное развитие политических реформ во властных структурах. В-третьих, отсутствие дифференциации путей борьбы против коррупции. В-четвертых, несовершенство механизма контроля пределов богатства должностных лиц и др. В целом основной причиной коррупции выступают слабость управления, особенно отсутствия приоритетной стратегии борьбы с коррупцией. Стратег-управленец никогда не

должен думать, что «коррупцию никогда невозможно искоренить», «коррупция коренится во всех странах».

В декабре 2005 г. вступит в силу Конвенция ООН по противодействию коррупции, которая была подписана два года назад в Мексике. Для того чтобы она начала действовать, предстоит ее ратификация всеми странами, в том числе и Казахстаном, т.е. поддержка данной конвенции, организация экономического сотрудничества по борьбе с подкупом должностных лиц. Особенно необходимо укрепление режима законности в государстве. Только при строгой дисциплине и высокой ответственности за порученное дело, при неуклонном соблюдении предписаний закона можно создать *малокоррумпированное государство*.

1. Глебов И.Н. *Национальная безопасность Российской Федерации: проблемы правового регулирования: Монография.* -СПб., 1999. -263 с. //112/.

2. *Обеспечение национальной безопасности: курс лекций / С.А. Фомин.* -М.: Флинта, МПСИ, 2007. - 224 с. /49/.

3. Буенко И. *Большая стирка // Экспресс-К.* - 2004. - 30 сентября.

4. Назарбаев Н.А. *Честный диалог с народом // Страна и мир.* - 2005. - 9 сентября.

5. См.: Гарин А., Сурганов В. *Воруем как в Гондурасе // Соз.* - 2005. - 21 октября.

6. См.: Севастьянова И. *Раздели награбленное по справедливости? // Время.* - 2004. - 30 сентября.

7. Савенков Ю. *Массовые аресты коррупционеров в Китае // Известия.* - 1999. - 10 февраля.

8. См.: Калеева Т. *Любите оппозицию – врага коррупции // Казахстанская правда.* - 1998. - 16 января.

Түйін

Бұл ғылыми мақалада Қазақстан Республикасы ұлттық қауіпсіздігі аясындағы құқықтық саясаттың мәселелері қарастырылады. Бүгінгі күні, біздің елімізде құқықтық саясаттың жетілген жүйесін қалыптастыру халықаралық құқықтың тәжірибесі, қазіргі ғылымның жетістіктерін ескеру арқылы жүргізіледі, мұның бәрі Қазақстан ұлттық қауіпсіздігінің негіз құраушы шарттарының бірі болып табылады.

Summary

The given scientific article considers the problems of legal policy in the context of national safety of Republic of Kazakhstan. Nowadays, the formation of perfect system of legal policy in our country is held taking into consideration the basis of international legal experience, achievements of modern science. All these is one of the fundamental conditions of national safety of Kazakhstan.

ИНТЕРНЕТ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОММУНИКАЦИИ: ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

Б.О.Исабаев -

кандидат политических наук,

Посол Казахстана в Киргизской Республике

Важнейшим крупным положительным достижением информационной революции стало открытие Интернета, что позволило перейти к новому этапу развития человечества. Интернет становится основным инструментом политической коммуникации, поскольку эта всемирная компьютерная сеть объединяет большинство государств мира, способствует стиранию государственных границ. По мнению российского ученого М.С. Вершинина, «история триумфа Интернет еще очень коротка, но уже сейчас Интернет становится нервной системой современной цивилизации, совершает качественное преобразование экономической, социальной и политической структур общества»/1/.

Глобальная сеть Интернет явилась важнейшим продуктом НТП, который используется фактически во всех сферах человеческой жизнедеятельности, что создает широкие возможности для решения политических, экономических, технических проблем. Подтверждением прогрессирующего распространения новых информационно-коммуникационных технологий, на наш взгляд, стал беспрецедентный и непрерывный рост числа Интернет-пользователей. Столь широкое распространение Интернета стало возможно благодаря условиям, созданным в результате политической и экономической глобализации.

Интернет стал удобным местом встреч для различных групп по интересам, профессиональных сообществ, потребительских ассоциаций и т. п. Интернет-сообщества возникают вокруг определенных электронных ресурсов и эксплуатируют естественное стремление людей к общению с единомышленниками.

Отличительными особенностями интернет-сообществ считаются:

- регулярная посещаемость достаточно стабильными аудиториями сетевого ресурса, вокруг которого создается сообщество;
- наличие обратной связи благодаря интерактивным возможностям ресурса;
- создание собственной субкультуры, со всеми обязательными атрибутами:
 - иерархией,
 - этическими и поведенческими нормами,
 - ролевыми играми,
 - совместным участием в online/offline мероприятиях.

В 1993 г. было положено начало проникновению в киберпространство государственных структур. Именно в этом году в США появился первый официальный государственный интернет-сайт, принадлежащий Белому дому. В Соединенных Штатах федеральные органы власти стали обзаводиться

электронной почтой с начала 1995 г., а к 1998 г. работа с ней стала общепринятой практикой. Уже в 2000 г. американцы прислали в Белый Дом, Конгресс и Сенат более 80 млн. электронных писем.

Представляется правомерным утверждение о том, что сеть Интернет стала эффективным инструментом глобализации международных отношений, продуктом которых явились электронные правительства, различные модели электронной коммерции, вовлечение в Интернет широкого спектра государственных и негосударственных акторов. Этому способствовало расширение международного сотрудничества в области информационных технологий, оптимизация и снижение различных тарифов на использование Интернета в повседневной жизни. В результате, Интернет стал одним из серьезнейших ресурсов политической и культурной глобализации, влекущих за собой как положительные, так и негативные последствия. К числу отрицательных последствий следует отнести киберпреступления, которые пока недостаточно эффективно предотвращаются в силу недостатков законодательной и институциональной базы.

Вызывает интерес практика в сфере развития Интернета в Индии, Китае и ряде других стран.

Так, например, Индия в течение последнего десятилетия создала национальную индустрию программных продуктов при поддержке государства. Причем, эта сеть ориентирована, в первую очередь, на экспорт, на взаимодействие с крупнейшими западными, телекоммуникационными компаниями США. Согласно официальным данным капитализация основных индийских компаний в сфере информатизации к 2000 г. превысила 25 млрд. долл., а объем экспорта программных продуктов - 3 млрд долл. США/2/.

Аналитиками отмечено, что информационная экономика в Китае развивается более чем в два раза быстрее России. Наблюдающееся снижение оборотов в Финляндии и США свидетельствует о наблюдающемся насыщении рынка в этих странах.

Вопрос информационного неравенства вызывает серьезную озабоченность со стороны международного сообщества, в частности, в рамках таких авторитетных сообществ, как ООН, Большой Восьмерки, международных финансово-экономических и политических объединений. Во многом это и объясняет значительную роль Интернета в деятельности международных организаций, следовательно, его влияние на глобальные информационные процессы за последние годы существенно возросло.

Можно выделить два базовых механизма воздействия Интернета на процесс развития глобальной информатизации.

Во-первых, Интернет дает возможность сделать систему принятия решений и взаимодействия на международном уровне прозрачными для всех участников, способствует учету всех международных факторов в ходе создания и осуществления национальной политики.

Во-вторых, Интернет - это еще один действенный способ для негосударственных акторов, как национальных, так и международных,

влияния на политику конкретных государств в отношении к последствиям глобализации.

На наш взгляд, следует обозначить ряд факторов в тенденциях развития Интернета:

- быстрый рост числа пользователей в мире, который находится на уровне 1 млрд. человек, при этом ожидается дальнейший рост;
- активизация правительств стран-членов ООН в сфере информатизации, создание интерактивного эквивалента, расширение Интернет-доступа к международным организациям и другим государственным и негосударственным акторам;
- создание международной законодательной базы в рамках деятельности ООН по регулированию Интернета, усиление национального государственного контроля за Интернетом в целях профилактики и предотвращения кибер-терроризма, преступлений и других негативных явлений;
- обеспечение надежности, повышение трафика и понижение тарифов Интернет-услуг, создающих принципиально новые возможности для хозяйственной деятельности, реализации достижений научно-технического прогресса;
- развитие мировой электронной коммерции и бизнеса, расширение процента информационных технологий в валовом национальном продукте в странах, идущих по пути постиндустриального развития общества и др.

Таким образом, можно утверждать, что в последнее десятилетие роль Интернета в современном мире значительно возросла. В глобализирующемся мировом информационном пространстве Интернет является многофункциональным инструментом политического влияния и воздействия на социально-экономическую ситуацию современных государств.

Заслуживает внимания позиция, согласно которой Интернет - это один из факторов развития демократии в мире. Следовательно, Интернет становится определяющим критерием уровня обеспечения гражданских прав и свобод в различных странах мира, что авторитетным мнением экспертных международных организаций: Эмнести Интернешнл, Хьюмен Райте Уотч и Репортеры без Границ. Интернет стал виртуальной площадкой для формирования новых общественных институтов, повышения их влияния и отдельных людей на внутреннюю и внешнюю политику государства.

Развитие глобальной информатизации на современном этапе характеризуется возрастающей ролью Интернета как ключевого информационного фактора в этих процессах. Общеизвестно, что слабое развитие Интернета не позволяет стране активно участвовать в современных процессах интеграции и развития международных отношений, способствует отставанию в экономической сфере. С другой стороны, высокий уровень развития Интернета влечет за собой рост влияния на мировой политической и экономической арене, способствует достижению стратегических целей, например, с точки зрения обеспечения национальной безопасности,

реализации геополитических задач и т.д.

Перспективы развития Интернета связаны с широким спектром возможностей, предоставляемых научно-техническим прогрессом и международным сотрудничеством в сфере информационно-коммуникационных технологий. Наиболее очевидные тенденции развития Интернета следует рассматривать с точки зрения процессов глобализации информационной сферы. Наблюдается значительное влияние этих тенденций на осуществление международных отношений, которые сегодня в основном ориентированы на усиление информационной интеграции государств, сокращение тарифов, повышение скорости и расширение использования Интернета во всем мире, то есть оптимизация глобального информационного пространства в целом.

Виртуальное пространство, объединяющее весь мир, характеризуется такими признаками как высокопроизводительные вычислительные системы, компьютерное моделирование, искусственный интеллект, информационно-телекоммуникационные системы, развитие элементной базы микроэлектроники, nano-электроники, квантовых компьютеров, систем распознавания образов и анализа изображений, опто- и акустоэлектроники. Следовательно, технологические изменения в любой из данных сфер скажутся на технологических возможностях Интернета. В то же время можно говорить и об обратной связи, когда уровень развития Интернета скажется на развитии отдельных видов информационных технологий.

Наибольший потенциал в развитии высоких технологий имеется в сфере высокопроизводительных вычислительных ресурсов для осуществления фундаментальных и прикладных исследований, речь идет также об использовании программного обеспечения для параллельных вычислений. По-прежнему человеческая цивилизация будет продолжать накопление информации в электронной форме путем создания большого числа новых информационных электронных ресурсов. Развитие и использование Интернет-технологий позволяет существенно ускорить коммуникативные процессы, а также организовать процессы производства, хранения и распространения информации на принципиально новом уровне.

Следующим этапом развития сети станет внедрение и распространение беспроводного принципа Интернета, что, по мнению маркетинговой компании In-Stat\MDR, стимулирует очередной экономический всплеск. Новая технология потребует развития и создания программного обеспечения нового поколения, далее последует концептуальное обновление систем связи, радио и телевидения, которые неразрывно связаны с современными космическими технологиями. Специалисты утверждают, что наибольшее проявление следующего технологического всплеска ожидается в первые десятилетия XXI века, в котором будут задействованы все регионы мира. Следовательно, мы можем утверждать, что в ближайшем будущем новые Интернет-технологии могут послужить причиной нового глобального подъема информационно-коммуникативной активности.

В этой связи все большую актуальность приобретают вопросы безопасности. Авторитетный исследовательский Институт Исследования Угроз (Emergency Response and Research Institute) прогнозирует возникновение особой «кризисной» информационной сети, способной адекватно и оперативно реагировать на террористические акты или природные катаклизмы. Подобная сеть позволит любому ответственному должностному лицу практически мгновенно принимать необходимое решение. Для ликвидации последствий каких-либо чрезвычайных происшествий природного или техногенного характера будут определены потребности в технике, людях, ресурсах, продовольствии, медикаментах. Данный проект уже осуществляется на уровне государств, то есть в рамках национальных проектов, принятых в развитых странах, и в рамках создания глобального информационного общества стран «Большой восьмерки».

Поскольку Интернет не является управляемой организационной структурой и юридическим лицом, он не может быть и субъектом правоотношений, поэтому юридических взаимоотношений между сетью Интернет (или ее национальными сегментами) и государством не существует.

Структура информационных ресурсов в Интернете представляет собой:

- страницы (сайты) - аналоги существующих традиционных средств массовой информации (телевидение, радио, газеты и т.п.);
- страницы (сайты) - средства массовой информации, не имеющие вне Интернета аналогов;
- страницы (сайты) - не являющиеся СМИ.

Основными субъектами правоотношений в связи с функционированием Интернета являются:

- собственники и владельцы информационных ресурсов в Интернете;
- информационные посредники (провайдеры);
- пользователи.

Особенностями Интернета как инструмента распространения массовой информации являются:

- широкая аудитория пользователей и возможности ее неограниченного расширения;
- трансграничное распространение информации;
- высокая скорость и оперативность предоставления информации;
- практически неограниченный выбор источников и видов информации;
- отсутствие предварительного контроля содержания информации (цензуры);
- обсуждение возникающих вопросов в режиме реального времени;
- комплекс одновременного представления информации в различной форме (текст, графика, звук, анимация и др.).

К примеру, до недавнего времени в законодательстве Соединенных Штатов в области Интернета действовали две основные правовые нормы,

принятые в 1996 г. («Telecommunications Act of 1996», как дополнения к федеральному закону «Communications Act of 1934» в виде нового § 230 «Охрана личного блокирования и защиты от оскорбительных материалов»), и правовые нормы, касающиеся содержания информационных ресурсов в Интернете. Они, в частности, определяют, что ни провайдер, ни пользователь интерактивной компьютерной услуги не несут ответственности за содержание информации, публикуемой другим провайдером. Они снимают с провайдера всякую ответственность за действия по ограничению доступа к информации, которую данный провайдер расценивает как оскорбительную, лживую, пропагандирующую насилие и т.д.

Несмотря на то, что подобные подходы были весьма либеральными, общественная реакция оказалась неоднозначной, и эти нормы поначалу были расценены как вмешательство в «суверенитет» пользователей Интернета.

В 1997 г. президент США Б.Клинтон подписал доклад, в котором сформулированы основные принципы политики администрации США в области Интернета. Эти принципы сводятся к следующему:

- там, где вмешательство государства необходимо, оно должно иметь целью установление минимальных, понятных и простых правовых норм;
- вмешательство власти допустимо лишь с целью защиты частных прав и собственности, предупреждения мошенничества, поддержки свободы коммерческих отношений и создания условий для разрешения спорных вопросов.

Правовые нормы, созданные за последние 60 лет в области телекоммуникаций, радио и телевидения, не могут быть применимы к Интернету непосредственно. Существующие законы, которые могут оказывать влияние на Интернет, должны быть пересмотрены и изменены с учетом новой электронной эры.

В области защиты интеллектуальной собственности. Для осуществления деятельности, связанной с этими вопросами, продавцы должны иметь уверенность, что их интеллектуальная собственность не будет украдена, а покупатели должны знать, что получают аутентичную продукцию. Необходимы международные соглашения, содержащие адекватные и эффективные правовые нормы в борьбе с мошенничеством и кражей интеллектуальной собственности.

В области защиты частных интересов. Защита частных интересов должна основываться на следующих принципах: тот, кто собирает информацию, должен поставить в известность потребителя о том, какая именно информация собирается и как с ней предполагается поступить. Тот, кто собирает информацию, должен обеспечить для потребителя возможность ограничить использование персональной информации.

В области безопасности. Для обеспечения требований безопасности администрация США поддерживает развитие самостоятельных, действующих на рыночных принципах криптографических инфраструктур, которые будут обеспечивать идентификацию, целостность и

конфиденциальность информации. Тем не менее, администрация совместно с конгрессом разрабатывает целый ряд законопроектов, которые должны будут способствовать развитию криптографических инфраструктур.

В целом, можно утверждать, что новые информационные технологии изменяют характер информационного взаимодействия общества и государства, расширяют права граждан путем предоставления доступа к разнообразной информации, увеличивают возможности людей участвовать в политической деятельности. Следует признать большое значение Интернета как нового средства политической коммуникации, способного значительно улучшить качество политической дискуссии.

1. Вершинин М.С. Политическая коммуникация в информационном обществе. - СПб.: Изд-во Михайлова, 2001. - С.45.

2. Подберезкин А. Глобальные процессы и международные отношения (Проект) Выступления на Горчаковских чтениях в МГИМО МИД РФ // http://www.nasled.ru/pressa/isdaniya/global_1/pril_4.html.

Түйін

Мақалада автор интернетті саяси коммуникация инструменті ретінде қарастырып, даму тенденциясын көрсетеді.

Summary

In the article the author considers the internet as the political communication and shows the development tendency.

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО БИЗНЕСА И ВЛАСТИ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТАБИЛЬНОСТИ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Б.З. Отарбаева – к.и.н., *соискатель КазНУ им. аль-Фараби,*

Ж.А. Басыгариева. – *преподаватель КазНУ,*

А.З. Сарсембаев – *соискатель КазГЮИУ*

Эффективная рыночная экономика требует наличия сильного государственного аппарата: в первую очередь правительства с подотчетными ему институтами и процедурами, а также системы норм регулирования, обеспечивающих баланс экономической эффективности и социальной справедливости. Опирающееся на законную базу сильное правительство можно охарактеризовать как правительство, которое пользуется достаточным доверием в отношении своей легитимности, создающее условия для сильного гражданского общества и сети неправительственных институтов в сочетании с нормами регулирования [1]. Авторы цитируемого учебника считают, что только такая система способна обеспечить устойчивое развитие экономики и стабильность, укрепление демократических процессов и широкое участие населения в общественной жизни, т.е. создать условия для формирования социального партнерства.

В рамках модели «партнерства» между субъектами взаимодействия происходит взаимовыгодный обмен ресурсами. Как власть, так и бизнес обладают ресурсами, доступ к которым может быть полезен и выгоден другой стороне. Власть располагает экономическими, политическими, административными и информационными ресурсами, а бизнес в свою очередь – финансовыми, экспертными и инновационными. В рамках партнерской модели обмен этими ресурсами является основой взаимодействия власти и бизнеса. Отсутствие механизмов полноценного двустороннего диалога между бизнесом и государством порождает кризисную форму развития социально-экономических процессов.

Предпринимательство имеет важное значение для сохранения внутренней стабильности, способствует росту экономического благополучия государства, помогает становлению гражданского общества, обеспечивает формирование среднего класса в стране. Государство зависит от частного сектора, потому что он является основным источником налоговых поступлений, которые обеспечивают существование самого государства. С другой стороны, частный сектор зависит от государства, так как именно оно создает институциональную (нормативно-правую) основу для его деятельности. Большинство рабочих мест предоставляются частным сектором, а наличие работы – это основа для материального благосостояния многих семей. В связи с этим, экономическое благосостояние людей зависит от взаимоотношений между государством и частным сектором и от того, насколько они взаимодействуют друг с другом.

Государственная политика поддержки частного предпринимательства

позволяет создать благоприятные условия для реализации инициатив предпринимательской среды и направить ее потенциал на повышение конкурентоспособности страны.

Политическая наука Казахстана, анализируя вопросы государственного регулирования в области малого и среднего бизнеса, опирается на современные законодательные документы, в частности, Закон Республики Казахстан «О частном предпринимательстве» (2005 г.). В нем определяется, что инфраструктура поддержки малого предпринимательства - это совокупность государственных, негосударственных, общественных, образовательных и коммерческих организаций, содействующих развитию предприятий и оказывающих им образовательные, консалтинговые и другие услуги, необходимые для развития бизнеса и обеспечивающие среду и условия для производства товаров и услуг [2].

Государство должно, согласно этому закону, осуществлять поддержку частному предпринимательству по следующим направлениям:

- совершенствование законодательства по вопросам регулирования частного предпринимательства;

- создание и развитие центров поддержки частного предпринимательства, бизнес-инкубаторов, технологических парков, индустриальных зон и других объектов инфраструктуры частного предпринимательства;

- учебно-методологическое, научно-методическое и информационное обеспечение деятельности субъектов частного предпринимательства за счет бюджетных средств.

Реализация этих программ происходит следующим образом:

- создание при государственных органах научно-исследовательских институтов по изучению проблем и разработке предложений по развитию частного предпринимательства;

- организация деятельности экспертных советов при центральных государственных и местных исполнительных органах;

- создание финансовых институтов поддержки и развития частного предпринимательства;

- организация деятельности бизнес-инкубаторов и индустриальных зон;

- продажа земельных участков, зданий, помещений либо перевод жилых помещений в нежилые в соответствии с законами Республики Казахстан.

Анализ основных периодов развития представлений о роли предпринимательства и роли государства демонстрирует, что их соотношение менялось в зависимости от требований времени. Но всегда государство стремилось к регулированию процесса предпринимательства, как административными мерами, так и финансовыми в виде налогов и т.п. На каждом этапе государство старалось предоставить как можно больше свободы для развития предпринимательства, которое в определенной степени

схоже с творчеством. В этом состоит политическая роль государства в развитии малого и среднего предпринимательства, которое проводит экономические реформы, помогая тем самым духовному, нравственному росту общества.

Таким образом, на основе анализа эволюции представлений о политической роли государства в развитии малого и среднего предпринимательства, автор считает, что в политической деятельности государства можно выделить следующие направления по поддержке предпринимательства:

- системообразующая -- характеризует роль государства в равномерном развитии бизнеса во всех регионах и крупных городах страны;
- правовая – это создание нормативной базы - законов и указов, которые стимулируют развитие малого и среднего предпринимательства;
- организационная – позволяющая административно регулировать отношения бизнеса и государства в таких сферах как налоги, таможня;
- социальной стабилизации – способствующая формированию среднего класса из представителей поддерживаемого государством малого и среднего предпринимательства;
- имиджевая – позиционирует благоприятное общественное мнение о предпринимателях и предпринимательстве посредством рекламы, использования средств массовой информации.

Это, в свою очередь, позволяет государству создать благоприятные общественно-политические и социально-экономические условия четко формулировать национальные программы стимулирования предпринимательства через создание инфраструктуры развития предпринимательства; идеологически благоприятно позиционировать предпринимательство через средства информации, кино, рекламу и т.д.

Какова политическая роль государства в создании современных отношений с предпринимательством? Прежде всего, в стратегическом планировании налоговой, тарифной и таможенной политики, создании инфраструктуры поддержки предпринимательства, социальном контроле. Остальное должно оставаться в исключительной компетенции и ответственности самих предпринимателей.

Для реализации задачи создания инфраструктуры поддержки предпринимательства в рассматриваемый период в стране были созданы Институты развития: Банк развития Казахстана, Инвестиционный фонд, Инновационный фонд, Фонд развития малого предпринимательства «Даму», Центр инжиниринга и трансферта технологий, Центр маркетинговых и аналитических исследований, преобразованный в Корпорацию по продвижению и развитию экспорта, Страховую корпорацию, БРК-лизинг и т.д. Так, целью Национального Инновационного Фонда стало финансирование инновационных проектов, создание казахстанских венчурных фондов, технопарков и бизнес-инкубаторов, трансферт передовых зарубежных технологий.

В рамках стратегического развития государства политика Президента и правительства страны по поддержке малого и среднего бизнеса несет не просто экономическую составляющую, а, прежде всего, направлена на политическую модернизацию государства, поддержание стабильности и устойчивости общества. «Главная цель политических преобразований для нас - движение к такой современной демократической форме власти, которая сможет обеспечить наиболее эффективную систему управления обществом и государством, одновременно сохраняя политическую стабильность в стране и обеспечивая все конституционные права и свободы граждан», - подчеркнул Президент в Послании «Новый Казахстан в новом мире» от 2007 года, определяя ключевые направления демократических реформ на предстоящий период [3].

Таким образом, развитие предпринимательства имеет важное значение для сохранения внутренней стабильности, способствует росту экономического благополучия государства, помогает становлению гражданского общества, обеспечивает формирование среднего класса в стране. Государственная политика поддержки бизнеса позволяет создать благоприятные условия для реализации инициатив предпринимательской среды и направить ее потенциал на повышение конкурентоспособности страны.

1. *Республика Казахстан: Отчет о человеческом развитии 1998. Роль государства и социальной интеграции в переходный период.-Алматы: ПРООН, 1998.*

2. *Человеческое развитие в Казахстане. – Алматы: Экономика, 2003. - С.231.*

3. *Назарбаев Н.А. Казахстан-2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев: Послание Президента страны народу Казахстана. – Алматы: Білім, 1998. - С. 50.*

Түйін

Мақала Қазақстандағы мемлекет және үкіметтік емес ұйымдардың арасындағы әлеуметтік серіктестіктің бүгінгі күндегі даму деңгейін қарастырып, сарапқа салады.

Summary

The article is making analysis of the institute of social partnership in Kazakhstan, where business organizations and state structures are involved.

ПОЛИТИКО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ДЛЯ КАЗАХСТАНА

Б.О.Исабаев -

кандидат политических наук

Для современного Казахстана весьма важным является всестороннее изучение зарубежного опыта в области политико-правового регулирования информационной политики, соблюдения баланса между свободой СМИ и их правовым ограничением.

Информационная политика – это особая сфера жизнедеятельности людей, связанная с воспроизводством, распространением и потреблением информации, отвечающая интересам государства и гражданского общества и направленная на обеспечение творческого, конструктивного диалога между ними. Информационная политика является одним из важнейших факторов реализации государственной политики, социального управления, обеспечения диалога власти и народа.

Для обеспечения эффективности информационной политики в развитых демократических государствах используются законодательно утвержденные экономические методы регулирования, направленные на создание благоприятных условий для выполнения СМИ своей общественно полезной миссии, обеспечения свободы слова и массовой информации.

Появлению права на информацию в международном праве предшествовало возникновение и развитие идеи этого права в национальных правовых системах различных европейских государств. Например, в Швеции в 1766 году был принят Закон о свободе слова и печати, который содержал как нормы, гарантировавшие свободу слова и печати, так и нормы, закреплявшие право граждан на доступ к информации, находящейся у государственных органов. Эти нормы были довольно прогрессивны для своего времени/1/.

Несмотря на это, право на информацию долгое время не было выделено в самостоятельный институт ни в одной европейской стране, и даже сам термин «информация» редко использовался. Изменения произошли только после принятия «Всеобщей Декларации прав человека» в 1948 году (далее - Декларация) и «Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод» в 1950 году (далее - Конвенция), когда внесение норм, закрепляющих право на информацию в национальные законодательства, стало необходимым для их соответствия европейским стандартам.

Однако в вышеуказанных международных документах право на информацию еще не считалось самостоятельным аспектом. Предполагалось, что оно является элементом свободы выражения мнения.

Кроме того, в Декларации и Конвенции ничего не говорилось и о видах информации, поиск, получение и распространение которой регулируют их нормы. Указание в ст.10 Конвенции о праве государства контролировать

распространение информации дает основание предполагать, что речь идет не только о культурно-научной информации или сведениях, составляющих личную или семейную тайну, но и об официальной информации, то есть сведениях о работе государственных органов и местного самоуправления, а также о деятельности их должностных лиц/2/.

Первой страной, в законодательстве которой четко указывалось слово «информация», а также право на ее получение была бывшая Социалистическая Федеративная Республика Югославия (СФРЮ). Именно Конституция СФРЮ (1963г.) закрепляла само понятие «информация» и право на ее получение (ч. 5 ст. 40). Кроме того, предусматривалось также создание благоприятных условий для повышения качества информирования населения, в целях активного развития соответствующих областей деятельности (ч. 7 ст. 40).

Позже эти положения были развиты в новой Конституции СФРЮ (1974г.), которой предусматривались: - гласность работы государственных органов (ст. 97); - и создание «общей системы информации» для обеспечения согласованного учета, сбора, обработки и опубликования сведений и фактов, имеющих значение для наблюдения за общественным развитием, а также доступности информации об этих сведениях и фактах (ст. 75)/3/.

Международные правовые акты, касающиеся прав человека на информацию и конкретно СМИ (Международный пакт о гражданских и политических правах - 1966, документы Совета Европы, в частности Декларация о средствах массовой информации и правах человека - 1970, Резолюция «Будущее общественного телерадиовещания» - 1994 и др.), провозглашают в качестве одного из основных принципов функционирования СМИ их независимость от государственного контроля, от различного рода монополий, а также подчеркивают особую роль финансовых механизмов в обеспечении этой независимости.

В 70-80-е годы XX века свобода выражения мнения в том виде, в котором она была представлена в Конвенции, была закреплена в Конституциях 124 стран мира/4/. В некоторых странах право на информацию было закреплено как самостоятельный институт. В частности, в Конституции Испании (1978г.), в Законе Франции «О доступе к отчетам исполнительной власти» (1978г.) и Законе Великобритании «О доступе к информации» (1985г.). В приведенном контексте нужно отметить, что в Республике Казахстан право на информацию было закреплено в первые же годы государственной независимости в Конституции РК (1993г.).

Отношения власти и СМИ в государствах ОБСЕ регулируются исключительно законодательством, которое, с одной стороны, гарантирует свободу СМИ, а с другой – право человека на получение информации, свободу высказывания, плюрализм мнений в обществе, подконтрольность СМИ обществу, их ответственность.

При этом в некоторых странах на правительства возложена обязанность поддерживать свободу СМИ и плюрализм мнений, в

соответствии с положениями конституции (Нидерланды, Швеция) или с судебным толкованием (Франция, Германия). Наибольшие меры защиты свободы СМИ предусматривает законодательство Швеции/5/.

Кроме того, в конституциях Нидерландов, Испании и Швеции четко прописаны права граждан на получение необходимой информации, а суды Франции, Германии и США обращаются к положениям конституции для обеспечения гарантии таких прав. В Нидерландах правительственные органы должны соблюдать право общественности на доступ к информации. Конституция Швеции гарантирует всем гражданам «в их отношениях с государственной службой... свободное получение любой информации или возможность ознакомиться с другими мнениями»/6/.

В федеративных государствах, таких как Канада и США, основные законы, определяющие деятельность СМИ, включая законы о клевете и вмешательстве в частную жизнь, принимаются на уровне субъектов федерации. В Австрии федеральное правительство имеет все полномочия по решению вопросов, связанных со СМИ. В Германии вопросы, связанные с клеветой и вмешательством в частную жизнь, регулирует федеральный закон, в то время как другие вопросы, связанные с массовой информацией, решаются на уровне законодательства земель.

В развитых демократических странах достаточно широко практикуется предоставление налоговых, таможенных и иных льгот для организаций СМИ с целью создания благоприятных условий для распространения ими общественно значимой информации.

Так, французское законодательство предусматривает предоставление целого ряда налоговых и таможенных льгот периодическим изданиям в тех случаях, если они отвечают следующим требованиям: эти издания должны выходить с определенной периодичностью; они должны быть признаны «общественно полезными», т. е. способствующими образованию, воспитанию, информированию и культурному досугу населения; они должны выделять для текстов и иллюстраций рекламного характера не более 2/3 своей площади; они не должны распространять бесплатно.

Основные виды льгот:

- освобождение от уплаты налога на прибыль, направленную на развитие материальной базы (сейчас размер отчислений, не облагаемых налогом на прибыль, ограничен 80% прибыли для ежедневных газет и 60% - для еженедельников);

- освобождение от уплаты налога на прибыль, направляемую в фонды, предназначенные для выплаты выходного пособия в случае увольнения сотрудников периодических изданий;

- снижение НДС (для ежедневных газет, региональных общеполитических еженедельников и для национальных политических еженедельников он равен 2%; другие периодические издания платят НДС в размере 4%);

- освобождение от уплаты таможенных пошлин. Кроме того, предусмотрены скидки и льготные тарифы.

- скидки (устанавливается определенный процент скидок) на расходы, связанные с профессиональной деятельностью журналистов;
- пониженные почтовые тарифы на распространение периодических печатных изданий;
- скидки за услуги телеграфной и телефонной связи.

Следует отметить, что и в Казахстане 3 мая 2001 года Президент РК подписал Указ, благодаря которому с июля 2001 года в налоговое законодательство была введена норма, предусматривающая льготы для средств массовой информации.

Законодательство зарубежных стран предусматривает выделение субсидий, т.е. предоставление средств из государственного бюджета для финансирования целевых расходов. Например, в России предусмотрены льготы на бумагу. Практикуется предоставление субсидий издательствам, которые распространяют свою продукцию за границей и рассматриваются в связи с этим как представители национальной культуры за рубежом.

Во Франции предоставляются субсидии (как правило, годовые) некоторым ежедневным общеполитическим газетам в том случае, если они: «не имеют достаточных доходов от рекламы» (т.е. их доходы от рекламы не превышают установленной нормы); не имеют долгов по платежам в бюджет и в фонды социального страхования и т.д.

Чтобы предотвратить возможные спекуляции печатной бумагой, государство осуществляет мониторинг за производством и потреблением бумаги, разрабатывает меры в период возникновения дефицита бумаги. В определенных ситуациях государство выделяет субсидии компаниям, занятым производством бумаги. Практикуется также предоставление субсидий издательствам, распространяющим свою продукцию за границей. В этом случае издательства рассматриваются как представители национальной культуры за рубежом и потому пользуются поддержкой со стороны властей.

В Великобритании государство предоставляет целевые субсидии целому ряду телевизионных компаний. Такие субсидии предоставляются, например, для осуществления телевизионного вещания в Уэльсе. Цель такой политики состоит в поддержке программ на языке уэльского меньшинства, а также программ на кельтском языке Ирландии.

В целом ряде стран (Норвегия, Швеция, Финляндия, Дания) существуют государственные телерадиокомпании, а в большинстве развитых демократических стран - общественные (публичные) телерадиокомпании (США, ФРГ, Австрия, Франция и др.), которые получают финансовую поддержку от государства. Систему государственного телерадиовещания всегда критикуют за наличие возможности ограничить поступление информации из альтернативных источников. В то же время эта система (вместе с общественным телерадиовещанием) имеет определенные преимущества: она обслуживает все слои населения; дает возможность каждому жителю страны получать какую-то минимальную информацию, необходимую для участия в общественной жизни, а наличие поступлений от

рекламы и абонентской платы позволяет уменьшить зависимость этих компаний от государства.

Основу финансирования частных телерадиокомпаний составляют доходы от рекламы, что делает их прибыльными и независимыми в финансовом отношении. Содержание информационных и развлекательных программ таких компаний свободно от государственного вмешательства. Однако частные компании подвержены влиянию иного рода и, в частности, необходимости привлекать достаточное количество рекламы со всеми вытекающими отсюда последствиями.

В целом в мировом вещании прослеживается тенденция к сокращению доли государственного вещания (до 4-5% в объемах телепросмотра) и увеличению доли коммерческого вещания, а также трансформации государственного в общественное вещание, менее зависимое от институтов власти. В финансовом плане общественное вещание отличается тем, что оно использует разные источники финансирования, но, как правило, среди них преобладает абонентная плата.

Финансирование за счет абонентской платы (или «за счет общества») в противоположность финансированию за счет государственного бюджета или за счет рекламы обладает целым рядом преимуществ, имеющих решающее значение.

Во-первых, такие телекомпании независимы от политической воли тех, кто принимает решение о выделении ассигнований из государственного бюджета.

Во-вторых, над такими компаниями не довлеют коммерческие интересы, и они могут выпускать разнообразные качественные программы, к тому же отвечающие высоким этическим нормам.

В-третьих, важным преимуществом финансирования за счет абонентской платы являются наличие психологической связи между гражданами, осуществляющими такую плату, и компаниями, а также объективная возможность установления контроля со стороны общества за общественным телерадиовещанием (участие представителей общественности в управлении).

В развитых демократических странах большое внимание уделяется контролю за тем, чтобы экономические методы регулирования не использовались в качестве орудия давления на СМИ. Так, в США попытки властей увеличить доходы за счет налогообложения СМИ связаны с вопросами, подпадающими под действие Первой поправки к Конституции, и суды США очень тщательно анализируют такие попытки. Одним из самых серьезных выводов, вытекающих из Первой поправки, является то, что такое налогообложение СМИ можно считать неконституционным предварительным ограничением печати. Суды исходят из того, что под угрозой обременяющих налогов СМИ могут «смирять» свое желание критически анализировать политику правительства, а это может привести к ограничению контроля за действиями властей.

Серьезные меры экономического протекционизма предусмотрены и

нормами международного права. Прежде всего, имеются в виду международное Соглашение о ввозе материалов образовательного, научного и культурного характера (1950) и Протоколы к нему (1976). В названном Соглашении участвуют примерно 90 стран мира. Государства - участники Соглашения признают, что свободный обмен идеями и знаниями является неперенным условием для интеллектуального прогресса, международного взаимопонимания и способствует, таким образом, сохранению мира во всем мире.

Для содействия свободному обмену материалами образовательного, научного и культурного характера участники соглашения обязуются:

- не взимать таможенных пошлин или других сборов при ввозе или в связи с ввозом;
- следить за тем, чтобы внутренние сборы, налагаемые на ввозимые материалы, не превышали сборы, применяемые к аналогичным отечественным материалам;
- предоставлять необходимые лицензии и (или) иностранную валюту для ввоза определенных материалов (материалы по линии ООН, материалы для слепых и т.п.);
- предоставлять все возможные льготы для ввоза материалов с исключительной целью показа на публичных выставках.

Перечисленные протекционистские меры распространяются на оговоренные в Соглашении материалы образовательного, научного и культурного характера, к которым, в частности, относятся:

- периодические печатные издания, книги;
- официальные правительственные и парламентские документы;
- аудиовизуальные материалы;
- произведения искусства.

В последние годы во многих странах ОБСЕ реформаторы призывают к кодификации и усовершенствованию законов о СМИ. Так, во Франции этот процесс уже начался, а в Германии, США и Швеции в этом направлении предлагаются меры конституционной защиты чести и достоинства.

Учитывая важность, придаваемую в этих странах праву прессы распространять, а общественности – получать информацию и знакомиться с различными мнениями, конституционное право на защиту репутации не дает преимуществ истцам в делах о клевете^{7/}.

В настоящее время в большинстве стран ОБСЕ, где раньше уголовные дела по таким вопросам были обычными, наметилась устойчивая тенденция к преимущественному использованию гражданского законодательства.

Что касается законодательного обеспечения доступа к правительственной информации, то в США федеральный закон о свободе информации предусматривает, что власти обязаны по запросу СМИ предоставлять им любую необходимую информацию. Ограничения налагаются лишь на секретную информацию, сведения о гражданах, носящие частный характер, а также на правоохранительную информацию. Во

Франции закон предоставляет право каждому иметь доступ к государственным документам. Этот же закон определяет ряд условий, запрещающих доступ к подобной информации. Решение государственного органа об отказе предоставить информацию может быть оспорено в суде.

По данному вопросу среди развитых стран ОБСЕ исключение составляет Великобритания. В этой стране не существует закона о свободе информации, поэтому принятие решений правительством, как правило, осуществляется в режиме секретности.

Что касается деятельности теле- и радиовещания в ведущих государствах ОБСЕ, то она осуществляется через коммерческих и публично-правовых вещателей, численное соотношение которых примерно равно. В США в этой сфере превалирует коммерческое направление. Взаимоотношения вещателей с государством строятся на разрешительной основе, т.е. их деятельность может осуществляться только по специальной лицензии. В свою очередь, лицензия предоставляется на определенных условиях, выполнение которых строго контролируется властями. Вместе с лицензией фиксируется и перечень частот и каналов, которые закрепляются за конкретным вещателем. Те или иные ограничения на распространение информации устанавливаются непосредственно в законах и конкретизируются в лицензионных условиях. Особенности и порядок деятельности вещателей устанавливаются в лицензионных условиях.

В целом, система взаимодействия власти и СМИ в развитых странах запада построена на следующих основных принципах:

- максимальное невмешательство государства в деятельность масс-медиа (практически все вопросы в этой области регулируются специальными органами, напрямую неподконтрольными власти);
- коллегиальность указанных спецорганов.

Эти принципы объединены в идеологию, по которой СМИ являются институтом социума, а не власти. Эту позицию разделяет и власть, осознавая необходимость независимой оценки ее деятельности со стороны граждан, что существенно повышается эффективность ее управления обществом/7/.

Изучение опыта политико-правового регулирования информационной политики и специфики взаимодействия власти и СМИ в зарубежных странах весьма важно для понимания и прогнозирования путей развития информационного пространства в современном Казахстане.

1. *Beers T. I. Public Access to Government Information // Information Law towards 21st century. - Boston, 1992; Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Право Совета Европы и Россия. - Краснодар, 1996.*

2. *Конституции буржуазных стран Европы. - М., 1957.*

3. *Конституции зарубежных социалистических государств. - М., 1973.*

4. *Дженис М., Кей Р., Брэдли Э. Европейское право в области прав человека: практика и комментарии. - М., 1997.*

5. Средства массовой информации и демократия в современном мире. - М., 2002; Власть и СМИ: Обзор правовых норм зарубежных стран. <http://duma.gov.ru>

6. Швеция: Конституция и законодательные акты. - М., 1983.

7. Средства массовой информации и демократия в современном мире. - М., 2002; Власть и СМИ: Обзор правовых норм зарубежных стран. <http://duma.gov.ru>

Түйін

Макалада автор ақпараттық саясатты саяси-құқықтық реттеудің жолдарын зерттеп, шетелдік тәжірибені көрсетеді.

Summary

In this article the author investigates the political legal regulation of the informational policy and pays attention on the experiences of foreign countries.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ БРЕНДІ

Е.Б.Саиров -

саясат ғылымдарының кандидаты

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігін алған 18 жылда даму мен кемелдену жолына бет алды. Осы жылдарда қол жеткізген табыстар мен жетістіктердің қатарында еліміздің рухани әлемін дамытуда ұлттық мәні зор «Мәдени мұра» бағдарламасы бар. Бұл тәуелсіз ел тарихында ерекше орын алатын жоба тарихи-мәдени мұраға деген жаңаша көзқарас туғызуға ықпал жасады. Қазақстан Республикасының президенті Н.Назарбаев «Мәдени мұра» бағдарламасын жүзеге асыру жөніндегі Қоғамдық кеңестің отырысында сөйлеген сөзінде атап көрсеткендей: «Қай халықтың болмасын өзге жұртқа ұқсамайтын бөлек болмыс-бітімін даралап, өзіндік тағдырын айқындайтын басты белгі – мәдениет. Мәдениет – ұлттың бет-бейнесі, рухани болмысы, жаны, ақыл-ойы, парасаты. Өркениетті ұлт, ең алдымен тарихымен, мәдениетімен, ұлтын ұлықтаған ұлы тұлғаларымен, әлемдік мәдениеттің алтын қорына қосқан үлесімен мақтанады. Сөйтіп, тек өзінің ұлттық төл мәдениеті арқылы ғана басқаға танылады» [1].

«Мәдени мұра» бағдарламасының басты міндеті – мемлекеттігіміздің аса маңызды рухани негіздерін қалыптастыру, санғасырлық мәдениетті жаңғырту арқылы ұлттық өрлеуге қол жеткізу. Қазіргі уақытта «Мәдени мұра» бағдарламасын іске асырудың екінші кезені басталды.

Мәдениет – адам баласының қолымен және ақыл-ойымен жасалған мәдени және рухани құндылықтардың жиынтығы. Ол қоғам дамуының

белгілі бір деңгейін бейнелейді. Мәдениеттің қоғамдағы атқаратын ролі өте зор әрі маңызды. «XXI- ғасырда әлемдік және әлеуметтік мәселелер, жаһандану процесі мен этностық қайта өрлеу процесі қатар қарқын алуда. Жаһандану барысында ұлттық ерекшелікті сақтау қозғалысы жалпылама сипатқа айналды. Жаһандану мен этностық өркендеу процесі өмірімізді өзгертеді. Десек те, әр этнос өз келбетін, дәстүрін сақтауға амалын арттыруы тиіс», - деп профессор, философия ғылымдарының докторы Жақан Молдабеков бұл мәселеге баса назар аударады [2].

Мәдени саясатта ұлттық өзгешеліктің алатын оры ерекше. Қазіргі қоғам дамуында бір-бірінен алшақ, байланыссыз жатқан ештеңе жоқ. Белгілі бір мәдени кеңістікте өмір сүріп жатқан халық қазынасының, яғни ұлттық мәдениеттің мәдени саясатқа тигізетін әсері оның ашықтығына, өзгерістерге бейімділігіне, жаңа элементтерді тез қабылдауына негізделген. Ұлттық мәдениет әр халықтың өзіне тән ерекшеліктерімен, оның тілімен, өнерімен айқындалады. Әр ұлттың өзіне тән рухани мәдениеті бар, ол материалдық өмір жағдайларының бейнесі болып қызмет етеді.

Мәдениеті мен ұлт қазыналарын қорғау - әрбір ұлттың мақсаты. Ал әлемдік мәдениет ағысынан сырт қалмау үшін олармен байланыс жасау қажет. Бұл уақыт талабы. Мемлекеттің дүние жүзіне танылу жолындағы табысы оның жалпы саясаты, идеологиялық қағидалары мен ұстанымдарына ғана емес, ұлт ретінде өзін қалай көрсете алды, яғни мемлекет қалыптастырған «бренд» ұғымына тікелей байланысты.

Жалпы «бренд» дегеніміз дүние жүзіне мәлім сауда таңбасы. Сондай-ақ ол өз атауы, графикалық бейнесі бар сауда таңбасы ғана емес, сонымен бірге бренд ұғымының мағынасы өте кең, оған тауар немесе қызмет түрінің бүкіл сипаттамасы, тұтынушы туралы ақпарат, тауардың болашағына, жасампаздығына қатысты мәселелер кіреді. Ол ықпалды болуы үшін дұрыс ұйымдастырылуы керек. Брендтің ғұмыры ұзақ болуы әрі жоғары бағалануы үшін түрлі жарнамалық шаралар, ортақ идея аясында бірлесу, брендтің ерекше, өзіндік бейнесінің болуы үлкен әсер етеді. Қазіргі 21-ғасырда ұлттық, аймақтық мүдделер де «маркаға» айналып, мәдени брендтер ретінде ұсынылуда. Дамыған елдерде өз орнын алған бұл үрдістен Қазақстан да шет қалмайды. Мемлекеттің ұйым ретінде өмір сүруі дүниежүзілік қоғамдастық талаптарына тәуелді болғандықтан, елдің танымалдылығы, қалыптасқан образының болуы мемлекетке деген сенімді жоғарылатады. Ал бұл бірте-бірте ұлттық мәдениеттің әлемге танылуына әсер етеді.

Тиімді мәдени бренд мемлекеттің рухани имиджін қалыптастырады, елдің мәртебесін өсіреді. Ең бастысы ол өркениет өлшемдеріне, заман талабына, тұтынушылар сұранысына сай болуы керек. Біздің алдымызда тұрған негізгі міндет елдің тарихи және мәдени ерекшелігін бейнелейтін зияткерлік брендін құру болып табылады. Бұл жұмыс елдің бәсекеге қабілетті құндылықтарын ұзақ уақыт бойы дәріптеуге бағытталған жүйелі іс-әрекетті, дәстүрлі мәдениет үлгілерінен заманға сай іргелі жобалар жасауды қажет етеді. Оған мәдениеттанушылар, саясаттанушылар, ғалымдар.

әдебиетшілер, тарихшылар тізе қосып біріге отырып, атсалысуы керек.

Мәдени брэндті қалыптастыруда қоғамды тиісті ақпаратпен қамтамасыз ету саласында БАҚ-пен жұмыс маңызды бағыттардың бірі болып саналады. Мәдени брэндтің бүкіл мән-мағынасы мемлекеттің жағымды бейнесін жасау және оны насихаттау, оған дүние жүзінің басқа мемлекеттері тарапынан қолайлы қарым-қатынасты туғызуға негізделмек.

Мәдени брэндтің болашағы зор. Бұл жұмыс бірнеше саланы – мәдени, мұражайлық, өлкетану, тарихи, әдеби, т.б. қамтиды. Соның арқасында елімізге дүние жүзінен туристерді тарту, архитектуралық ескерткіштерді сақтау, жас ұрпақты патриоттық рухта тәрбиелеуге қол жетеді.

Мәдени брэнд – Қазақстан үшін жаңа құбылыс. Оның мақсаты – Қазақстанның брэнді болуға лайық мәдени бейнені қалыптастыру және қолдау, оны ғылыми түрде негіздеу және жарнамалау. Мәдени иігіліктерге жасампаздық мазмұн дарыту. Бұл салада бірқатар шараларды жүзеге асыру:

1. Мәдени брэндті қалыптастыру және оны қолдау тәсілдері.
2. Мемлекеттің имиджін жасаудағы брэндтің ролі.
3. Мәдени брэнд жасау жолында жаңа технологияларды қолдану.
4. Мәдени саладағы арнайы жобаларды іске асыру.

Көптеген елдерде символдар да брэндке айналуға мұмкін. Мысалы, Армения мәдени брэнд ретінде ұсынып отырған анар жемісі – молшылықтың, өмір қуатының белгісі.

Қазіргі уақытта көшпелілер мәдениеті мен тарихына жаңаша көзқараспен қарап, жоғалуға таяу немесе жоғалған рухани-тарихи құндылықтарымызды жаңғырту қолға алынуда. Осы бағытта Мәдени саясат және өнертану ғылыми-зерттеу институты әлемдік деңгейге шығаруға лайық қазақтың мәдени брэндін қалыптастыру шараларын жүргізіп отыр.

Біздің пайымдауымызша мәдениет қоғамның рухани сұранысын ғана қанағаттандырып қоймай, сонымен бірге ірі инвестициялар тартуға да қабілетті. Дәл осы міндетті брэнд атқара алады. Мысалы, Үндістан йога өнерін халықаралық сахнаға шығарып, өз қолдаушыларын тапты, ал Жапония шай ішу дәстүрімен белгілі. Бұл шаралар белгілі бір құндылыққа айналып, жалпы елдің назарын өзіне аударады. Қазақстанда да брэндті қолға алатын уақыт жетті.

Қазақ халқының дәстүрлі мәдениеті күрделі, сан түрлі және өзара үйлесімді. Мәдени-тарихи мұралары аса бай. Қазақ халқының мифтік аңыздары, байырғы қазақ күнтізбесі, бай әдеби мұра, сан түрлі көркемөнер, шежірелік шығармалар және материалдық мәдениет мұралары ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан көне мәдениет үлгілері екені белгілі. Бұл мұраларды жасаған халықтың өзі. Осы орайда көрнекті жазушы Қабдеш Жұмаділ ата-баба дәстүріне ерекше мән беру керек екендігіне назар аударады: «Көшпенділердің мәдениеті адамзат мәдениетімен бірге келе жатыр. Әлемге танылу үшін алдымен сол аталарымыздан қалған дүниені өз бойымызға сіңіріп алуымыз керек. Шыққан тегіміз - киіз үйді ұмытып кетуге болмайды. Қазақ киіз үйде туған, сонда өскен. Нағыз киіз үй – мәдениеттің,

өркениеттің үлгісі! Бір сағатта сән-салтанаты келіскен киіз үйді тігіп, жау келіп қалған жағдайда әп-сәтте жығып жинап алған. Егер қазақ көшпесе, тұқымы сақталмаған болар еді. Сондықтан біз киіз үйдің кереметін туристерге көрсете білуіміз керек» [3].

Киіз үй – мал баққан көшпелі халықтың қысы-жазы отыратын баспанасы. Ол қазақ халқы үшін аса бағалы құндылық. Киіз үй тез жығып, түйеге артуға, шапшаң тігуге ыңғайлы, көшіп-қонуға лайық. Сонымен бірге жазда ауасы таза, салқын болады. Кереге, сықырлауық, уық, шаңырақ – киіз үйдің сүйегі. Қазақ халқы шаңырақты ерекше қастерлеген, қасиетті санаған. Бата бергенде «Шаңырағың биік болсын», «Шаңырағың шайқалмасын» дейтіні содан. «Шаңырақ көтеру» деген ұғымның өзі отбасын құру, балалы-шағалы болу дегенді білдіреді. Шаңырақ – киіз үйдің күмбезді төбесін құрайтын ең жоғарғы бөлшегі. Киіз үйді тіккен кезде ең алдымен бақанның көмегімен шаңырақ көтеріледі. Жалпы шаңырақтың философиялық мәні бар. Ол табиғаттағы мәңгілік қозғалыстың, өмір даналығының, тіршіліктің символы. Киіз үй көшпелілер ұғымында дүниенің, ұлы әлемнің табиғаттың бір бөлшегі немесе үлгісі. Киіз үйдің мандай алдының міндетті түрде күншығысқа қаратылып тігілуінде терең астар бар. Қазақтар ертеңгілік үйден шыққанда күнге тағзым етіп, шапағат тілейтін болған. Бұл дәстүр көшпелілердің табиғатпен, әлеммен үндестікте өмір сүргенін көрсетеді.

Белгілі этнограф –ғалым Жағда Бабалықұлы қазақтың мәдени бренді болуға музыкалық аспаптар, оның ішінде домбыра әбден лайық деп санайды: «Қазақтың тал бесіктен жер бесікке дейінгі құндылықтарын келер ұрпаққа қалдыру біздің міндетіміз. Біз өз мәдениетімізге ие болмай жатып, ештеңе тындыра алмаймыз. Біз домбыраның өзін мәдениеттің асыл мұрасы ретінде қабылдағамыз жоқ. Қазақта алпыс екі тамырыңды ийткен, алпыс екі қоңыр күй деген ұғымдар бар. Бұл да ғылыми дүние. Біз сол қоңыр күйдің иесіміз» [3]. Қазақтың күй мұрасы «төкпе күйлер» және «шертпе күйлер» деп екіге бөлінеді. Бұл орындаушылық стильге байланысты. Төкпе күйлер дәстүрінде қарқынды, жігерлі, дауылды сарындар басым болып келсе, ал шертпе күйлер лирикалық толғау үлгісінде орындалады. Бұл күйлерден адамның ішкі ой толғаныстарына, туған жер мен табиғат сұлулығына, адам өміріндегі сыр-сипатқа құрылған ой түйіндері аңғарылады. Халқымыз өз өмірінде болған оқиғалар мен тіршілік тынысын музыкалық шығармалары арқылы бейнелеген. Күй болмысында халықтың өткен өмірі, тұрмыс-тіршілігі, әдет-ғұрпы, салт-санасы, дүниетанымы, арман-тілегі, махаббат сезімдері жатыр. Авторлары ұмыт болып, халық жадында ертеден сақталып келген халық күйлері: «Бозінген», «Ақсақ құлан», «Аққу», «Бозайғыр», «Аңшының зары» сияқты шығармалардан қазақ халқы жайлы мол мағлұмат алуға болады.

Қазақ халқының аса бай мұрасының бір саласы – қолөнері және ұлттық киімдері. Оның тарихы тереңде жатыр. Қолөнер – ғасырлар бойы дамып, қалыптасқан халық шығармашылығының сарқылмас қайнар көзі, халық мәдениетінің айнасы. Ол талай кезеңнен өтіп түрленіп, жанарып, атадан балаға мұра ретінде бізге жетті. Кез-келген халықтың қолөнері оның

тарихымен, қоғамдық құрылысымен, әдет-ғұрып, салт-санасымен астасып жатыр. Қазақ халқының қолөнерін зерттеуші, белгілі шебер Дәркембай Шоқпарұлы былай деп жазады: «Қазақ халқы жер жүзінің көп халықтарынан ерекше көрсететін қасиеті – ол мәдениеті мен өнері, әдет-ғұрып, салт-дәстүрі. Қазір жастар арасында еуропа мәдениетіне еліктеу, солықтау үрдісі басым. Өз халқының тілін, мәдениетін жете білмеген адам – басқа елдің мәдениетімен алысқа бара алмасы – ақиқат. Халықтың қолөнері мемлекет тарапынан да қолдау табуы шарт» [4].

Қазақстан аумағынан табылған қола дәуіріндегі ескерткіштердің өзі қолөнердің ежелгі дәуірден басталғанын дәлелдейді. Ежелгі сақтар мен түркілердің тотемдерінің бірі – қасқыр бейнесін қазақтардың көркем бұйымдарынан көптеп кездестіруге болады. Алматы маңындағы Есік қорғанынан табылған ескерткіштерде андық стиль басым. «Алтын адамның» бас киімі мен киімдері пластина белгілермен әшекейленген. Жалпы алтын киімді сақ жауынгерінің өзі көне дәуірдегі материалдық мәдениет, өнер, мифология, т.б. салалардан мол дерек береді және сол кездегі сақтарда қалыптасқан өркениет болғанын дәлелдейді. Қазақстан тәуелсіздігінің символына айналған «Алтын адам» қазақтың бірегей мәдени брэнді бола алады.

Қазақ халқы үшін дастарханнан үлкен, дәмнен ұлы нәрсе жоқ. Қазақтар ертеде пайдаланған тамақтардың негізгі түрлері: ет, сүт, қымыз, құрт, ірімшік және т.б. мал өнімінен дайындалған. «Көшпенділер өркениеті» орталығының бас директоры Ахметбек Нұрсила қымызды ұлттық брэндке айналдыруға әбден лайық деп санайды: «Осындай асыл дүниелерімізді қолдана алмай отырмыз. Маркетинг, менеджментті іске қосып, қымыз секілді сусынды ұлттық брэндке айналдыруға болады. Ол үшін, әрине, алдымен оларды өзіміз тұтынып, қадірін ұғынып алуымыз керек. Қазақтың қымызын осылайша бүкіл әлем ішетін болады» [3]. Қымыз – қазақ халқының ұлттық тағамдарының ішіндегі ең бағалы дастархан дәмінің бірі. Ол тек қана бие сүтінен ашытылады. Қымыз – дертке шипа, денеге күш. Қымыз ерекше дәмді, құнарлы, адамның жан сарайын ашатын, хош иісті және өте сіңімді сусын. Оның бұлай болу себебі, жылқы жануарының өзіне ғана тән асыл қасиетінен. Ұзаққа жайылатын жылқы малы кең даланың сан алуан шөптерінен тек шұрайлысын ғана үзіп, өз бойына жағымдысын сіңіреді. «XX-ғасырда ұлттық тағамын жоғалтып алған халықтың бірі – біз, - дейді журналист, «Жас қазақ» газетінің бас редакторы Дәурен Қуат, - құнарлы тағамымыздан айрылғаннан кейін дене бітіміміз бен ойлау жүйеміз де өзгеріп бара жатқан сияқты. Елімізде туризм кластерін дамытудың бір жолы ұлттық тағамдар өндірісіне пәрмен беру емес пе? Ендеше, ғалымдар ұлттық тағамның тарихын зерттеуі керек. Бойында қызу қаны бар, даланың самалына шомылып, талғап жең, таңдап ішетін жылқыдан таза, жылқының сүтінен кәусар не бар?» [3].

Ғасырлар сүзгісінен өтіп, біздің заманымызға жеткен осындай қазақтың асыл тарихи-мәдени мұралары, ұлттық және тұрмыстық салт-дәстүрлері

заман талабына сай келіп отырғанының өзі біз үшін үлкен жетістік болып табылады. Халқымыздың рухани тұлғасын жаңғырту, оны сақтау – бүгінгі күннің көксйтесті мәселелерінің бірі. Ата-бабамыздың қалап кеткен жолын қазіргі заман сұранысымен үйлестіріп, әлемдік өркениет төрінен орын алу, дәстүрлі мәдениет үлгілерінен заманға сай іргелі жобалар жасау – қазақтың ұлттық мәдени брендин жасау шарасының басты мақсаты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «Мәдени мұра» - мемлекеттің соны стратегиялық ұстанымы // Егемен Қазақстан.- 2007.- 14 ақпан.- 1бет.
2. Молдабеков Ж. Ұлттық идея бағдары //Ақиқат.- 2009.- №8.- 8бет.
3. Біз дәм мұзасын жоғалтып алған халықпыз // Жас қазақ.-2009.- 20 ақпан.- 10 бет.
4. Дәркембай Шоқнарұлы. Қазақтың қолонері. - Алматы: Өнер, 2005.- 176 бет.

Резюме

Программа «Культурное наследие» нацелена на возрождение и сохранение многовековых традиций казахского народа. Статья посвящена вопросам формирования культурных брендов Казахстана. Автор анализирует опыт Казахстана в создании культурных брендов, которые являются одним из способов входа в мировое культурное пространство.

Summary

The program "Cultural heritage" is aimed at revival and preservation of centuries-old traditions of the Kazakh people. Article is devoted questions of formation of cultural brands of Kazakhstan. The author analyzes experience of Kazakhstan in creation of cultural brands which is one of ways of an input in world cultural space.

ӘЛЕУМЕТТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОЦИОЛОГИИ

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ

Б.Н. Кылышбаева –

соц.ғ.к., әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасының доценті

Ерлер мен әйелдердің қоғамдағы орны мен атқарар рөлін түсіну, гендерлік стереотиптер мен анықтаулар адамның жеке ерекшеліктері, өмірлік тәжірибесі негізінде қалыптасады. Алайда ғасырлар бойы қалыптасатын және барынша кертартпа сипатқа ие қоғамдық сананың да маңызы зор. Қоғамдық сананың барлық түрінен (құқық, дін, идеология, саясат, мәдениет және т.б.), әлеуметтену институттары мен негіздерінен гендерлік стереотиптер туындайды. Әлеуметтену мен интернационализацияның бастапқы қызметін отбасы атқарады. Индивид көпшілікпен өмір сүру қағидаларын, үлгісін және басқа адамдармен қарым-қатынас жасаудағы мінез-құлық ережелерін дәл осы отбасында үйренеді. Дәстүрлі қазақ қоғамында отбасындағы өзара қарым-қатынас ру-тайпалық тұрмыс-салт ықпалымен қалыптасқаны белгілі. Трайбализм әлі де қазіргі қазақ қоғамындағы әлеуметтік қатынастардың кейбірін әсіресе тұрмыстық деңгейде анықтайды. Қазақ үшін жеке сәйкестік межелігіндегі маңызды дүние – ол өз тегіне тиесілілігі. Дәстүрлі қазақ қоғамында отбасы барынша кең мағынасындағы, ашық жатқан, тұтас бір ауылға көрнекті негізгі әлеуметтік бірлестік ретінде ұғындырылды. Туған-туыс атаулы әр отбасының өміріне белсені араласып, отбасы мүшелерінің өзара қарым-қатынастары ақырғы шешімді үлкендер шығаратын әулеттің ережелеріне сәйкес құрылды. Қазақ отбасында сол әулеттің қариясы – отбасы деңгейінде сөзі жүретін жеке үлкен құрметке ие.

Шаруашылық жағдай көшпелі өмір салтының қиыншылығын ер адамдармен бірге көрген әйелдердің де еңбегін бірдей қажет етті, мұның өзі әйелдердің тайпалық қоғамда ер адамдармен тең дәрежеде болғандығын көрсетеді. Олар жер иеленуші, отырықшы көрші халықтармен салыстырғанда белгілі бір деңгейде саяси және экономикалық еркіндікке ие болды, қоғамдық пікір алмасуда тең құқылы болды. Сондай-ақ мәдени үлгілер ұрпақтан-ұрпаққа өз халқының мәдениетін, салт-дәстүрін жеткізе отырып, балаларын тәрбиелеуге міндетті болған ана, әйел, жұмысшы рөлдерінің дәстүрлі сәйкестігін көрсетеді. Ерлер мен әйелдердің кеңес заманында теңдікке қол жеткізгеніне қарамастан, отбасының әулетке, руға бағынуы қазақ қоғамында қазір де көрініс табады.

Батыс елдерінде әйелдердің өз құқықтары үшін күресі төменнен, суфражистер қозғалысынан басталса, Кеңес Одағында әйелдер құқығы жоғарыдан төмен қарай бағытталды. Әбден қажытқан азамат соғысынан кейін енді қалыптасқан жас мемлекетке индустриялық, ауыл шаруашылығы саясатын жүзеге асыру үшін жұмысшы қолы жетіспеді. Ерлер мен әйелдердің жаңа тендік саясатының теориялық алғышарты Ф.Энгельстің «Отбасының, жекеменшіктің және мемлекеттің пайда болуы» деген еңбегі болды, мұнда әйелдердің теңсіздік жағдайының алғашқы себептері айқындалды. Ерлер мен әйелдер арасындағы тең қатынастарды алға қоятын жаңа саясат тарихи кемсітушіліктің көзін жоюды мақсат етіп қойды, кеңестік некенің жаңа үлгісін – «еркін махаббат» моделін ұсынды және қоғамға балаларды тәрбиелеу және асырау сияқты отбасылық міндеттерді артуды қарастырды. Қазақ даласына казак әйелдерін азат ету, оларды белсенді түрде қоғамдық өндіріске де, әлеуметтік өмірге де тарту идеялары келді. 30-жылдары бұл саясат өзгере бастады, енді әйелдердің репродуктивті қабілеттерін – туу көрсеткішін өсіруді, ата-ана міндетін кеңейтуді бақылау жағына мән берілді. Осылайша, 1936 жылдың 27 маусымындағы ОАК (ЦИК) және ХКК (СНК) қаулыларында жасанды түсікке тыйым салынған және онда былай делінген: «әлемнің ешбір елінде әйелдер мұндай толықтай теңқұқылылыққа ие емес», «әлемнің ешбір елінде бала туу және азаматтар тәрбиелеу сияқты үлкен және жауапкершілікті міндетке ие ана және азаматша ретінде әйелдер КСРО-дағыдай үлкен құрметке ие емес және заңмен қорғалмайды». Бұлардың нәтижесінде бала тууға толықтай жауапты тұлға ретіндегі әйелдің бейнесі, отбасында билік құрушы тұлға ретіндегі ананың бейнесі қалыптасты. Социализм құрылысының алғашқы сатысында нақты саяси үлес салмағы болған әйелдер кеңестері кеңсешіл кәсіподаққа ұқсас, тек сөз жүзіндегі ұйымға айналды.

Индустрияландыру, соғыс экономикаға елдегі барлық дерлік еңбекке қабілетті әйелдерді тартты. Соғыстан кейін мемлекет елдегі демографиялық жағдайды жақсартуға баса назар аударды, алайда бұл мақсатқа қол жеткізгеннен кейін, 1955 жылы жасанды түсікке рұқсат берді, ал бұл өз кезегінде «әйелдің негізгі мақсаты – ана болу» деген түсінікті біршама ысырып тастады. 1968 жылғы отбасы туралы заңнамада ымыралы саясат байқалады. Мұнда әйелдің отбасында негізгі рөл атқаратыны жазылған, сондай-ақ «кеңес әйелінің ана болу бақытын өндірістік және қоғамдық-саяси өмірге белсенді және шығармашыл түрде араласумен үйлестіре алуы үшін барлық қажетті әлеуметтік-тұрмыстық жағдайлармен қамтамасыз етілетіндігіне» сілтеме келтірілген, «материалдық құндылықтардан бөлек, өзара сүйіспеншілік, достық және отбасының барлық мүшелерін сыйлау сияқты сезімдер» туралы айтылған. Орталық тұлға ретінде ана алынған отбасы моделі ресми түрде КСРО-ның 1977 жылғы Конституциясында расталды, онда әйелдің қоғамдағы рөлі «еңбек адамы, ана, өз балаларының тәрбиешісі және үй шаруашылығындағы әйел» ретінде анықталған. Кеңес мемлекетінің құрылуы барысында әйелдер мемлекеттік және заң шығарушы

билік органдарынан, партиялық номенклатурадан да көрінді, бірақ олар шешім шығару процесіне іс жүзінде қатысқан жоқ, оларға тек атқару қызметтері ұсынылды. Ресми жарияланған ерлер мен әйелдер тендігі саясаты биік мінбелерде баяндалған бірыңғай баяндамаларға (ұлттық теңсіздік, діни сенім теңсіздігі және т.б.) арқау болды. Қазақстан Республикасының 1993 жылғы, 1995 жылғы Конституциясында әйел мен ер адамның отбасындағы және қоғамдағы қатынастарының эгалитарлы (яғни тең құқықты) моделі қарастырылған. Алайда қазіргі таңда әйелдің патриархалды рөлімен байланысты идеялар қарқынды түрде қайта жандана бастады. Мамандардың пікірінше, бұл құбылыс дәстүрлі гендерлік стереотиптерді қолдану арқылы ұлттық құрылымдастыру процесі жүріп жатқан жас, тәуелсіз мемлекеттерге айрықша тән. Соған қоса мұның себептеріне кеңестік азат етуден жалығуды, қайта исламдандыруды, индивидтің жеке бас бостандығының және дербестігінің орны толмас қуысы ретіндегі адамның жеке өмірін қоғам мен мемлекетке тәуелсіз салаға бөлу процесін жатқызуға болады. Капиталистік қоғамның, либералды демократияның құндылықтары индивидтің дербестігіне құрылады, мұның барысында адамның жеке өмірінің саласы үйдегі отағасының (ер адамның) беделін орнықтыру арқылы бекиді. Әйелдің ер адамнан ажырағысыз болуындағы экономикалық және әлеуметтік механизмдер тәжірибесі ғасырлар бойы қалыптасса, отбасының асыраушысы бейнесіндегі күйеу имиджінің тарихы әрде жатыр. Қазіргі бұқаралық ақпарат құралдары мұны үлкен жетістікке ие орта тап үлгісі ретінде тарататып жүр. Гендерлік стереотиптердің қалыптасуына гендерлік үйлесімсіздік те ықпал етеді, ол басында Екінші дүниежүзілік соғыс пен сталиндік репрессиялар барысындағы үлкен, орны толмас адам шығынымен, сосын бейбіт күндегі жарым-жарты отбасылардың көбейіп кетуімен байланысты. «Әкенің жоқтығы» ер адамның отбасында өзіндік рөл атқару дәстүрінің жоғалуына әкеліп соқты. «Ұры» фильмінен әке бейнесінің жетіспеушілігін айқын аңғаруға болады. Ұл балаларды да, қыз балаларды да тек мүмкіндігінше әкенің де рөлін атқарған ана тәрбиеледі. Есейе келе, олар өз отбасыларын құрды, бірақ отбасында ер адамның мінез-құлық моделінің болмауы ерлі-зайыптылар арасындағы тұлғааралық қатынастардың үйлесімсіздігіне әкеліп соқтырды. Нәтижесінде әйелдердің бүркемеленуі және ер адамдардың кейінге ысырылуы феномендеріне тап боламыз.

Қазіргі ұлттық идеология ана бейнесін стереотип қалыптастырудың қуатты механизмі ретінде қолданады. Бұқаралық ақпарат құралдары үнемі халық саны көрсеткішінің қысқаруына орай әйелдердің патриоттығына жүгінеді, білім беру саласындағы мемлекеттік саясат болашақ әйел және ана ретінде қыз балалардың тәрбиесіне баса назар аударады, дін әйелдің бойына бала бітірмейтін құралдарға мүлде қарсы шығады, балалардың болуын адамгершілік міндет деп, ал бедеулікті жаза ретінде қарастырады. Әйелдің қоғамдағы барынша насихатталатын ізгілікті рөлі толықтай күйеуіне тәуелді және дәстүрлі отбасына қалтқысыз қызмет ететін ана, жар, үй шаруашылығындағы әйел рөлі болып табылады. Дәстүрлі отбасы деп бұл

жерде міндетті түрде балалары бар, әйелі жұмыс істемейтін, ал материалдық қамтамасыз ету әкелінің мойнына артылған отбасыны түсінеміз. Балаларының болуы әйелдің қоғамдағы беделін жоғарылатады, оның жеке тұлға ретінде кемеліне келгендігін көрсетеді; баласы болғанын қаламау өзімшілдік деп қарастырылады, ал балалары үшін кез келген қиындықты, азапты көтеруге және құрбандыққа баруға да дайын болу – өр мінезділіктің, жинақылықтың көрінісі. Көптеген дамыған елдерде ана болуды әйелдердің көпшілігі қалайды, бұл – олар үшін айтулы оқиға және тіпті романтикалық сипатқа да ие. Кеңес әдебиеттерінде, кинематографиясында міндетті түрде жұмыс істейтін, сонымен қатар қарқынды түрде және сол ісінен бір нәтиже шығаруға бейімделе отырып жұмыс істейтін әйелдің бейнесі ұнамды бейне саналды. Мұндай әйел ақыр соңында, егер бастапқыда күйеуі және (немесе) баласы болмаса, міндетті түрде Құдайдың осындай сыйына ие болған.

XXI ғасырда индивидуализм және өзін-өзі жетілдіру құндылықтары басымдыққа ие бола бастады, енді көптеген жас әйелдер еркін жүріп-тұруын ана болу «ауыртпалығына» айырбастауға асықпайды және ана болу әйелге табиғаттан берілетін ең үлкен сый екенін түсіне бермейді. Сондай-ақ жар болу және ана болу әйелдердің көпшілігі үшін басты мұрат болып табылады, ал тұрмысқа шықпаған, ажырасқан, баласы жоқ, мансап қуған әйел бейнесі теріс қабылданады. Бүгінде қоғам әйел заты үшін бар қырынан ашық болса да, кез келген әйел өз өмірінің «сценарийін» еркін тандай бермейді. Мысалы, көбінесе әйелдер жұмыс істеуге экономикалық қажеттілікке орай барады және өзінің үй шаруашылығына тек қосымша міндеттер қосып алады. Үй шаруашылығы мен үйден тыс жұмыс істеуді үйлестіру – бүгінде кең таралған құбылыс, алайда жар және ана болу міндеті қашанда ең маңызды міндет ретінде бағаланады. Қазіргі замандағы әйелдер түрлі өмірлік стратегияларды тандайды. Әйел үшін тұрмысқа шыққаннан кейін ана болу міндетін жүзеге асыру, содан кейін ғана балалары ес біліп қалғанда жұмыс істеуге шығу бәрінен де артығырақ жол, ең дұрыс стратегия болса керек.

Келесі бір көп кездесетін жағдай – ана болу міндетін кейінге қалдыру, бұл жағдайда әйел алдымен мансап қуып, содан кейін ғана бала тәрбиесімен айналысады. Үшінші стратегияда ана болу міндеті мен отбасылық құндылықтар өмір бойы басым бағытқа ие болады. Төртінші стратегия отбасы мен қызметін үйлестіруге мүмкіндік береді. Ал әйел үшін тек мансап үнемі басымдыққа ие болатын жағдай анағұрлым сирек қызығушылық тудырады. Сонымен қатар қоғам санасында бұрынғыдай ананың міндеттері тек әйелмен байланыстырылса да, біртіндеп бала тәрбиесіндегі айтулы міндеттер әкеге, түрлі балалар мекемелеріне және т.б. тиесілі болмақ. Кеңес заманында біздің елде әйелдің тек үй шаруасымен айналысып отырғаны қоғамдық теріс пікір қалыптастырып, дарашылдық, мешандық деп саналған кезде балалардың көпшілігі балаларға арналған мекемелерде немесе әжелерінің қолында тәрбиеленді. Қазіргі қоғамда орта тап үшін әйелдің жұмыс істемей, үйде отыруы қалыпты жағдай және тіпті өмірде табысқа жетудің де ерекшелігі болып саналады.

Біраз уақыт бұрын ғана орта жастағы әйелдер үшін тұрмысқа шығу ертеңгі күнге сенімді болудың жалғыз жолы болса, қазір бұл тұрғыда екі феномен бар. Біріншіден, жалғыз басты әйелдер туралы бұл күнде оң көзқарастың жойылуы, және, екіншіден, олардың тағдырының дұрыс болмағандығы туралы тақырыптың кең тарауы. «Кәрі қыз» деген теріс имидждің ықпалымен адамдар бұрынғысынша әйел адам үшін білім алу, жұмыс істеу сияқты іс-әрекеттердің барлығы оның ең басты міндетіне – күйеуге шығуына еш кедергі келтірмеуі керек деп есептейді. Қазіргі әйелдердің көпшілігінің тұрмысқа шығуға деген көзқарасы олардың аналары мен әжелерінікіндей болып қалған: тұрмыс құру – жастық дәуреннің аяқталуы және ересек өмірге аяқ басқанын сезіну. Олар өздерінің күйеуге шығуын қоғам құл көреді және керісінше, отбасын құрмау, қоғамдық көзқарас тұрғысынан, сәтсіздік белгісі болып табылады деген сенімде. Көп жағдайда әйел «күйеуім түзелер» деген үмітпен, сондай-ақ «отбасын бұзуға болмайтындықтан», өзін қорлайтын адаммен бірге тұрып, өмір сүре береді. Әйел күйеуінен айырылудан үлкен абыржушылықпен қорқады, өйткені біздің қоғамда отбасы болмауы, тұрмысқа шықпауы ол әйелдің толықтай дәрменсіздігін, қауқарсыздығын білдіреді.

Алайда қазіргі әйелдердің арасында дербестік және тәуелсіздік сияқты құндылықтардың мән-мағынасы артып, осының салдарынан тұрмыс құрмай қалғанды жөн санайтындардың пайызы да артып келеді. Ер адаммен ұзақ уақыт бірге тұру мүмкіндігі, бірлесіп шаруашылық жүргізу қорғаныс сезімін тудырады, алайда әйелдің тәуелсіздігін сақтайды және үй шаруасына толықтай араласуын талап етпейді. Бірге тұратын және ресми түрде некелеспеген ер адамдар мен әйелдердің саны баяу болса да көбейіп келеді. Әйелдердің бірдейлігін көрсететін негізгі сипаттамаларының бірі әйелдің ішкі образын қабылдау көрсеткішімен тығыз байланысты болатын ішкі «Мен» образын қабылдау және дамыту деңгейі болып табылады. Әйел бейнесі әртүрлі қыздың санасында әртүрлі болады, себебі бұл образдардың мазмұны олардың жеке ерекшеліктеріне де, сондай-ақ өмірлік әлеуметтік тәжірибесіне де байланысты.

Гендерлік тендік идеяларының кең тарауы адамдарды «әйел заты өзіне жаңа әлемде қалай өмір сүруі керек, жұмысы мен үй шаруасын, бала тәрбиесі мен қызметте жетістікке жетуді қалай үйлестіруі керек, күйеуімен серіктестік қарым-қатынасты қалай орнатуы керек» деген ойларға жетелейді. Мұндай ойлардың жетегі ішкі гендерлік карама-қайшылыққа әкеліп соғады, яғни заманның жаңа талаптары дәстүрлі гендерлік стереотиптермен және соқыр нанымдармен қақтығысқа түседі. Қарқынды түрде күнделікті өзгеріске ұшырап жатқан әлеуметтік шындықты өзгерту мүмкін емес және бұл міндетті түрде гендерлік стереотиптердің трансформациясына жол ашады.

Резюме

В статье предложено собственное видение трансформации гендерных стереотипов в современных условиях, рассмотрены факторы, влияющие на этот процесс. Изменение социокультурных условий существования личности ведет к постоянной трансформации и необходимости формирования новых гендерных стереотипов. Гендерные нормы не всегда отражают истинных реалий нашей жизни, но конструируют идеализированный образ женственности и мужественности. Они закрепляются как стандарты и ориентируют людей. Новые требования времени вступают в конфликт с традиционными гендерными стереотипами и с неизбежностью приводят к их трансформации.

Summary

The article suggested that his own vision of transformation of gender stereotypes in modern conditions, examined the factors influencing this process. Change of sociocultural terms of person's existence leads to constant transformation and to form a new gender stereotypes. Gender norms do not reflect true realities of our life, but they design the idealized image of femininity and masculinity. They are fixed as standards and pattern people's behaviour. The new demands of the time in conflict with traditional gender stereotypes and inevitably leads to their transformation.

ЖАС ҒАЛЫМДАР МІНБЕСІ ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

ДЕМОКРАТИЯ КУРСЫН ОҚЫТУДЫҢ КЕЙБІР ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ж.Ғ.Сәрсенбаева -

*саяси ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.,
Философия және әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар кафедрасы,
ҚазМемҚызПУ, Алматы қ.*

Қазақстанда демократия курсын оқытудың әдістемелік мәселелері қазіргі демократияландыру процесімен көп байланысты. Мысалы, Президент Н.Ә. Назарбаев халыққа өз Жолдауында демократияландыру және құқық қорғау жүйесіндегі кемшіліктерді атап көрсете келіп, былай деді: «Жаңа онжылдықта біз өзіміздің экономикалық жоспарларымыздың табыстарын *дәйекті саяси жаңғырту* арқылы бекемдеп, саяси жүйемізді жетілдіруді жалғастырамыз. Және мұнда құқықтық реформа маңызды рөл атқаратын болады. ...Басқаша айтқанда, жаңа онжылдықта бізге *демократиялық мемлекеттегі құқық қорғау қызметінің жоғары халықаралық стандарттарына сәйкес келетін жаңа құқық қорғау жүйесі* қажет. Менің тапсырмам бойынша, тиісті құжат жобасы дайындалды» [1]. Осыған байланысты Президент алдағы уақытта біздің заңдарымызды ізгілендіріп, олардың демократиялық сапасын арттыру қажеттігін атап көрсетті. Бұл, әрине саясаттану пәнін оқыту ісімен де байланысты.

Демократия ерте дүниедегі Грециядан бастау алғаны белгілі. Сондықтан саясаттануды оқыту ісі бүкіл адамзат тарихында демократияны дамыту кезеңдерімен байланысты.

Феодализм заманында мемлекеттік басқарудың жетекші түрі негізінен демократия емес, монархия болды. Ол кездерде де бәрі бір оған қарсы күрес толастаған емес. Сөйтіп, демократия өзінің нағыз оң бағасын жаңа заман басталғанда, яғни ағылшын және француз революцияларының кезінде алды. Монтескье, Гоббс, Локк, Руссо, Кант өздерінің көзқарастарында демократияны ақтап алды деуге болады. Билік бөлінісін ұсынды. Бұл дегеніміз демократияның жаңа түрін тандау еді. Ал «Адам құқының декларациясы» (1791) демократияны ресми мойындап, республиканы мемлекеттік ұйым түрінде қабылдады.

Кейінірек, яғни XIX ғасырдың соңында және XX ғасырда саяси доктриналарда демократия принципі жаппай негізге алына бастады. Одан кателіктерге ұрынған большевизм мен фашизмде тыс қалған жоқ. 1917 жылғы революция пролетариат диктатурасын пролетарлық демократияның жоғарғы үлгісі деп жариялағаны белгілі. Іс жүзінде мұндай «демократия»

революцияға қызмет егемін деп демократиялық қозғалысқа үлкен зиянын тигізгені де тарихтан белгілі.

Демократия үшін күрес БҰҰ-да адам құқы туралы декларация қабылданғаннан кейін күшейе түсті (1948). Одан кейін Европадағы қауіпсіздік пен ынтымақтастықтың Хельсинки мәжілісінде (1975) ол жөніндегі оң пікір одан әрі дами түсті. Олар социалистік елдерде адам құқын қорғау қозғалысына ықпалын тигізді, диссиденттерді қолдады.

Қысқасы қазіргі кездегі «демократия» ұғымының мынадай 4 ерекшелігі бар: саяси жүйенің демократиялығы; партияға, кәсіподақ, өндіріске тән демократия; қоғамдық құрылыс мұраты ретіндегі демократия; нақтылы әлеуметтік қозғалыстар демократиясы (коммунистік, социал-демократтық, христиан – демократтық, либералдық, жасылдар және т.б.).

Жаңа дәуір ойшылдары демократияны негізгі екі қағидаға – еркіндік пен теңдік принциптеріне көңіл бөліп, адамның өзіндік құндылықтары мен өкілдік демократия идеяларын негіздеуге талпынды. Демократияның классикалық теориясын қалыптастыруға Гоббс, Локк, Джефферсон, Ж.Ж. Руссо, И. Шумпетер елеулі үлес қосты.

Қазіргі кезде демократия ағауы кең мағынада: мемлекеттің тұрпаты мен жалпы жүйесін; мүшелерінің теңдігін; басқару органдарының сайланбалылығын және көпшілік дауыспен шешімдер қабылдау принциптеріне негізделген кез-келген ұйымның сипатын; қоғамдық құрылымның мұраттарын және соны жақтайтын саяси көзқарастар жемісін бейнелеу үшін қолданылады. Тіпті демократияның көпшілік мойындаған бірегей анықтамасы да қалыптаспаған. Әр дәуірде өмір сүрген ойшылдар демократияны өз заманының құндылықтары, нақты бір әлеуметтік ортаның аңсар мұраттары тұрғысынан түсіндіруге тырысып баққан. Әлемнің әр түрлі елдеріндегі тарихи, ұлттық, саяси әлеуметтік және тағы да басқа ерекшеліктерге орай демократияның нышандары алуан түрлі рен-мазмұнға ие болды. Бұл ретте Қазақстанда демократияның тарихи тамырлары барын айтпай кетуге болмайды. Саясаттану пәнін оқыту ісінің күрделілігі мен қиындығы осында. Сондықтан ол қаншама әдістерді қолдануды қажет етеді. Дегенмен демократиялық мемлекеттердің алуан түрлілігіне қарамастан, олардың *ортақ белгілері* мыналар: халық заң жүзінде мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы, азаматтардың заң алдында теңдігі, еркіндігі мен бостандығы, сондай-ақ әлеуметтік, тұрмыс әділеттігі принциптерінің орнауы, мемлекеттік билік органдарының жүйелі түрде сайлануы, азшылықтың пікірімен санасу тағы да сол сияқты белгілер өз ретінде саясаттануды оқытуды жеңілдетеді. Бұны да арнайы әдіс ретінде қолдану қажет.

Демократияландыру процесі шын мәнінде демократия болуы үшін мынадай алғы шарттар орындалуы тиіс: азаматтық қоғамды қалыптастыру үшін мемлекет пен қоғамның өзара қарым-қатынасының жаңа дәрежесіне қол жеткізу; саяси алуандыққа негізделген саяси партиялардың топтасуына, консолидациялануына қол жеткізу; әрбір билік тармақтарының өзіне тән тікелей қызметін атқаруы; демократия өте орталықтандырылған билік құрылымымен сыыспайтын болғандықтан жергілікті басқарудың күшеюі.

Тағы бір күрделі жәйт – демократияны қорғау мәселесі. Президент Н.Ә. Назарбаев айтқандай, «Біз демократиялық дәстүрлерді дамытумен бірге оны қорғаудың жеткілікті қатаң жүйесін қарастыруымыз керек» [2]. Бірақ елдің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін, біздіңше, кез-келген әдіс, яғни қатаң саяси билік және оппозициямен күрес жарамды деу қате. Оның демократиялық дамуға қарама-қарсы екені белгілі.

Айта кету керек, КСРО тарқағаннан кейінгі өтпелі кезеңде демократия бірденнен нағыз демократия болып кете алмады. Көп елдерде демократия жолы автократияға байланысты болды. Қазақстанда да «демократия» ұғымы туралы пікір-таластар орын алды.

Саясаттануды оқыту процесінде еске алатын нәрсе – Қазақстандағы қол жеткен либералдық демократиялық қоғамның жетістіктері. Оның белгілері, біздіңше, мынадай:

Экономика саласында: меншік түрлерінің әркелкілігі; еңбекке қарай бөлу принципі; кәсіподақтардың еңбекшілер құқын қорғауы; табысы төмен топтардың жағдайына қамқорлық;

Саяси салада: президенттік-парламенттік басқару, саяси пікірдің әртектілігі; көппартиялықтың болуы; сайлау жүйесінің демократиялылығы; құқықтар мен бостандықтар туралы демократиялылық заңдардың болуы; қоғамдық ұйымдар жүйесінің болуы; оппозицияның болуы;

Рухани салада: сөз, ар-ұждан бостандықтары; өнер мен мәдениеттің дамуы; дамыған оқу ағарту жүйесінің болуы; зұлымдықты, нәсілшілдікті насихаттауды шектеу;

Әлеуметтік салада: жеке адамның әлеуметтік қорғалуы; әділетсіздіктен қорғау; әлеуметтік қамсыздандырудың сапасы және оған қол жеткізу. Осы ретте мынадай **нақтылы жағдайларды** еске алу қажет:

Қазақстанда билік жүйесін демократияландыру жолында 2007 жылы өте батыл шешімдер қабылданды. «Жұртының құрамы сан алуан, білім өресі мен белсенділігі жоғары ел үшін демократия – тағдырдың өзі пешенесіне жазған жол», [2] – деп атап көрсетті Н.Ә. Назарбаев. Қоғамдағы кейбір саяси күштер тарапынан халықтың демократияға әлі де болса, мәдени, саяси жағынан дайын еместігі туралы пікірлер айтылғанына қарамастан Президент Н.Ә. Назарбаевтың стратегиялық бағдарламасымен жүзеге асырылуда. Ол басқарған мемлекеттік комиссияда партиялар жұмыс істеп, демократиялық реформалардың бағдарламасы нақтыланды. Бұдан 15 жыл бұрын ТМД-ның жас мемлекеттері қалыптаса бастаған кезде, оның кейбіреулері саяси реформалаудан бастаса, Қазақстан экономикаға басымдық берді. Президент Н.Ә. Назарбаев айтқандай, «алдымен экономика, содан соң саясат» деген принцип жүзеге асырылды. Оған халақаралық қауымдастық оң баға берді деуге болады. Бастысы-көп ұлтты Қазақстанның бірлігі сақталынды. *Қазір мемлекет дамуының жаңа кезеңінде саяси реформаларға да басымдық мән берілді.*

Қазақстан президенттік-парламенттік Республикаға айналды. Конституцияда азаматтық қоғамның алғышарты болып табылатын азаматтардың құқықтары мен еркіндіктері заңдастырылды; баламалы негізде

жалпы сайлау жолымен мемлекеттік билікті ауыстырудың тетігі белгіленді; атқарушы билікке тепе-тең болатын жаңа екі палаталы Парламент жұмыс істейді; құқықтық-сот жүйесі реформалануда; өзін-өзі басқару институты қалыптасып келеді; көппартиялық жүйе және саяси плюрализм қалыптасу және даму үстінде; тәуелсіз БАҚ қалыптасуда.

Мәслихаттардың басқару рөлінің арта түсуі өз кезегінде саяси партиялар мен қоғамдық бірлестіктердің, сол сияқты депутаттыққа кандидаттар ұсынатын кездерде азаматтардың белсенділігін арттырады. Бұл да демократияның бір белгісі.

Сол үшін жұмыста либералдық демократияның, яғни элиташылдық, плюралистік демократия модельдерінің мәні ашып көрсетілді. Демократия идеясын батыстық өркениетке ғана тән нәрсе деп есептеу, біздіңше, орынсыз. Себебі қазіргі заман тарихы көрсетіп отырғанындай, теңдік, еркіндік және *демократия идеялары универсальді* ұғым ретінде әлемдік қауымдастықтың басым бағытына айналып отыр. Ол Қазақстанда *демократияның ұлттық моделінің* негізі болып табылады. Осыған сәйкес тарихта орын алған демократия концепциялары мен модельдері зерттелді, оның қазіргі демократиялық процеске ықпалы анықталды.

Қазақстанда **президенттік-парламенттік басқаруға көшу демократияландыру ісіндегі өте айтулы оқиға болды.** Ол тіпті де ел президентінің билігін осалдатпайды. Президент өзіне тән қызметін сақтайды. Ол елдің саясат алаңындағы түрлі биліктік күштердің қарым-қатынасын реттеп отырады.

Қазақстан Республикасының саяси жүйесінде нақты әрі сапалы жүргізіліп жатқан өзгерістер жүзеге асырылуда. Атап айтсақ, облыс, аудан, қала әкімдері сайлауының өтуі, Қазақстан Республикасында азаматтық қоғамды дамытудың 2006-2011 жылдарға арналған Тұжырымдамасының әзірленіп, Президент Жарлығымен бекітілуі, Қазақстан Республикасы Үкіметі ел Парламентінің қарауына ұсынған «Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы» заң және т.б. Парламентке Қазақстан Халықтары Ассамблеясынан ұсынылғандар үшін квота бөлу, Конституциялық Кеңесті, Орталық **сайлау комиссиясын**, Есеп комитетін құру Парламенттің рөлін арттырды. **Премьер-Министр** өз қызметіне кіріспес бұрын парламенттік көпшіліктегі партияның қолдауына ие болуына қол жеткізілді. Биліктің өкілеттік тармағы қызметінде партиялардың ықпалын күшейту және саяси партиялардың қызметін республикалық бюджеттен **қаржыландыру мәселесі шешілді.**

«Нұр Отан» партиясының 12 съезі әлемдік дағдарыстан шығу жолында атқарылатын жаңа іс шараларды белгілеп бергені **белгілі.** Экономикалық стратегиялық жобадан кеткен қателіктер жөнінде айтты. Елдің шикізатқа ғана тәуелді болып қалуы, ТМД бойынша көш ілгері саналып келген банк жүйесінің күйзеліске төтеп бере алмауы, ғылымның артта қалып қойғаны, **үкіметтің орта және шағын кәсіпкерлерге қолайлы жағдай жасай алмауы, осының бәрі үкіметтің салмақты жұмыс істемеуінен деп атал көрсетті Президент.**

Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаев өзі басшылық ететін «Нұр Отан» партиясының алдына XII съезде төрт міндет қойды. Алдымен ол Парламенттегі басым орынды алып отырған партияның интеллектуалдық әлеуетін арттыруға баса назар аударды. «Партия мемлекеттік зияткерлік күшті біріктіруі тиіс. Ал партияның орталық аппараты «ми орталығына» айналып, Президент пен Үкіметке және Парламентке тың идеялар беретін органның рөлін атқаруы керек». Осы орайда ол партия жанынан Инновациялық идеялар комитетін құруды тапсырды. Мұндай жағдайда партия қатарына жаңашыл, ойшыл азаматтардың келгені абзал. «Саннан гөрі сапа бірінші орынға шыққаны дұрыс», – деді Президент. Қазір Парламент жұмысын одан әрі демократияландыру актуальды мәселе болып отыр.

Екіншіден, мемлекет басшысы партиялық органның жұмысын жүйелі өзгертуді тапсырды. Ол үшін партияның 2020 жылға дейінгі жаңа бағдарламасы әзірленуі керек. Сондай-ақ партияның ішкі тәртібін нығайтып, демократиялық тәртіп негізінде партиялық бақылауды күшейтуге шақырды.

Үшіншіден, ең бастысы – партия халықтың проблемасына көңіл бөлу керектігін атап өтті Нұрсұлтан Назарбаев. «Бұл жұрттың партияға сенім артатынын көрсетеді» деді Мемлекет басшысы.

Төртіншіден, сондай-ақ билік партиясы өз алдына қойған мақсатына жету үшін жаңашыл болуы керек. Мемлекет басшысы «Нұр Отанның» «саяси бәсекеде, өмірді жақсартуға барынша қабілетті болып», «көпшілік қолдайтын ел сеніміне лайық болуға міндетті» деп атап көрсетті. Осының бәрі елді, ең алдымен билікті, демократияландыру ісінен аулақ нәрсе емес. Халықтың тұрмысын жақсарту үшін білім мен ғылымды жетік меңгерген, ізденімпаз, сауатты және тәрбиелі жастардың ғана қолынан келеді. Сондықтан саясаттануды оқыту барысында жастарға демократиялық негізде сапалы білім мен саналы тәрбие беруге күш салу қажет.

«Нұр Отан» партиясына, кейбіреулер «бір адам басқаратын партия» деп мін таққысы келеді. Бірақ басқаратын адамсыз партия болмайтынын еске алған жөн. Әрине, Президент Н.Ә. Назарбаевтың «Нұр Отан» партиясын басқарудағы ролі өте үлкен екені рас. Сонымен қатар «Нұр Отан» партиясының беделі оның қатарындағы көптеген саналы, білікті азаматтардың еңбектеріне және демократияшыл тәртіптеріне байланысты. Бұл жағынан еш кемшілік жоқ деуге де болмайды.

Қазіргі кезде қоғамға демократияның жалған түрлерін енгізуге құштарлар да жоқ емес. Ондайлардың ұстанымы: «либерализм болсын, бірақ демократия болмасын» дегенге саяды. Осы ретте «Самрук Қазна» күмән тұдырды. Ол 106 баптан тұратын 16 нормативті-құқықтық жоба дайындаған. Мақсаты: биліктің, кәсіпкерліктің және қоғамның қарым-қатынасын реттеу. Бірақ бұл баспасөзде сынға ұшырады. В.Ковтуновскийдің пікірінше, бұл бағдарламаның азаматтық қоғамды, яғни демократияны дамыта алуы күмәнді. Бұл өзі «етсіз қолбаса» деген сияқты нәрсе, дейді ол [3]. Шындығында қазіргі кезде кейбіреулер, «либералдық бағыт болса болды, демократия өзінен өзі қалыптасып кетеді», – дейді. Жоғарыдағы аталған

бағдарлама соның керін келтірмесе болғаны. Оқыту процесінде осының бәрі еске алынбаса болмайды.

Дәл қазіргі кезең Қазақстан алдында демократияландыру ісін одан әрі дамыту міндетін қойып отыр. Бұл ретте нақты істер атқарылуда. Елбасы Н.Назарбаевтың бастамасымен қаржылық дағдарыс ауыртпалықтарын жеңілдету үшін айтарлықтай шаралар жүзеге асырылуда. Білім саласында үздік және жақсы оқып жүрген студент-жастарды материалдық қолдау мақсатында мыңдаған мемлекеттік білім гранттары мен кредиттер берілді. Бұл, әрине, студенттердің білімге деген құштарлығын, Отанға патриоттық, демократиялық сезімін арттыруға көмектеседі. Басты мәселе – білім сапасын көтеру, ғылымды демократияшыл бағытқа қайта келтіру. Осы жолда ұтылыс жағымыз туралы да айтқан жөн. Ол Батысқа көзсіз еліктеушілік. Соның салдарынан мәдениет туындыларында, руханият пен адамгершілік ұлттық құндылықтар азайып барады. Тек құлқын қамынан аспайтын өнімдер көп. Өкінішке қарай, біздің елдің масс-мәдениетінің көп бөлігін құрап отырған дәл осы АҚШ өнімдері. Күндіз-түні, қай арнаны қоссаңыз да, атыс-шабыс. порнографиялық көріністер, жартылай жалаңаш әншілер мен бишілер. Одан қалса, қыз-келіншектерге ермек болған тәрбиелік мәні төмен өмір телехикаялары. Жастар не айтылғанын түсінбесе де, шетелдің музыкасына жын соққандай билеп, бар бос уақытын босқа кетіреді. Осының бәрін демократияның көрінісі дейтіндер көбейіп барады. Сондықтан телеарналардағы бұл мәселеге мемлекет тарапынан реттейтін шаралар, тіпті заңдар, қажет.

Саясаттануды оқытуда мынаны ұмытуға болмайды. Демократия деген көппен жүріп адасу емес, ол алысып-жұлысу да емес, ол мәдени. демократиялық заңдылықтардың жүзеге асуы. Адам өне бойы көптің жетегінде жүре алмайды. Әрқашан көптің пікірі жөн бола бермейді. Абай көпті топ, тобыр, дүрмек деп босқа сынамаған. Өткен жылдардағы қайта құру қозғалысы әкелген демократия, жариялылық жөніндегі лепірме сөздер, ұрандар, бет алдына айтылған сындар өмірімізде келенсіз құбылыстар тұғызды: адамгершілік, ар-ұят, өмірлік мұраттар күйрей бастады. Жекешілдік желеуі адамдар арасындағы ортақ мүдделерге нұқсан келтірді. Әркім демократия осы деп өз бетімен жүруге тырысты. Қылмыстың сорақы түрлері етек жайды.

Енді шын мәніндегі демократияға бет бұру кезеңі басталды. Ол әлі де болса көп жұмыс атқаруды қажет етеді. Президент Н.Ә. Назарбаев қазір Қазақстанның ЕҚЫҰ-ға төрағалық ету барысында соған күш салуда. Мысалы, Парламент құрамын, тіл, білім және ғылым салаларын демократиялық бағытқа бұру және т.б. мәселелер. Ол парламент құрамын кемінде екі партиядан жасақтау қажеттігін айтумен келеді. Оның жүзеге асатынына көміл сенуге болады. Оған қоса осы айтылғандардың кейбіреуіне өз көзқарасымызды білдіре кетсек, артықтық етпес.

Президент Н.Ә. Назарбаев ұлттық демократия мәселесіне байланысты казак тілі – казактың болашағы деп атап көрсеткені мәлім. Олай болса, біз демократия деген осы деп шет тілмен шектеліп қалмайтын бағыт ұстануымыз

керек. Бізде, жасыратыны жоқ, өзі қазақ бола тура көптеген қызметкерлеріміз ана тілін білмейді, білсе шала біледі. Бұл да қатты көңіл бөлетін мәселе. Айта кету керек, көп тілді білген жақсы. Бірақ ол өз тілімізді ысырып тастау емес. Мемлекеттік тілді білмеу, игермеу, біздіңше, үлкен қауіп. Президент Қазақстан халқы ХҮ-сессиясында осы және басқа мәселелер бойынша жаңа бағыт-бағдар мен тын ұсыныстарды жүзеге асыру міндетін қойды. Мысалы, мемлекеттік тілдің – халық бірлігінің негізгі факторы екендігін баса айтты. «Мемлекеттік тілді дамыту, оны әзірше білмейтіндерді кемсітуге апарып соқпауы қажет. Біздің азаматтардың Конституциялық құқықтарын бұзуға жол берілмейді. Қазақ тілін орыс тіліне қарсы қою қате, ...«Қазақстанда тұрып жатқан барлық жастардың ана тілінің, төл мәдени мұрасының және салт-дәстүрлерінің еркін дамуы үшін бұдан былай да барлық жағдайды жасайтын боламыз», [4] - деп демократиялық тұжырым жасады Президент. Сонымен қатар жастарды жалған діндердің ықпалынан қорғау мақсатында «Дін істері жөніндегі агенттік» құру, Ассамблея жанынан «Ақсақалдар алқасын» құру, оқу орындарында «Толеранттылық негізі» атты курс енгізу, патриотизмді белсенді түрде насихаттау, қажеттігін ұсынды. «Қазақстанның ұлттық бірлігінің доктринасы» концепциясын дайындау үстіндеміз. Бірақ, айта кету керек, «Ел бірлігі» доктринасының жобасы, көздегені белгілі дәрежеде игілікті болғанымен, дау-дамайға ұласты. Тұрасында демократия, еркіндік деген осы деп, мемлекет құрып отырған қазақ ұлтының есесінен өзгелерді есіртіп, тайраңдатып қоюға болмайды.

Демократиялық негізде оқыту, білім беру жөнінде тағы да айтатын болсақ, 2009 жылғы қыркүйек айында Қазақстан Болон процесін жүзеге асыру мақсатында университеттердің ұлы хартиясына қол қойып, оның біраз талаптарын орындауды, міндетіне алды [5]. Мәселен, хартияға қол қоя отырып, университет жоғары оқу орындарының автономиясын дамытуды, басқарудың демократиялық принциптерін, студенттердің академиялық еркіндігін, ғылыми зерттеулердегі бостандықты, әсіресе академиялық еркіндікті. Бұл жүйеде шәкірт ұстазды да, өзі оқығысы келетін пәнді де тандай алады. Бірақ бұл тамаша жүйені жүзеге асыру үшін біраз дайындық керек екені белгілі. Сондықтан оны бірте-бірте енгізуді ойластырған жөн. Еуропалық жүйені елімізге көшіріп алғанның және демократияның жөні осы екен деп асығыстыққа барудың қажеті шамалы.

Қорытып айтқанда Президент Н.Ә.Назарбаев айтқандай, демократияландыру ісінде ел ерекшелігін ескермесе болмайды. Сондықтан билік саласын демократияландыру барысындағы осындай *қол жеткен жетістіктерді* және орын алып отырған кемшіліктерді саясаттану пәнін оқытуда еске алу әдісін пайдалану керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.Ә. «*Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері*» Қазақстан Халқына Жолдауы. // Егемен Қазақстан. – 2010. – 30 қантар.
2. Назарбаев Н.Ә. «*Қазақстан экономикалық, әлеуметтік және саяси*

жедел жаңару жолында» Қазақстан Халқына Жолдауы. // Егемен Қазақстан. – 2005. –19 атқан.

3. Қараңыз // Свобода слова. – 2009. - 20 августа.

4. Назарбаев Н.Ә. Тілді білу үшін оған өзінің жан жүрегіңді айқара ашуың керек. // Айқын. – 2009. - 27 қазан.

5. Сәкен С. Хартияға қол қоюға құмарттық. // Алаш айнасы. – 2009. - 24 сентябрь.

Резюме

В статье исследованы методические проблемы обучения курса демократии в процессе преподавания политологии.

Summary

Some methods of teaching the New methods and teachings in teaching the course of democracy in the aspect of Politology, are also observed in this article.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ САЙЛАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӘЙЕЛДЕРДІҢ ОРНЫ

И.С.Өсімбаева –

оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ

Қазақстандық сайлау басқа дамыған демократиялық елдердегі сайлаумен салыстырғанда, ұлттық өзгешелігімен ерекшеленеді. Атап айтқанда:

Біріншіден, заманауи жағдайда сайлау шарттары өзгерді, олар барлық саяси партиялар мен әлеуметтік топтарға анағұрлым ашық болды. Алайда оларды мұндай деп тек кейбір ескертпелермен атауға болады.

Екіншіден, кеңес одағы кезіндегі әлеуметтік және демографиялық топтарға арналған квоталар біртіндеп алып тасталынды.

Үшіншіден, өзгермелі кезеңде сайлау өзгеріп келе жатқан заңдар негізінде өткен болатын.

Қазіргі таңда елімізде әйелдердің саяси іс-қайраткерлікке қатысуларына кедергі болатын заң шектеулері жоқ, алайда, атқарушы билік органдарында және жоғары заң шығарушы орган болып есептелетін парламентте әйелдер өкілдерін ұдайы төмендету процесі орын алған. Қазіргі уақытта шешім қабылдау деңгейіндегі отандық заңнама әдетте формалды түрді гендерлік мәселелерге бейтарап болып келеді; бірақ бұл мәселелерге сезімтал емес, яғни бір заңның жоғары лауазымдарға үміткерлер мен кандидаттар ретінде ер адамға да әйел адамға да бірегей әсер ететінін айырмасын сезінбейді, ал қазақстандық сайлау жүйесінде саяси партияларды әйел адамдарды тағайындамалы мемлекеттік лауазымдарға тартуға итермелейтін шаралар ескерілмеген.

Статистикалық мәліметтер ҚР парламентінің екі бірдей палатасындағы

әйелдер өкілдігіндегі өзгерістерді ғана көрсетеді. 2004 жылдың аяғындағы ер адамдар мен әйелдердің үлесі: сенатта – ер адамдар – 92%, әйелдер – 8%, елдің мәжілісінде – ер адамдар – 89,6%, әйелдер – 10,4% (Қазақстанның әйелдері мен ерлері. Гендерлік статистика. – Алматы: ҚР статистика агенттігі, 2004).

Статистика бойынша ҚР агенттігінің мәліметтері бойынша, 2003 жылы сенаттың 39 депутаттары арасында тек қана 3 әйел адам болған.

Мәжілістегі көрініс осыған іспеттес. 1999 ж. қазан айындағы сайлауда Мәжіліске дауысқа түскен 500 кандидаттың арасында тек 89 әйел адам болған. Сайлау нәтижесінде әйелдер 77 мандат ішінен тек 8 алған, яғни Мәжілістің 10,4% ғана құраған. 2004 ж. қыркүйек айындағы сайлауда депутатқа 623 үміткерлер тіркелген, оның ішінде 106-сы әйел адам. Сол 106 әйел адамнан тек қана 9 ҚР парламент Мәжілісіне сайланды, бұл барлық депутаттардың 11,7% құрайды. Нәтижесінде бұл тізімнен өз лауазымында қалуға ниет білдірген бір әйел шегерілді. Осылайша, ҚР парламент Мәжілісінде 8 әйел адам қалған (барлық депутаттардың 10,4%) /1/.

Мәслихатта әйел өкілдігінің үлесі көбірек болғанымен салыстырмалы түрде аз. 2003 жылы мәслихаттың депутаттарының арасындағы ер адам мен әйелдердің үлесі келесідей: ер адамдар – 83%, әйелдер – 17% (Қазақстанның әйелдері мен ерлері. Гендерлік статистика. – Алматы: ҚР статистика агенттігі, 2004). Жалпы республика бойынша 2003 жылы осы деңгейдегі депутаттар арасындағы әйелдердің үлесі 17% ғана құрады.

2006 жылы «Қазақстан Республикасының сайлау туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңына сәйкес мәслихат депутатының өз лауазымын мерзімінен бұрын босатқан, оны мандатынан айырған, немесе оның өліміне байланысты жағдайларда босаған орынға мәслихат депутаттарын сайлау жүргізді. Нәтижесінде 2006 жылы мәслихат депутаттарының арасындағы әйелдер мен ерлердің үлесі келесідей көрініс тапқан: 151 ер адамдар (84,8%), 27 әйел адамдар (15,2%) /2/.

Қазақстан Республикасы Парламентінің Мәжілісінің IV сайланымында әйелдер өкілдігі алдыңғы жиналыспен салыстырғанда 2 мәрте 8 адамнан 17 адамға дейін өсіп, 15,9% құрады. Қазақстан Республикасы Парламентінің Сенаты құрамындағы 37 сенаторлардың ішіне тек 2 әйел адам ғана кірген, яғни 5,4%. Мәслихатқа 599 әйел сайланды, бұл жалпы барлығының 17% құрайды. Олардың 11% республикалық маңызы бар қалалар мен облыстар мәслихатына сайланды /3/.

«Қазақстан Республикасының сайлау туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңының 101 бабының 4 тармағына сәйкес 2009 жылы 25 қазан айында республиканың 13 аймағында орынды босатқандардың орнына бір уақытта 55 сайлау округінде мәслихат депутаттарын сайлау жүргізілді. Мәслихаттың депутаттарына сайланған барлық 55 адам «Нұр Отан» ХДП мүшелері. Олардың құрамына 47 (85,5%) ер адам, 8 (14,5%) әйел адам кірді /4/.

Берілген мәліметтерге сүйене отырып, Қазақстан Республикасы парламентінің жеті Комитетінің төртеуінде әйел адамдар төрайымдық

еткенін айта аламыз.

Қазіргі күні шешім қабылдау деңгейіндегі әйелдер өкілдігі көрінісі төмендегідей.

Қазақстан әйелдері көбінесе жауапты шешімдер қабылдауды қарастырмайтын лауазымдардан орын алады. Биліктің гендерлік пирамида-сында әйелдер тек төменгі және ортаңғы деңгейлерде орналасқан, бірақ шешімдер қабылдау деңгейіндегі жоғары лауазымдардан көрінбейді. Мемлекеттік билік органдарындағы мемлекеттік лауазымға ие қызметкерлердің жалпы санының 59% әйелдер құраса, 41% ер адамдар құрайды. Еліміздің үкімет құрамында – 1 әйел. Тұңғыш рет Қазақстан Республикасы Премьер-Министрі Кеңесі Басшысының орынбасары болып әйел адам тағайындалды. Кеңсенің құрылымдық бөлімшелерін басқаратын және министрлердің орынбасарлары, министрлік немесе басқа мемлекеттік органдарының жауапты хатшылары болып табылатын әйелдер саны ұлғайды. Қала немесе облыс әкімі болып табылатын әйел адам жоқ, тек 4 әйел ғана облыс, ал екеуі аудан әкімдерінің орынбасарлары, бұл 1% құрайды. Аудан әкім орынбасарлары арасында 16,9%, ауылдық және кент округ әкімдерінің арасында 11,6% әйел адамдар. Аймақтық мемлекеттік органдардың 19,9% және кәсіпорындар мен ұйымдардың 28,3% әйел адамдармен басқарылады /5/.

Аталған сандар жалпы орташа әлемдік стандарттарға сәйкес келеді, алайда бұл лауазымдардың жұмыс ерекшелігі «әйелдік мінез-құлыққа» ие болатын; одан маңыздырақ қызметтерде мысалы үшін қаржыландырумен байланысты лауазымдарда әйел адамдар орын алмаған.

Қазақстандық демократияны қалыптастыру ретіндегі гендерлік дискурстың өзгеру мән-мәтініндегі 2007 жылдың сайлау науқанындағы әйел-кандидаттар қатысуы өткен сайлаулармен салыстырғанда қаншалықты өзгеріске ұшырағандығына талдау жасап көрейік. Кандидаттар тізімін қарастыру кезінде гендерлік үйлесімдіктегі өзгерістер айқын байқалады (әйел мен ерлер кандидаттарының өкілдігі).

Расында да, 1999 жылы енгізілген конституциялық өзгерістерге сәйкес саяси партиялар пропорционалды өкілеттігі негізінде жасалған партиялық тізім бойынша Парламентке сайлануға мүмкіндік алған, аралас үлгі бойынша Мәжілістің 2-ші сайланымына сайлау өткізілді, сайлауға 10 саяси партия қағысты. Бір мандатты округ бойынша 67 депутат және бірыңғай жалпы ұлттық округ бойынша партиядан 10 депутат сайланды. Оның 10,4% әйел адамдар.

Мәжілістің 3-ші сайланымына сайлау 2004 жылдың қыркүйек айында өтті. Бұл сайлауға 12 саяси партиялар, оның ішінде 4 екі сайлау блогының құрамында қатысты, бір мандатты аймақтық сайлау округтері бойынша 67 депутат, бірінғай жалпы ұлттық сайлау округінің аймағы бойынша және пропорционалды өкілдік жүйесі бойынша партиялық тізім негізінде 10 депутат сайланды, өзін-өздері ұсынған – 18 депутат. Олардың 10,4% әйелдер құрайды.

2007 жылы Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы отбасы істері және гендерлік саясат жөніндегі Ұлттық комиссиясымен сайлау

органдары мен басқарушы қызметтерге үміткерлерді ұсыну үшін партиялық тізімдерді қалыптастыру кезіндегі гендерлік теңдіктің сақталуы жөнінде саяси партиялармен үлкен жұмыстар жүргізілді. Парламент Мәжілісіне кезектен тыс сайлау және Қазақстан Республикасы мәслихатына кезекті сайлау қарсаңында Ұлттық комиссия мүшелері саяси партиялар мен Қазақстан халқының Ассамблеясының мүшелері мен басшыларына Ашық хат жариялады. Еліміздің барлық аймақтарынан 35 үкіметтік емес ұйымдардан тұратын әйелдердің көшбасшылық мектебінің Республикалық желілері құрылды. Жүргізілген жұмыс нәтижесінде партиялық тізімде әйел саны Қазақстан Республикасы Парламент Мәжілісінің III сайланымына қарағанда 30 пайызға еселенгендігін атап өту қажет, әйелдермен басқарылып отырған партиялардың ішінен «Руханият» партиясы сайлауға өтті.

Әйел-үміткерлер санының екі есе ұлғайғандығы, қазақстандық саясат саласында әйел адамдардың саясатқа қатысу формаларында және саясатта әйел адамның қажеттілігінің орындылығы жөніндегі мәселелерге деген көзқараста едәуір өзгерістер болғандығын көрсетеді.

Шынында осы парламенттік сайлау қазақстандық әйелдердің саясаттағы гендерлік теңсіздікке қарсы күрестері кезеңіне белгілі бір сипат берді. Жаңа мыңжылдықтың басында (19-21 қаңтар) Женевада әйелдер жағдайы жөніндегі IV Әлемдік конвенциясының шешімдерінің орындалуы бағалауға арналған «Лекин+5» бағдарламасы бойынша БҰҰ Экономикалық комиссиясының еуропалық аймақтық жиналысының өткені бекер емес. Еуропалық жиналысқа әлемнің 52 елдерінің делегациялары мен үкіметтік емес ұйымдардың шамамен 40 жуық өкілдері қатысты. Олар гендерлік теңдік пен гендерлік симметрияға қол жеткізу жолында әйелдердің саясат пен басқарудағы істерінің алға басуындағы Еуропа, Скандинавия және Америка елдерінің жеткен жетістіктерін талқыға салды.

Бұл мән-мәтін Қазақстандағы парламенттік сайлаудан кейінгі қалыптасқан постэлекторалды жағдай Қазақстанның демократиялық мемлекет пен азаматтық қоғамға әлі қол жеткізбегендігін дәлелдейді.

Қазақстандағы парламенттік сайлауды талдай отырып, біз оның сайлауға тек саяси партиялардың қатысуын ұйғаратын, күшіне енген «Саяси партиялар туралы» заңға сәйкес өткендігін атап өтуіміз қажет. Өздеріне елдің парламентіндегі депутаттық орындарға ие болу міндетін қойған әйелдік ұйымдар болған жоқ.

Бұл бірнеше институционалдық, саяси, психологиялық және экономикалық секілді себептерге байланысты. Сайлау заңнамасының жаңа ережелері республикалық болсын, аймақтық деңгейдегі сайлау болсын оған қатысуға тек саяси партиялар мен блоктарға рұқсат берді. Парламенттік сайлауды алатын болсақ, онда әйелдер ұйымдарының бірі сайлау қарсаңында саяси партияға айналуы тиіс еді. Бірақ оның ешқайсысы да мұндай қадамға баруға баспады, себебі сайлау таласына қатысудың өзі үлкен қаржы шығындарын талап етеді. Тиісті әкімшілік қолдаудың болмауы біздің ойымызша, мұның тағы да бір себебі. Қазіргі кезде билік әйелдер ұйымдарын саяси емес, тек әлеуметтік процестегі акторлар ретінде қарастырады.

1999 жылы өткен сайлаумен салыстыра отырып, 2007 жылдың парламенттік сайлауын қорытындылай келе гендерлік сипаттағы үрдістерді белгілеуге болады. Біріншіден, депутаттық мандатқа қол жеткізген әйел саны 10,4% -дан 16%-ға дейін артты. Екіншіден, «үшінші секторды» қосқанда мемлекеттік «номенклатураға» еңбейтін әйелдер үшін «әлеуметтік көтерілу» мүмкіндіктерінің азаюы белгіленді.

Әлеуметтік-экономикалық өзгерістер кезеңінде биліктің заң шығарушы органы жұмыстарына әйелдердің қатысу үрдісі тек қана заң шығарушы емес, сондай-ақ биліктің атқарушы органдарына да тән болды. Көптеген басқару қызметі көшкен атқарушы билікте әйел өкілдігі айтарлықтай азайды.

1991 жылдан бастап Қазақстан Республикасының үкіметі сегіз рет ауысты, және де оның құрамына әйелдер кірсе де, небары 3 реттен аспайды. Мемлекеттік билік органдарындағы жыныс тәнділігі мен институционалдық өзгерістер сипаты арасындағы байланыстың болуы айқын байқалады.

Бұл Қазақстандағы барлық деңгейдегі билік органдарында қайталынып келе жатқан «гендерлік биліктік пирамида» заңының бар екендігін көрсетеді. Өкілдік билігінің гендерлік теңсіздігі өз кезегінде, қоғамды дамыту жөніндегі негізгі сұрақтар бойынша шешім қабылдауға, қазақстандық саяси жүйенің тиімділігі мен тұрақтылығына тікелей әсер етті. Заң шығарушы және атқарушы биліктері гендерлік теңсіздендірілген, және қазақстандық әйелдердің әлеуметтік қызығушылығын да, олардың ерекше әлеуметтік тәжірибесін де ескермейді.

Әйелдер қызығушылығын туғызатын сұрақтар саяси шешім қабылдау деңгейінде ұсынылған емес, осылайша әйелдер жалпы қоғамға қатысты әлеуметтік, экономикалық және саяси салалардағы маңызды шешімдер нәтижелеріне ықпалдарын тигізе алған жоқ.

Біздің ойымызша бірнеше факторлар, оның ішінде: әйелдерді саяси мансапқа дайындау үшін адамзат және қаржы ресурстарының болмауы, қоғамдық өмірге әйелдердің қатысуы және жыныс теңдігін қолдаудағы сайлау шенеуніктерінің әлсіз жауапкершілігі шешім қабылдаудағы әйелдердің қатысу деңгейін көтеруге бағытталған бастамашылық пен бағдарламаларды жүзеге асыруға мүмкіндік берген жоқ.

Мақаланы қорытындылай келе белгілі бір тәжірибе мен даму кезеңдерін ескере отырып, қазақстандық саясаттағы гендерлі өкілдік жетістіктерінің бірнеше кезеңін атап өте аламыз.

Бірінші кезең 1999 ж. Парламентке депутаттарды сайлаумен байланысты кезең. Бұл әйелдердің болашақтағы саясатқа араласу мүмкіндіктеріне сенім артатын үмітке толы уақыт еді. Бір жағынан әйелдерге депутаттық мандатқа ерлермен таласқа түсу оңай дүние еместігі айқындалды.

Екінші кезең – әйелдер қозғалысындағы сайлаудағы ауызбіршіліктің болмауы. Әйел депутаттар билік құрылымына өзге партиялар мен қоғамдық бірлестіктер арқылы келуде.

Үшінші кезең 2007 жылғы сайлаудан кейінгі заң шығарушы билік органдарындағы әйелдердің сәл де болса көбеюі, және әйелдерді атқарушы биліктің жоғары құрамынан ығыстырып тастауы, мұнымен қоса гендерлік

тендік мәселесінің атқарушы билік назарынан тыс қалуымен байланысты. Бұл қорытындылар қазіргі заманғы демократияға қол жеткізу жолындағы дұрыс белгі болып табылатын елдегі шын мәнісіндегі ерлер мен әйелдер арасындағы билік өкілеттігін қайта бөлу болмағанын анық көрсетеді. Сонымен қатар, бұл жағдай Қазақстандағы саяси жүйенің қалыптасу жылдарында мемлекет саяси институттарының тарапынан реттеуге келмейтін гендерлік асимметрия әсерін одан әрі күшейте түскен қазақстандық қоғамның артып келе жатқан саясаттандырылу аясында әйелдерді саяси кеңістіктен біртіндеп ығыстыру болып тұрғанын дәлелдейді.

1. *Участие женщин на уровне принятия решений в Республике Казахстан. Отчет ОБСЕ, декабрь 2004 г.*

2. *Выборы в маслихат 2006. http://election.kz/portal/page?_pageid=73,1364314&_dad=po...*

3. *Международный пакт о гражданских и политических правах. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/AdvanceDocs/CCPR-C-KAZ1_ru.doc.*

4. *Кадровые перестановки - Номад, Казахстан. <http://www.nomad.su/?a=19-200910280335>*

5. *Международный пакт о гражданских и политических правах. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/AdvanceDocs/CCPR-C-ZI_ru.doc*

Резюме

В статье автор рассматривается роль и место женщин в казахстанской избирательной системе и дает сравнительный анализ.

Summary

The author has looked the woman's role and place at the Kazakhstan looting system and gives the comparative analyze of it.

СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

С.В. Ашенова -

*ст. преподаватель кафедры журналистики
Павлодарского государственного университета им. С. Торайгырова*

Сегодня в развитии человечества наступил этап, который не имеет никаких аналогов. Человечество вошло в тот период видоизменения законов материи (связанных с планетой Земля), где уже просто неизбежен переход человека в качественно новое, принципиально иное состояние - во всех смыслах этого слова: физическом, психическом, социально-историческом. То, что называют «современной глобализацией», - лишь начало процесса трансформации Земли и человека /1/.

Эта грандиозная метаморфоза, конечно же, связана с очень серьезными и во многом непредсказуемыми последствиями. Люди, безусловно, продолжают свое развитие; но вопрос в том - какой ценой, насколько люди действительно сумеют к нужному времени изменить психические качества таким образом, чтобы они выдержали все происходящие процессы видоизменения информационного поля Земли. Ведь сейчас эти информационные характеристики нашей планеты меняются так, как не менялись никогда.

Поэтому человечеству необходимо радикальное самоизменение - изменение буквально во всем: в качествах внутреннего мира, в отношении со средой проживания и освоения, в характере удовлетворения потребностей и т.д. В первую очередь - в содержании и характере мировоззрения и, последовательно в изменении общественного мнения.

По Е.П.Прохорову, мировоззрение входит в структуру массового сознания, которая создается по аналогии с резерфордовой моделью атома и представляется как совокупность четырех взаимодействующих специфических компонентов: мировоззрение, миросозерцание, историческое сознание и общественное мнение. /2/

При этом роль «ядра» играют два взаимосвязанных, устойчивых, медленно изменяющихся компонента - мировоззрение и миросозерцание; вокруг него концентрируется система развивающихся исторических представлений; «внешнюю оболочку» «ядра» составляет подвижная, изменчивая сфера общественного мнения. Такое представление о структуре массового сознания хотя и носит несколько упрощенный и жестко фиксированный характер, помогает увидеть главное - структуру массового сознания как объекта журналистской деятельности/3/. В своей идеологической деятельности СМИ обращаются ко всем компонентам массового сознания, что легко проследить по материалам изданий и программ. Для изучения воздействия деятельности журналистики во взаимосвязи с различными тенденциями управленческих особенностей важно знакомство с каждым из них. А для того, чтобы определить насколько управление СМИ может быть связано с политическими интересами, и как это влияет, в свою очередь, на изменение общественно-политических взглядов социума наибольший интерес представляют такие компоненты как мировоззрение и общественное мнение.

Массовая коммуникация является источником и средством распространения информации, необходимой для функционирования ключевых социальных институтов, СМИ представляют собой источник образцов, определений и средство формирования образцов социальной реальности. При этом массовая коммуникация является важнейшим посредником, фактором эффективной деятельности на общественном поприще. Учитывая особенности политического контекста деятельности социальных институтов в рамках взаимодействия микро и макро уровней анализа, следует расценивать роль СМИ во взаимодействии с деятельностью сообщества. Такой анализ является необходимой предпосылкой для

эффективного ответа на вопрос о той роли, которую играет массовая коммуникация в современном мире. Анализ отношений предполагает ответы на вопросы влияния политических структур на осуществление информационной политики с одной стороны и вопросы об особенностях политического влияния медиа на различные группы электората. Материалы СМИ оказывают все большее влияние на формирование социального опыта людей во все большем масштабе. Современные средства массовой коммуникации предлагают аудитории материалы в широком жанрово-тематическом спектре. Не следует упускать из виду того обстоятельства, что эти материалы являются не механическим отражением происходящего, а определенными социальными конструктами». /4/ Можно изучать отдельные политические события, а потом обратиться к исследованию того, как они были отражены в медиа, но в современных условиях многие политические события изначально являются медиа-событиями, так как строятся с учетом того, как они будут отражены в материалах СМИ и какие цели при этом преследуются.

В теории журналистики как науки система функций и принципов рассматривается через призму взаимоотношений с массовой аудиторией, которая является не только объектом деятельности журналистики, но и той силой, которая включает механизмы развития журналистики в управленческом аспекте. Вполне естественно, что там где есть информация, всегда присутствует управление, так как средства массовой информации являются по сути социальным институтом, наделенным властными полномочиями и формами для их реализации. Таким образом, система властных отношений в обществе не только открыта для средств массовой информации, но является зачастую базой для их развития и деятельности. Благодаря теории массового общества по интерпретации ее представителей главным агентом его становления выступают именно средства массовой коммуникации, при этом обретая самостоятельность фактора распределения власти в обществе.

Создание и тиражирование образцов необходимой реальности становится практикой СМИ. Причем, отходя от контекста самого значения образа реальности можно утверждать, что подобные образцы рассматриваются через призму преобразований от того убеждения, которое создается, к тому, которое существует, с последующей его заменой. В этом случае СМИ выступают орудием для тех, кому необходимо создать с их помощью нужную для себя реальность и заменить ею образцы существующего в миропонимании сознания, так как медиаструктуры способствуют пониманию реальности и, зачастую, формируют наши представления о ней, оставаясь при этом посредником между реальностью и каждым из нас.

Централизованный контроль над СМИ в советский период вывел абсолютно особенный вид журналистики. При высочайшем профессионализме, деятельность медиainститутов оценивалась с точки зрения выполнения чисто идеологических функций, умудрившись

превратить прессу, радио и телевидение в идеологическое партийное оружие даже в тех сферах, которые, казалось, были далеки от политики. Как социальный институт определенной системы, в этот период журналистика строго выполняла поставленные задачи, необходимые для подтверждения легитимности существующего строя и в этом весьма преуспела. И в то же время, под пристальным взглядом партийных руководителей, журналистика развивалась как теоретическая наука, что не могло не сказаться на повышении журналистского мастерства с точки зрения развития таких понятий как эффективность и результативность.

На сегодняшний день при обретении государствами реальной независимости, также необходима эффективная идейная платформа и она требует независимости информационной. При все более растущем включении в глобальный информационный процесс, происходит расширение международной системы информации. И хотя это оказывает безусловно позитивное влияние на утверждение демократических принципов в государстве, но сама по себе информация, в частности, преподносимая независимыми СМИ, может нести определенный прессинг, попытки манипуляции сознанием общества, особенно когда это касается политических мнений.

Выход в подобной ситуации, по мнению Нурсултана Назарбаева, «в том, чтобы видеть за информационными сообщениями суть политических установок. Государство обязано регулировать информационный баланс. Это никоим образом не противоречит принципам открытого общества и позволяет в то же время серьезно подойти к достижению подлинной информационной независимости. При этом нашим средствам массовой информации необходимо учиться отстаивать интересы республики, создавать собственное информационное пространство на политической арене мира» /5/.

Следует отметить также, что подобный подход может дать ответ и на такой немаловажный вопрос, насколько средства массовой коммуникации могут и должны участвовать в поддержании существующего социального или политического порядка страны, так как хотя масс-медиа призваны решать определенные задачи в политической системе и обществе, в реальной жизни они достаточно самостоятельны, имеют собственные, часто расходящиеся с потребностями общества цели деятельности и используют для их достижения различные методы. По мнению Г.В. Голосова «в эпоху глобализации, которая широко распространяется на информационную деятельность, открывая огромные возможности для взаимовлияния культур народов мира и становления обществ открытого типа, массовое сознание в то же время способно подвергнуться унификации и суженому медийному отображению мира» /6/. Так как влияние на политику СМИ осуществляют, прежде всего, через воздействие на информационный процесс, что, в свою очередь, позволяет определенным образом формировать общественное мнение, то создание идейной платформы должно осуществляться через взаимовыгодную связь государственной политики и СМИ как социального института.

Если общество безоговорочно верит средствам массовой информации, что не всегда является реальностью, то оно будет ждать принятия решения именно от них, не утруждая себя мыслью, чье именно решение должно быть принято как единственно правильное и представленное как таковое на страницах печатных изданий, в формате радио и телевидения.

Последние годы ознаменованы бурно протекающими и неоднозначными процессами, которые получили название глобализации информационного пространства. Это явление связано, прежде всего, с новейшими достижениями в технике коммуникации и электронике. Практически мгновенное донесение информации до зрителей, слушателей и читателей позволяет сделать свидетелями и участниками событий миллионы людей. Причем мы станем невольными участниками событий, происходящих за тысячи верст от нас. В связи с этим встает вопрос — к каким социальным последствиям это может привести?

Уже сейчас компьютерные сети охватывают весь мир, и есть реальная возможность для пользователя получить нужную информацию выбранного вами агентства или источника из любой страны, из любой точки земного шара. Вторжение научно-технического прогресса в журналистику и издательское дело привело к необратимым последствиям, глубину и значение которых трудно переоценить. Широкое внедрение электронно-вычислительной техники, трансграничная передача данных, формирование глобальной компьютерной сети — все это и многое другое предопределяет новую технологию журналистского труда, новые тенденции сбора, анализа и распространения информации.

Поскольку доступ к информации в любой точке земли стал одинаково прост, то мировые новости начали дополняться в регионах новостями местными. Так возник феномен регионализации информации при наличии глобального информационного пространства. Этому способствует бум малой прессы, который стал возможен благодаря появлению лазерных печатающих устройств и настольных издательских систем.

Вместе с тем, на пути полного и всестороннего обеспечения свободы слова и свободы печати стоят преграды, вызванные современными политическими реалиями. В повестку научно-практических задач, в частности, встал вопрос о регулировании информационных потоков. Это регулирование в ряде случаев подменяется приданием информации определенного идеологического и политического характера, что происходит «всегда, когда высшим императивом является интерес не истины, а отдельных партийно-политических образований, государств, блоков и групп стран, интересы которых подаются как интерес якобы всего международного сообщества» /7/.

Основным в информационных технологиях является воздействие в пространстве принятия решений. Для потребителя информации создается определенная «картина мира», которая, разумеется, будет претендовать на объективность и единственно верную действительность. Потребитель должен будет воспользоваться этой картиной, при этом тем больше будет ее

значение, чем больше неопределенности во взглядах и мнениях людей, обратившихся к ней. Иногда информация буквально навязывается, делая свой вариант обязательным, этим, в частности, занимается пропаганда. А средства массовой информации работают как профессиональный механизм, который затрудняет принятие самостоятельных решений при построении собственной модели зрителем или читателем. Структура информационного пространства имеет весьма важное значение для решения самых разнообразных социальных задач, так как оперирование именно в этой области дает возможность создавать изменения в других областях.

Изменяя представляемую действительность в нужную сторону, мы получаем результаты в реальности, двигаясь от составляющего к конечному. В обществе с системной поддерживаемой идеологией на первое место может выйти художественная коммуникация, когда осуществляется переход от факта к правилу. Следует отметить, что подобная технология часто используется как политическая в тоталитарном обществе.

Когда творческий потенциал журналистики давал именно ту картину мира в идеологической системе, которая была необходима политической элите, а потребитель, лишенный возможности сравнивать и создавать собственные модели должен был принимать тот информационный коридор, в который его направляли. При информационно-политическом воздействии реальность переходит в виртуальность, в рамках которой начинает разворачиваться планируемое действие. Происходит это потому, что виртуальность более управляема, чем реальность и дает возможность усиливать нужные аспекты и ослаблять ненужные. Подобная управляемая виртуальность становится зачастую основной задачей достижения необходимых целей властных структур, политической элиты или классового сообщества.

Исследуя роль средств массовой информации во всех этих процессах, напрашивается вывод, что в данном случае мы имеем дело не с журналистикой, а с метажурналистикой, если возможен такой термин, не с коммуникацией, а с метакоммуникацией. СМИ осуществляют все свои типичные процессы, однако перед политехнологами стоят иные задачи, которые могут быть и неизвестны вовсе конкретному журналисту. То есть практически включается иная система, в рамках которой функционирует и журналистика, и журналисты/8/. В этом случае СМИ становятся одним из инструментариев социально-политического управления обществом.

Список литературы:

1. Белл Д. *Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования*. - М., 1999; Кастельс М. *Информационная эпоха: экономика, общество и культура*. - М., 2000. - 608 с.
2. Прохоров Е.П. *Введение в теорию журналистики*. - М., 1998. - С. 53.
3. Мильтон Дж. *О свободе печати История печати*. - М., 2001. - С. 40;
- Гоббс Т. *Избр. произведения. Т.1*. - М., 1964. - С. 536.
4. Засурский Я.Н. *Журналистика и политика*. - М.: МГУ, 1987. - 336 с.

5. Назарбаев Н.А. На пороге XXI века. - Алматы: Өнер, 1996.-288 с.
6. Голосов Г.В. Сравнительная политология. – Новосибирск: Издательство НГУ, 1995. – 206 с.
7. Вершинин М.С. Политическая коммуникация в информационном обществе. – СПб.: изд-во Михайлова В.А., 2001. - С. 109-110.
8. Почетцов Г.Г. Политические технологии в информационном пространстве.- М., 2001.

Түйін

Мақалада қоғамды басқарудың әлеуметтін-саяси факторлары және осы мәселедегі БАҚ рөлі қарастырылады.

Summary

In the article discuss social-political factors of social management and mass-media, consider is to find out the ways of using of mass-media.

ЖАҢАНДАСТЫРУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАҢА КӨЗҚАРАСТАР ЖӘНЕ ТӨЛ МӘДЕНИЕТІМІЗДІҢ ОРНЫ

Әлімхан Дархан -

Абай атындағы ҚазҰПУ-дың магистратура және PhD докторантура институтының 2курс магистранты

Тарихтың қойнауына кеткен Кеңес Одағы деп аталатын алып империяның құрамынан шығып, ұлттық мемлекетін енді-енді орнатып келе жатқан Қазақстан, «коммунистік романтизмнен» көз ашпастан күллі әлемді қоршаған жана колониализм немесе жаһандастыруға, тіпті болмаса экономикалық және мәдени империализмнің жаңа бір түрінің өтінен бірақ шықты. Халқымызды қатты толғандыратын тіл, дін, салт-дәстүр, мәдениет, жер, су және де осындай ірілі-ұсақты ұлтымыздың өзекті мәселелері толығымен шешімін таппай тұрған кезде жаһандастыру бізге ерсі көрінгені даусыз. Халқымыз бен ғалымдарымыз жаһандастыруды әртүрлі қабылдап, сан-түрлі түсініктемелер мен анықтамалар беруде.

Жоғарыда атап өткен жаһандастыруға байланысты көптеген пікірлердің басым көпшілігі осы ғаламдастырудың біздің ұлтымызға берері мен бізден аларына бағытталған. Біреулер жаһандастыруды – адамзаттын жарқын болашағы, бұдан Қазақстан шет қала алмайды, негізгі мәні ақпарат болып табылатын бұл ғасырда интеграцияланбай оқшаулану: экономикаға, саясатқа, мәдениетке, тілге, білімге, рухани адамгершілік дамуға, этносаралық және конфессияаралық қатынастарды шешуде кері әсерін тигізеді деп есептейді. Ғалымдардың келесі бір тобы жаһандастырудың салдарынан бұрындары аса зор, ешқандай мемлекеттің немесе өркениеттің құшағына сыймайтындай көрінетін алып әлем яки екі мыңға жуық тіл,

ғұрып, халық пен екі жүзден аса мемлекеттен тұратын ғаламат кен әлем бүгіндері «ғаламдық деревняға» айналды деп азарда-безер болып шырылдауда. Осыдан көкейге түйгеніміз жаһандастырудың әлемге беріп отырған өнімі – осы екі түрлі және қарама-қарсы пікірдің нақты дәлелі бола алады...

Әлемдік жаһандастырудың пайда болуы: Жаһандастыру деген ұғым ХХІ ғасырда пайда болды деуге сену қиындау, сонау алғашқы қауымдық кездің өзінде-ақ кейбір тайпаның көсемдері тек өз тайпасымен ғана шектелмей, өзге тайпаларды біріктіріп билеуді, сөйте-сөйте бүкіл ғаламды табындыруды көкседі. Жарты әлемді ат тұяғымен жаулаған Шыңғысханда, Александр Македонский, Наполеон Бонапарт, Ленин, Адольф Гитлер, Иосиф Сталин де жаһандастыруды мақсат тұтты деп ойлаймыз. Бірақ бұл тарихи тұлғалардың әлемді бағындырып, уысына ұстау мақсатына жету үшін әртүрлі жолды таңдады. Александр Македонский мен Шыңғысхан да заманының ағымына байланысты, атты әскермен ішкі тартысты тоқтату, халқының талабын орындау, сонымен қатар мәдениетін де және әлем билеушісі ретінде дүние жүзіне атын шығару үшін, соғыс пен жаугершілік жолына түсті. Біреулері өзгенің елін кантөгіспен жаулады, қалаларын өртеді, мәдениетін талқандады. Енді біреулері арийлік немесе фашистік идеологиямен әлемді улап өзіне бағындырғысы келсе, келесілері тоталитарлық жүйе құрып, бүкіл халықты темір торда ұстап, көзіне түскен күмәнді адамдардың барлығын дерлік репрессияның құрбаны қылып, тіпті өзінің портретіне шоқындырып немесе табындырып тастағанына қарт тарих куә. Басқалары коммунистік қиял туралы әдемі ертегі айтып өз мақсатына жеткісі келді. Жер бетіндегі қаншама билік иелері, қаншама төңкерісшілердің көбінің ойлары жаһандастыру немесе күштеп біріктіруге талпынғанын тарихтан оқып байқау қиын емес. Бірақ бүгінгі таңдағы жаһандастыру тарихтағы күштеп біріктіруден айырмашылығымен ғана емес алары мен берерінде ескергеніміз жөн...

Ал қазіргі жаһандастыру, ғаламдану, әлемдік ауқымдану (ағылшынша Global - әлемдік, дүниежүзілік, жалпы) - жаңа жалпы әлемдік саяси, экономикалық, мәдени және ақпараттық тұтастық құрылуының үрдісі. Ғаламдасу ұғымы, әлемдік өркениеттің аса маңызды өлшемдерінің жалпы адамзаттық өлшемге ие болуы деп түсіндіріледі [1].

Шет елдік ғалымдардың жаһандастыру туралы ойын білетін болсақ, ресейлік ғалым В.М. Межуевтің пікіріне құлақ түрсек: «Әлемдік қауымдастықты құрап отырған ұлттық мемлекеттер мен аймақтардың бір-біріне деген өзара тәуелділігінің артуы, олардың жалпыға ортақ экономикалық, саяси және мәдени ережелері бар бір жүйеге бірте-бірте тартылуы, интеграциялануы» [2].

Жаһандастыруды біраздан бері зерттеп жүрген Ресей ғалымы

М. Долягин былай дейді: «... Жаһандастырудың сипаттамасына мыналар жатады: ел-елдің арасындағы әкімшілік кедергі азая бастайды, аймақтық қаржылық рыноктар планетарлық тұрғыдан өзара қауымдасады,

күллі адамзаттың іс-әрекетін біріктіретін қаржылық-ақпараттық біртұтас кеңістік қалыптасады» [3].

Философия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ӨҒА академигі А. Тайжанов жаһандастыруға байланысты өз пікірін былай білдірген еді:

«Ғаламдық өзара тәуелділік және бүкіл әлемдік даму үрдісі ғаламдасуға алып келмей қоймайды. Бұл үрдіс трансұлттық экономика мен жалпы адамзаттық құндылықтарды қорғауға негізделген халықаралық ұйымдар жүйесі ықпалын күшейтеді. Ғаламдасу әлеуметтік феномен ретінде көп қырлы және көптеген құрамдас бөліктерді қамтиды. Негізінен, оны ұлттық және әлемдік шаруашылықтың техникалық және қаржылық жағынан дамуының нәтижесі деп есептейді. Әлеуметтік-мәдени өзгерістер, адамдар тұрмысының өзгеруі, адамзаттың қоршаған ортамен қарым-қатынасының күрделенуі де ғаламдасуға елеулі ықпал жасап отыр» [4].

Сонымен қатар, белгілі жазушы «ұлтым – неміс, жаным қазақ» дейтін Герольд Бельгерде жаһандастыруға байланысты өз пікірін білдіргенді: «Ғаламдасу – диалектикалық тұйық. Ғаламдаспаң, түптің түбінде ұлы көштен қалып қоятының хақ. Ғаламдассаң, бас еркіннен айырылып, біреудің биін билеп, әнін айтасың. Қысқасы, «былай тартсаң, өгіз өледі, былай тартсаң арба сынады»» [5].

Осылайша әлемдік жаһандастырудың, яғни глобализацияның нақтылы бір түйіні немесе пошымы әлде де болса жоқ. Экономистер, саясаткерлер, философтар, жазушылар, заңгерлер, мәдениеттанушылар мен әлеуметтанушыларда бұл терминді әр түрлі түсіндіруде. Бұл дегеніміз жаһандастырудың ықпалының механизмдерін жүйелі және терең түрде зерттеуіміз керек екенін аңғартады. Әсіресе, Қазақстан секілді жас мемлекетке тигізетін жағымды және жағымсыз әсерлерін саралау уақыт талабы сынайлы.

Мәселен жақтаушылардың пікірінше әлемдік жаһандастыру - біздің төл мәдениетімізбен қатар, әлеуметтік, саяси-экономикалық, дініміз бен философиялық астары бар бабалар сөзі сияқты, құнды дүниелерімізден пайда болған табыстарымызды немесе рухани жеткен жетістіктерімізді шекарадан асып, күллі әлемге таралуына мүмкіндік деп түсінеді. Шетелден келіп жатқан түрлі діндер мен мәдениеттер, ақпараттар мен ғұрыптар біздің мемлекетімізді нығайтып отыр және бізді жаңаша ойлауға жетелеуде деп топшылауда. Экономикалық тұрғыдан жылдамырақ даму, халықтың әл-ауқатының артуы, коммуникация мен жана технологиялардың іске асырылуы, шетелдік үздік модельдер немесе жобаларды елімізге пайдалану, жеке тұлғалардың әлемдік саяси сахнаға шығуы және тағыда басқада экономикалық жағдайлар болып табылады. Әлем халықтарының бір-бірімен еркін араласуына жағдай жасайды. БҰҰ, ЮНЕСКО, ЕҚЫҰ, ТМД сияқты халықаралық ұйымдар арқылы ғылым, білім, саясат, өнер саласындағы қарым-қатынасты да нығайтады. Бірақ ғаламдасудың мұндай жақсы жақтарымен қоса залалды жақтары да жоқ емес.

Экономика, саяси және мәдени жағынан дамыған елдер мен олардың корпорациялары дамушы елдерге үстемдік орнатуға жол ашылады. Мұндай

бір-біріне мүдделі тіпті байланып қалған қазіргі әлемдік экономика өте тұрақсыз екенін біз АҚШ банктерінің күйреуінен бастау алған бүгінгі таңдағы дағдарыстан білеміз. Әлемдік экономикалық тұтастанудың нәтижесінде – 1997-1999 жылдардағы Азия мен Ресейде, Латын Америкасындағы дағдарыстарды қосыңыз. Ғаламдасудың осындай экономикалық бірігуінің тағы бір кемшілігі, өте бай Солтүстік елдері мен өте кедей Оңтүстік елдердің арасындағы экономикалық алшақтық одан әрі тереңдей түседі. «Дүние жүзілік Банктің 1997 жылғы қорытынды есебінде мынандай мәліметтер келтірілген: Әлемдік жан санының 16 пайызын ғана құрайтын 26 дамыған мемлекет дүниежүзілік өндірістің 81 пайызын иемденген. Бұл елдерде адам басына шаққанда орташа табыс 22 мың доллардан асады. Әлем халқының 28 пайызын құрайтын орташа ауқатты 58 мемлекет болса, әлемдік өндірістің тек 5-ақ пайызына ие. Бұл елдерде орташа табыс 2,5 мың доллар. Ал әлемдік жансанының 56 пайызын құрайтын көпшілік дүниежүзілік ішкі өнімнің 16 пайызын ғана бөлісуде. Бұл елдерде орташа табыс – адам басына 430 доллар. Тікелей инвестициялар мен капитал айналымына қарағанымызда ақшаның бай мемлекеттердің арасында жүретінін байқау қиын емес. Соңғы 20 жылда дамыған мемлекеттер мен кедей мемлекеттер арасындағы қашықтық 3 есе артқан. Бұл деректердің барлығы да әлемдік экономикалық тұтастанудың бай һәм дамыған мемлекеттердің мүддесіне қызмет еткенін көрсетеді [6].

Осыдан байқағанымыз экономикалық жаһандастыруды қолдап отырған мемлекеттер, жаңа дамып келе жатқан немесе кедей елдерге берген жәрдемі – зекет пен садақаға ұқсатуға тура келеді. Мәселен жыл сайын жарияланатын Forbes журналының миллиардерлердің биылғы тізімі бойынша, әлемдегі ең бай адам – мексикалық телекоммуникация магнаты Карлос Слим. Оның қаржысы – 53,5 миллиард АҚШ доллары Microsoft корпорациясының қожасы Билл Гейтс 53 миллиард АҚШ долларымен екінші орында, американдық инвестор Уоррен Баффет 47 миллиард АҚШ долларымен үшінші орында. Міне осы үш адамның қаржысының өзі қайыршылық күйдегі біраз мемлекеттің халқын асырауға толығымен жетеді. Қазір АҚШ-та қарапайым жұмысшы ірі компания басқарушысының жалақысынан 300 есе кем айлық алады. Кедей және бай топтардың арасындағы алшақтық жыл өткен сайын қарқынын үдете түсуде. Біздің елімізде де бұрынғы «казактелеком» басшысымен қарапайым жұмысшысының айлығын салыстырудың да еш қисыны келмейтінінің ұмытпағанымыз жөн. Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың осы жаһандастыруға байланысты журналистерге берген бір сұхбатында:

– ... Еуразиялық қауымдастықтың белгілі бір тартылыс орталығына, бір полюсті дүниенің, келенсіз жақтары туралы қазір көп айтылып, көп жазылып жүрген ғаламдастырудың баламасына айналу мүмкіндігі бар деп болжауға бола ма? – деген журналистің сұрағына.

«– ...Егер ғаламдастырудың жетістіктері мен жемістерін жоғары дамыған елдердің шағын тобы ғана қызықтайтын болса, бұл сөзсіз қарама-қайшылыққа, адамзат бұған дейін бастан кешкен қактығыстар мен әлеуметтік

катаклизмдерден әлдеқайда қиын жағдайлардың туындауына соқтырады... Жер шары тұрғындарының шамамен үштен бірі ашқұрсақ тірлік кешетіні ешкімге құпия емес. Тағы 50%-ы ілдалдап күн кешуде. Демек адамзаттың 20%-ы қалған 80%-ының ресурстарын тұтынып жатқан болып шығады. Бұл ақылға сыйымды ма? [7].

Әлемдік мәдени жаһандастыру: Қазір әлемде рухсыздану (мәнгүрттену) үрдісі жүріп жатыр. Жаһандастыруға байланысты біздің елде де аз жылдың ішінде рухсыздану дерті терең тамырын жайды. Қарапайым кара домалақ қазақтың баласының бір қолынан кока-кола, келесі қолында гамбургер, данғаза шетелдік әуенді тындап бара жатқанын көріп қарнынның ашатыны даусыз. Бұл ұлттық қасиет, ұлттық ерекшеліктен бір жола айырылған рухани мүгедек адам ба, әлде жаһандастыру заманының өнімі ме? Мұның себебі тәуелсіздігімізді алған жылдардан бастап-ақ, төл мәдениетімізді аттап төрімізге батыс мәдениетінің шығуы. Сол жылдардан бастап біздің балаларымызды Батыстың немесе Американың режиссерлері тәрбиелеп келгендігінің нәтижесі. Кезінде Гитлерден Шығыстағы елдерді жаулап алу үшін қандай саясат қолдану керек деп сұраған. Сонда Гитлердің: «Оларға таң атқаннан, күн батқанша данғаза әуенді тындату керек. Сонда адамның ойлау қабілеті төмендейді. Кітап оқып, рухани құндылықтарға мән беруден қалады. Рухани таяз адам қашанда өзін бақытты сезінеді», - деген, қазіргі музыкасыз өмір сүре алмай қалған жастарымыз осы сөзден сабақ алса игі.

Тіл саласындағы жаһандастыру жөнінде де сөз қозғай кетсек. Әлемдік жаһандастырудың қарқын алуы және Американың дүниежүзін бір полжүсті билік жүйесіне икемдеуінің нәтижесінде ағылшын тілі бірегей халықаралық тіл сипатын алды десек, қате болмас. Әлемнің алдыңғы қатарлы бай тілдеріне жататын неміс, француз, орыс тілдерінің өзіне ағылшынның кірме сөздері көбейген. Ал жаһандастырудағы қазақ тілінің жағдайын көзге елестетудің өзі қиындау. Бұны жақында этномәдени бірлестіктердің халықаралық форумында қазақ тіліне байланысты ҚР Мәдениет министрі Мұхтар Құл-Мұхаммедтің сөзінен аңғаруымызға болады: «Еліміздегі телеарналардағы қазақ тілді бағдарламалардағы үлес салмағы 35 пайыздан аспайды. Бұл - өте ұятты көрсеткіш. Қазақстандағы байырғы ұлттың үлесі 65 пайызға жеткен тұста қазақ тілінің БАҚ-тағы салмағын арттыра алмадық.» Жаһандастырудың бұл қарқынын тежемейтін болсақ ғалымдардың болжамынша келешек ғасырда әлемдегі бүгінгі таңдағы 2 мың тілдің ішінен 50-і ғана сақталмақ екен. Ал бұл сұрыпталған 50 тілдің ішінде қазақ тілі болады ма, әлде жоқпа оны өзіңіз топшылай беріңіз...

Миграцияның өсуі де, ұлттар арасындағы діни конфессиялардың, сонымен қатар әлеуметтік таптардың арасындағы кайшылықтарды да күшейтеді. Жаһандастырудың кемшілігінің тағы бірі, әлемдегі мұсылман елдері мен христиан және мұсылман елдеріне қарсы үлкен блоктардың құрылуы болып табылады. Әлемдік мәдени тұтастанудың діни тұрғыдан қарағанда батыс мәдениетіне икемделгенін еліміздегі сол елдердің миссионерлерінің белсенді жұмыс істеуінен аңғаруға болады. Бұқаралық ақпарат құралдарына сүйенетін болсақ еліміздегі шоқынған қазақтың саны

жарты миллионнан асады екен. Ішінді қанжылатып, жүрегінді тырнайтын тағы бір дүние қазақты қазақ шоқындыра бастағаны. Ал шоқынған қазақтың отанының алдындағы борышын өтеу үшін әскерден ат тонын ала қашуы, мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатына басын ауыртпай, заң, шекара, ұлт, ұлттық құндылықтар олар үшін құны көк тиын екенін біреу білсе біреу білмейді. Мысалға АҚШ миссионерлерінің 50 миллионға жуық халқы бар Корея тұрғындарын ширек ғасырдың өзінде 15 миллион кәрісті шоқындырғанын білеміз. Бұл көрсеткіш осыдан 20 жыл бұрын небәрі 1 миллиондай еді. Бес мың жылдық жазба тарихы сақталған Кореяның баржоғы 20-30 жылда шоқындырылуы бізге сабақ болуы тиіс. Сондықтан әлемдік жаһандастырудың осындай тұстарына дабыл қағып, сактанар уақыты жетті. Жоғарыдағы әлемдік экономикалық тепе-теңдіктің жоқтығының алдын алу үшін тағы да Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың журналистерге берген сұхбатына жүгінеміз: «... Мен кезінде БҰҰ жанынан әлемнің барлық – бай, дамушы, кедей мемлекеттері үшін ғаламдастырудың мүмкін болатын салдарын зерттейтін ғылыми-зерттеу орталығы секілді бірдеме құруды ұсынғанмын. Істің жайы одан әрі қалай болар екен? Бұл сұраққа ешкім жауап беретін емес. Сондықтан да БҰҰ шартты түрде айтқанда, қиянатқа ұшыраған барлық елдердің мүдделерін барынша ескеретіндей ғаламдастыру моделін талдап жасауға кірісе алар еді» [7].

Бұл экономикалық проблема, ал Қазақстанның дәстүрлі мәдениеті сырттан келетін түрлі мәдени ағымдарға төтеп бере алатындай дәрежеде болуы үшін мынадай жағдайларды да ескергеніміз дұрыс. Қазір бізде бірінші орынға экономиканы қойып, адами, рухани құндылықтарды екінші қатарға ысырып тастады. Менім пікірімше экономиканы жасайтын – адам. Ал адамның түйсігінде рухани дүние болмаса, ол қоғамға үлкен қауіп төндіреді. Сондықтан да рухани-парасаттылықты экономиканың алдына шығармасақта, соған жақындау саясат ұстануымыз қажет.

Бұл саясаттың бірінші көрінісі ретінде ұлттық ақпарат кеңістігін қалыптастыру және оны басқа мемлекеттердің идеологиялық тасқынынан қорғау болып табылады. ХХІ ғасыр ақпарат ғасыры болғандықтан еліміздегі ақпарат кеңістігінің 80-90 пайызын ұлттық ақпаратқа икемдеуіміз керек. Мемлекетіміздегі 1602 газет пен 6055 журналдың қазақ тіліндегі үлесі 18 пайыз ғана екен. Зерттеушілердің пікірінше, қазақстандық телехабарларды еліміздегі орыстілді азаматтардың 10-5 пайызы ғана көреді екен. Ал қалғандары шет елдік немесе Ресей телеарналарын қарайды. Бұдан шығатын қорытынды еліміздегі орыстілді азаматтардың қабағына қараудың еш қисыны жоқ, демек қазақ елінің телеарналарын тек ғана мемлекеттік тілге көшуіне кедергі жоқ деп болжауымызға болады. Тағы бір көңіл аударатын жәйт, бұқаралық ақпарат құралдарының толықтай қазақ тіліне көшуі мемлекеттік тілді үйренуге өзінің ықпалын тигізбей қоймайтынын да ескергеніміз жөн. Тілдер туралы заңдағы қазақ тіліндегі хабарлар 50 пайыздан кем болмауы керек деген заң. сөз немесе қағаз жүзіндегі емес, іс жүзінде іске асса бұл заңда біраз дүниенің басын қайыратын еді. Төл мәдениетімізді сақтаудың және бір жолы ұлттық мемлекеттік идеологияның

елімізде үстемдік құруы болып табылады. Ал осы ұлттық идеология қандай болуы керек және оған нелер жатады деген сұраққа жауап іздеп көрелік. Алғашқысы қоғамдық өмірдің барлық саласына жататын мемлекеттік тіл мәселесі. Мемлекеттік тілді тек заң жүзінде ғана іске асырып, дамыта алатынымызға тәуелсіздік алған жылдардан бүгінге дейінгі кеткен уақыт куә сияқты. «Мемлекеттік тіл туралы» заңды тез арада қабылдауымыз қажет. «Қазақ тілі міндетті, басқа тілдер қажеттілігіне қарай» деген принцип болуы шарт.

Біздегі дін мәселесінде де үлкен шешімін таппай тұрған проблемалар бар. Қазақ халқы ежелден ислам мәдениетінің нәрімен сусындап келеді. Бұл дегеніміз бізде тек таза мұсылмандық мәдениет қана өмір сүреді деген сөз емес. Бірақ бір ескертетін жәйт, қазір православия Ресейде қандай рөл атқарып отырса, ислам дінімізде Қазақстанда атқаратын рөлі дәл осындай болуы шарт. Біз ислам дінін жастарымызға үйретуден қорықпауымыз қажет. Бізге қорқынышты қылып көрсетуде, ал біз қорқатындай исламда адамзат баласына зиянды ешнәрсе жоқ. Мемлекетіміз зайырлы ел деп, исламдық фундаментализм пайда болады деп, дін ғылымдарын үйретумен және оны тереңнен талдап зерттеу жағы әлі де болса баяулау жүріп жатыр. Егер біз дінімізді қазір жастарымызға үйретпесек, оларға дінді үйрететін басқа топтар мен ұйымдар жетіп артылатынын ескергеніміз жөн-ақ. Міне бар гәп осы проблемаларда...

Қорыта айтқанда, әлемді жаһандастырудан қорқудың қажеті жоқ. Жоғарыда жаһандастырудың тиімді және зиянды жақтарын көрсетуге тырыстық. Жаһандастыру – тежеу немесе өзгерту мүмкін емес уақыт талабы болар. Қайткен күннің өзінде де біз өзімізге «Біз кімбіз? Қайдан келдік? Қайда беттеп барамыз?» деген сауалдарды жиі қою арқылы жаһандастырумен дамылсыз күресуіміз керек.

1. *Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. – Алматы, 2001. – 3 том. – 610 б.*

2. *Межуев В.М. Проблема современности в контексте модернизации и глобализации. // Политика. – 2000. – №3. – 102 б.*

3. *Долягин М. Практика глобализации: игры и правила новой эпохи. – М., 2000. – 133-134 б.*

4. *Тайжанов А. Ғаламдасу: түркілік таным мен тағылым // Жалын. – 2007. – №8. – 10 б.*

5. *Бельгер Г. Ғаламдастырудың қазақ ұлты үшін қандай қаупі бар? // Жас Алаш. – 2002. – №80.*

6. *Бұлұтай М. Әлемдік тұтастанудан Қазақстан шет қала алмайды. // Жас Алаш. – 2002. – №58.*

7. *Назарбаев Н.Ә. Біз ғаламдастыруға бірлесіп қарсы тұра аламыз. // Ақиқат. – 2001. – №6. – 3-13 б.*

Резюме

В данной статье рассматриваются мировоззрения казахстанских и зарубежных ученых на проблемы глобализации. Также анализируются роль и актуальные проблемы национальных ценностей в эпоху глобализации.

Summary

In this article the author analysis the ideas and views of Kazakhstan and foreign scientists according to globalization. Also there given analysis of the role and actual problems of national values during the globalization process.

ҰЛТТЫҚ САНА - ЕЛДІҢ ДІНИ ТҮТАСТЫҒЫНДА

А.К. Қолбаев -

*Абай атындағы ҚазҰПУ «Халықаралық қатынастары»
кафедрасының аға оқытушысы*

Таяуда ғана Парламент төрінде “Діни сенім бостандығы мен діни бірлестіктер туралы” Заңға өзгерістер мен толықтырулар енгізу мәселесін бірқатар депутаттардың көтергені сол-ақ екен, бұл жайт қоғамда үлкен резонанс туғызып, ерекше назар тапқаны анық. Халықтың 16 жылдан бері күтіп отырғаны да осы онтайлы бастама екен. Бұл орайда кеше Алматыда бірқатар ұлт зиялылары мен қоғам қайраткерлері бас қосып, депутаттар бастамасына қолдау білдірді. Өйткені тарихтан белгілі тілі шұбарланып, діні неше алуан құбылса, ұлттың ыдырауы оп-онай. Бұл күндері қазақ халқы ата-бабалары сан ғасырлар армандаған ел тәуелсіздігіне қол жеткізген де осындай қиын сынақты бастан өткізу үстінде. Ата-бабаларынан мирас қалған елі мен ұлтының, дінінің біртұтастығын ойлап, қамын жеген азаматтарының жармақ құлағы жастыққа тимей, шырпыр болып, дабыл қаққан жанайқайын жүрегімізбен сезінеміз. Себебі, қазақтың Қазақстаннан өзге Отаны жоқ. Сондықтан елінің өркен жайып, гүлденуіне көзі ашық, көкірегі ояу әрбір қандасымыз қолынан келгенше үлес қосып, атсалысса, күш-қайраты мен білімін аямай жұмсаса қане?! Бұл үшін, әлбетте, жері мен халқының тұтастығы, сенім-наным бірлігінің мән-маңызы айрықша. Бұл күндері зайырлылық дегенді бетке ұстап, бұған дейін естіп білмеген сендей соғылысқан секталар мен ағымдардың илеуіне сыңайлымыз.

Сонау 1992 жылдан бері бастап солқылдақтығы мен пәрменсіздігін аңғартып келе жатқан осы заңның қайта қаралуын дінтанушы, аудармашы Уақап Қыдырханұлы, дінтанушы Мұртаза Бұлұтай, “Ұлт тағдыры” қозғалысының мүшесі Болат Дүйсенбі, “Руханият” университетінің ректоры Мұрат Мыңбаев, “Ел мәдениеті” газетінің бас редакторы Асан Сарқұлов қолдаумен қатар, өз ұсыныстарын бұқараға жеткізіп отыр. Дінтанушы Мұртаза Бұлұтай: “Қазір Қазақстанда 49 конфессия мен 4000-нан астам діни

бірлестік тіркелген. Жалпы Қазақстанда діни ұйым ашудан оңай шаруа жоқ” дей келе, діни бірлестіктерді тіркеу мәселесіне оңтайлы өзгерістер қажеттігін баса айтты./1/ Ал Мұрат Мыңбаев: “Шетелде діни бірлестіктерді тіркеу оңай шаруа емес. Діни бірлестік ретінде тіркелу үшін Румынияда 20 мың дам, Чехияда 10 мың адам біріксе ғана ұйым құра алады. Ал Қазақстанда 10 адам бірігіп, діни ұйым құрып жатқан жәйттер аз емес”, - дейді. /2/ Діни-сенім бостандығына қатысты Мұртаза Бұлұтай ар-ождан бостандығы мен сенім бостандығының ара-жігін бөліп қарастыру қажеттігін айта келе: “Ешбір мемлекетте абсолютті, толық бостандығы жоқ. Әр мемлекетте белгілі бір шектеулер бар. Ол шектеулер – сол мемлекетте қалыптасқан діни ахуалды, қоғамдық тәртіпті қорғаумен қатар, отбасын, адамзатты және демократиялық, конституциялық құндылықтарды қолдау мақсатында жасалған. Сондықтан, осы жәйттерді жаңа өзгерістерде қамти алсақ жөн”, - деді. Сондай-ақ, дінтанушылар діни бірлестіктердің және дін саласында қызмет етіп жүрген заңды тұлғалардың қаржы-шаруашылық әрекеттерін бақылауды күшейту қажеттігін баса айтып отыр.

Құранды казак тілінде тәржімалаған дінтанушы ғалым Уақап Қыдырханұлы депутаттардың оңтайлы бастамасынан кейін кейбір ағым-секталардың артында тұрған халықаралық алпауыт ұйымдардың дау-дамай көтеретінін жоққа шығармайды. Есімізде, осыдан бірнеше жыл бұрын Діни сенім бостандығы туралы заңды қайта қарау мәселесі көтерілгенде, көптеген халықаралық ұйымдар ұлап-шулап, елімізге халықаралық деңгейде қысым жасауға талпынды. Тіптен солардың арқасында алғашында бұл бастама су сепкендей басылып та қалған еді. Бұл тұста Уақап Қыдырханұлы: “Халықаралық ұйымдар қанша айқалап, шуласа да, біз ұлттық қауіпсіздігімізді қорғап, сақтау жолындағы заңымызды күшейтуіміз керек. Бұл – біздің мемлекеттік құқымыз. Онда ешбір халықаралық ұйымның болмауы тиіс. Бұл – біздің ішкі ісіміз. Оған ешкімнің қол сұғып, сұғанақтық танытуына жол бермеуіміз керек”, - деді./3/

Ғалымдардың айтуына қарағанда, депутаттардың ұсынысы бойынша, діни ағымдар өз жарғыларында бүкіл діни ритуалдары мен салттары, философиялары мен діни дәстүрлерінің анықтамасы жайлы толыққанды мағлұмат беруі тиіс және сол шеңберде ғана жұмыс істеуі керек. Сол сияқты діни ғимаратты салмас бұрын сол жерде тұратын тұрғылықты халықтың келісімінің алынуы да талап етіліп отыр.

Естеріңізге сала кетсек, Діни сенім бостандығы туралы заңды қайта қарау мәселесін Сенат депутаттары Серік Байсейітұлы, Анатолий Башмаков, Мәжіліс депутаттары Берік Бекжанов, Нұртай Сабильянов, Асқар Бейсенбаев, Тито Сыздықов, Владимир Нехорошев пен Наталья Геллерт көтерген еді.

Соңғы оңжылдықтарда біз әлемнің екі үрдістің күресін көріп келеміз. Ол бір жағынан, қоғам алдында тұрған проблемаларды шешудегі дінаралық ыңтымақтастықтың жаңа деңгейі қалыптаса бастағандығы, екінші жағынан, осы ХХІ ғасырдың басында шиелініскен саяси, экономикалық және әлеуметтік қайшылықтар барған сайын діни тайталас түріне, экстремизм мен

ланкестіктің өсе түсуі үшін қолайлы ортаға айнала бастағанын да өкінішпен айта кетуге тура келеді. Бұған қарағанда, Қазақстан халқының 70% мұсылман халқы құрайтының ескере отырсақ, бізге бөлінбеуге, әр түрлі діни секталардың арттынан кетпей, өзіміздің діни біртұтастығымызды сақтаған да жөн болады. Себебі, тарихта Хазар мемлекеті осы дін саласына немқұрай қарағаннан, яғни діннің біртұтастығын сақтай алмаған кесірінен тарих сахнасынан мүлдем кетуге мәжбүр болды.

Экстремизмді және діни төзбеушілікпен теке тіресті елеулі жағдайда, ұлттардың рухани интеллектуальды өміріне ене бастаған жаһандану үдерістеріне өзінше сәйкессіз жауаптары деуге де болады. Сондықтан да, қазіргі кезде мемлекет пен діндердің өзара қарым-қатынасын нәзік саласы ерекше, әдепті көзқарасты талап етеді. Біздіңше, дін басшылары мен дін қызметкерлерінің бүгінгі міндеті – жан-жалдарды тыюға сөзбен де және іспен де жәрдем көрсету, адамдарды саналылыққа, ар-ожданға шақыру және моральдық кемшіліктерді сауықтыру болуға тиіс.

Мемлекеттің рөлі дегеніміз, біздіңше ең алдымен – діндерге қолайлы ахуал тудыру, діндер аралық үнқатысуды дамытуды көтермелеу деп білеміз.

Елімізде 1990 жылы 46 мұсылман діни бірлестіктері болса, қазір 2337 ислам бірлестіктері бар. Орыс православие шіркеуінің діни бірлестіктері 62 болса, қазір 281-ге, рим-католик діни бірлестіктері де тағы да басқа діни бірлестіктер көбейе түсті.

Осыдан 20 жыл бұрын мешітке жасы ұлғайған шағын ғана топ баратын болса, қазір мешітке келушілер саны жүздеп-мыңдап саналады және олар – жасы да, білімі де, әлеуметтік жағдайлары да сан алуан адамдар.

Дінімізге деген ынта-ықыластың артуының ас манызды себептерінің бірі – ұлттық құндылықтарға, соның ішінде діни құндылықтарға адамдарды көбірек жетелейтін ұлттық сананың өсуі мен нығаюы болып табылады.

Мемлекет те, Үкімет те елімізде діннің моральдық негіздерін тарату, дінді тану бағытында байсалды саясат жүргізуді көздейді және жүргізіп те келеді. Біз бүгін діндераралық үнқатысуды, діндер мен мемлекет арасындағы үндесуді дамытуды қолдап, әрі қарай жаңартудамыз.

2005 жылғы Үкіметтің қаулысымен жаңадан құрылған Әділет министрлігінің Діни істер комитеті де осымен айналысуда.

Конфессиялар арасындағы өзара түсіністік пен келісімді сақтау, азаматтардың діни сеніміне қарай жіктелуіне жол бермеу, діннің атын жамылып, еліміздің мемлекеттілігіне, конституциялық құрылымына қарсы әрекеттер жасамақшы түрлі ұйымдардың қызметін әшкерлеу – Діни істер комитетінің ерекше міндетті болып табылады.

2007 жылдың басында Әділет министрлігінде “Дін мәселелері жөніндегі ғылыми зерттеу және талдау орталығы” құрылды. Оталықтың негізгі міндеті – Қазақстандағы діни ахуалдың даму үрдістерін зерттеу мен талдауды ұйымдастыру, мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен азаматтардың мемлекеттік-конфессиялық қатынастар саласындағы қызметін ақпараттық-талдамалық және ғылыми-әдіснамалық тұрғыдан қамтамасыз ету, дінтану сараптамасын жүргізу болып белгіленді. /4/

Бүгінгі таңда жергілікті атқарушы органдары, Діни істер комитеті өздерінің жұмыстарында еліміздегі миссионерлік қызметке ерекше назар аударуы керек. Қазақстанда дәстүрлі діндерден өзгеше наным-сенімдегі 1870 діни ұйым бар. Олардың қатарына 40 мыңнан астам адам тартылған./5/ Ең ірілері – “Саентология”, “Новая жизнь”, пресвитерлік корей ұйымдары. Оларда не болып, қандай уағыздар айтылып жатқан Діни басқарма да, жергілікті атқару органдары да көп біле бермейді. Бұлардың мемлекет пен азаматтарымыздың қауіпсіздігіне ешбір кеселі жоқ десек, қатты қателесеміз. Мысалы, 2007 жылдан бері осындай діни бірлестіктер мен секталардың 50 басшысы мен белсенді мүшесі қылмыстық және әкімшілік жауапкершілікке тартылды. Заңсыз миссионерлік қызметі үшін 13 шетел азаматы елден аластатылды. Бүгінгі күні бұл мәселенің парламентте көтеріліп жатқаны құптарлық іс. Прокуратура қызметкерлері “Экстремизмге қарсы әрекет туралы”, “Лаңкестікпен күрес туралы” заңдардың және халықаралық келісім-шарттардың қабылдануына белсене қатысып, елімізде лаңкестік пен экстремизммен күрестің құқықтық негізін жасауға атсалысып келеді.

Бас прокуратура 4 жылдың ішінде “Әл-Каида”, “Шығыс Түркістанның ислам партиясы”, “Күрт халық конгресі”, “Өзбекстанның ислам қозғалысы”, “Асбат-әл-Ансар”, “Мұсылман бауырлар”, “Талибан” қозғалысы, “Бозғұрд”, “Орталық Азия моджахедтер жамияты”, “Лашкар-и-Тайба”, “Әлеуметтік реформалар қоғамы”, “Шығыс Түркістанды азат ету ұйымы”, “АУМ Синрике” және “Хизб-ут-Тахрир” секілді 13 лаңкестік және 1 экстремисттік ұйымның іс-әрекетіне тыйым салды.

Бұл шетелдік ұйымдарды Шанхай ыңтымақтастық ұйымы да лаңкестік деп танып, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің, Еуропалық одақтың шешімдеріне және АҚШ Президентінің Жарлықтарына сәйкес халықаралық лаңкестік ұйымдар тізіміне енгізілген. Мәселен, Америка Президентінің жарлығына сәйкес “Әл-Каидамен” бірдей лаңкестік ұйым тізіміне енгізілген.

2004 жылы еліміздің құқық қорғау органдары халықаралық лаңкестік ұйымның құрылымдық бір буыны болып табылатын, Өзбекстан, Қазақстан, Қырғызстан мен Ресей аумақтарында әрекет етіп жүрген “Орталық Азияның моджахедтер жамиятының” лаңкестік тобын анықтап жойды. Бұл топтың басшылары, мүшелері және оған қолұшығы бiргендер ұсталды, олардың 9-ы Қазақстан азаматтары. Сонымен қатар, Оңтүстік Қазақстан облысынан жанкештілігіне даярланған 4 адам ұсталды./6/ Артынан Алматы мен Шымкентте әрекет етуге тиіс бұл топтың қылмыстық қимылдарын “Әл Каида” қаржыландыратыны және олардың бұдан бұрын Өзбекстанда лаңкестік актілер жасағаны анықталды.

Елдегі конституциялық құрылымды құлатып, ислам мемлекетін құру үшін құрылған “Өзбекстанның ислам қозғалысының” серкелері Қазақстанды Өзбекстанда экстремисттік әрекеттер ұйымдастырудың “плацдармы” және бой тасалау мен түрлі әрекеттердің “базасы” ретінде пайдаланғысы келіпті.

1998 жылы Шымкентте Египетте өткен ғасырдың 20-шы жылдары біртұтас мұсылман мемлекеті “халифат” құруды дiттеген “Мұсылман

бауырлар” ұйымы мүшелерінің іс-әрекеті анықталды.

Кезінде өзінің қанқұйлы әрекеттерімен Жапония тұрмақ бүкіл дүниежүзін түршіктерген “АУМ Синрике” ұйымы жайлы жақсы хабардармыз. Ұлттық қауіпсіздік органы Қызылордада осы сектаның жасырын ұясын тапқанда, естіген жан жағасын ұстаған көрінеді.

Сондықтан, бірінші кезекте біз діни бірлікті өте мықты ұстауымыз шарт, өйткені, діни бірлік болмайынша ұлттық бірлік те болмайды.

Елшіл, отаншыл ғалым Р.Бердібай бұл туралы ашына толғайды “Қазақ халқының келешегіне қауіп төндіретін жат әрекеттердің етек алып бара жатқанын еңмқұрайды қарауға болмайды. Ол қауіп – Қазақстанның діни экспансия мекеніне айнала бастауы. Діндер “тасқынынан” сақтанудың ең сенімді жолы Орта Азия мен Қазақстан халықтарының дәстүрлі діні – Исламды қайта жандандыру болмақ. Түрік халықтарының басын құрайтын, күшін біріктіретін, ынтымағын арттыратын, бәрінен бұрын қауымның имандылық тәрбиесіне қуатты негіз болатын Ислам дініне табан тіреу бірлігіміздің үшінші шарты дегіміз келеді”/7/.

Қазіргі уақытта, біздің елде діннің қоғамдағы рөлі мен оның алатын орнын жете түсініп, жоғары және орта мектеп оқу орындарына дінтану пәнін еңгізіп жатыр. Осыған орай, дінтанушы Мұртаза Бұлұғайдың пікірін көрсеткенін жөн көріп отырмыз. Ол: “Жаңа пән балалардың көзін ашып, санасын оятуы қажет, егер ол белгілі бір секта не діни топтардың қозғарасымен кетіп жататын болса, онда өз ұрпағымызды сол секталарға өз қолымызбен кіргізіп бергендей боламыз. Сондықтан бұл істе ең үлкен рөлді кадр мәселесі шешетінін естен шығармағанымыз абзал. Пәнді зайырлы, зиялы азаматтар, яғни жоғары оқу орындарында дінтану, мәдениеттану, философия, тарих не социология сынды бағыттарда білім алған, діни сауаты терең мамандар ғана беруі шарт” – деп бағытын дұрыс белгіледі /8/.

Осыған байланысты, біздің Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының төрағасы, Бас муфти Әбсаттар қажы Дербісәлі «Егемен Қазақстан» газетіне берген сұхбатында: “Қаншама ғасырға созылған бодандықтан кейін тәуелсіздігімізді нығайту үшін ел халқының 70% құрайтын мұсылмандардың, секталары мен жат ағымдарды айтпағанда әлденеше діни бірлестіктерге бөлінуге жол беруге де бола ма? Жаратушы Иеміз бір, Пайғамбарымыз бір, мазһабымыз бір, Отан біреу, Жер біреу, тіл біреу. Ендеше неге бөлінеміз?

Діни бірлік, ынтымақ болса, ел тәуелсіздігі нығайып, одан әрі баянды бола түспек. Қазақстан- Отанымыз. Оның халқын дені ұстанатын Ислам кепілдігімен ынтымақ пен бірлік туы астына жинап қана осынау ізгі мақсатымызға жетеміз. Осы арқылы ғана Қазақстанды әлемнің ең дамыған мықты да қуатты елу елінің қатарына енгізуді көздеп отырған Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев ойының жүзеге асуына тиісінше қолдау көрсетіп, сенімді тірегі бола аламыз” - деп айтқан Дінбасымыздың сөзімен толық қосыламыз /9/.

Тәуелсіз еліміздің тұңғыш Президенті қазақстандықтар алдында әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына ену міндетін қойғаны

баршамызға мәлім. Оның өзі еліміздің экономикалық даму қарқынына сенгендіктен болып отыр. Осы қарышты даму қарқынына біздің халықтың рухани байлығы мен зияткерлік өресі де сай болуы керек.

Иә, бүгін дүр сілкініп, рухани жаңғыратын уақыт келді. Мұхаммед Пайғамбарымыз – “Отанды сүю имандылықтан басталады” деп, өсиет етсе, дана қазақ халқы – “Иманды елді жау алмас” дейді. Олай болса, ата-бабаларымыз ғасырлар бойы ұстанып келген имандылықты ту етіп көтерейік.

1. Тасболатова К. Дін мәселесі – назарда // *Ислам және өркениет*. - 2008. - №12(120). - 21-30 сәуір.

2. Сонда.

3. Тасболатова К. Дін мәселесі – назарда // *Ислам және өркениет*. 2008. - №12(120). - 21-30 сәуір.

4. Мұқашов А. Дін бірлігі – ұлт бірлігі. // *Егемен Қазақстан*. – 2008. - 2ақпан.

5. Есенбаева П. Прокуратура көп жайды анықтады // *Ислам және өркениет*. - 2008. - №12(120). - 21-30 сәуір.

6. Сонда.

7. Бердібай Р. Байқалдан Балқанға дейін. - 250-251-беттер.

8. Бұлұтай М. // «Айқын» газеті. – 2009. -159(1337). - 25.08.

9. Дербісәлі Әбсаттар қажы. Жақсылыққа себепші мен оны жасағанның да сауабы бірдей. // *Егемен Қазақстан*. – 2006. - 9 қыркүйек.

Резюме.

Статья посвящена проблеме сохранения мононационального духовного сознания казахстанского народа в период религиозной экспансии извне и его духовного возрождения через национальную самобытную культуру.

Summary

This article is devoted to the problems of the development of the religion in Kazakhstan.

Содержание

САЯСИ ҒЫЛЫМДАР ПРОБЛЕМАЛАРЫ ПРОБЛЕМЫ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ

Абсаттаров Г.Р. Политические приоритеты правовой политики Республики Казахстан.	3
Мұқажанова А.Ж. Жалпыұлттық мақтанш ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетіндегі жалпыадамзаттықтың көрінісі ретінде.	13
Абсаттаров Р.Б., Ашимова З.И. Сотрудничество народов в системе культуры межэтнических отношений.	20
Нұрымбетова Г.Р. Қазақстандағы ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетінің өзекті мәселелері.	32
Матақбаева Л.Х. О феномене доверия в легитимации политической власти.	36
Жусипов Б.С. Правовая политика Республики Казахстан.	41
Исабаев Б.О. Интернет как инструмент политической коммуникации: тенденции развития.	46
Отарбаева Б.З., Басығариева Ж.А., Сарсембаев А.З. Социальное партнерство бизнеса и власти как фактор обеспечения стабильности казахстанского общества.	53
Исабаев Б.О. Политико-правовое регулирование информационной политики: зарубежный опыт для Казахстана.	57
Саиров Е.Б. Қазақтың ұлттық мәдени бренді.	64

ӘЛЕУМЕТТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОЦИОЛОГИИ

Қылышбаева Б.Н. Қазақстандық қоғамдағы гендерлік әлеуметтендіру.	70
---	----

ЖАС ҒАЛЫМДАР МІНБЕСІ ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

Сәрсенбаева Ж.Ф. Демократия курсының оқытудың кейбір әдістемелік мәселелері.	76
Өсімбаева И.С. Қазақстандық сайлау жүйесіндегі әйелдердің орны. ...	83
Ашенова С.В. Средства массовой информации в системе социально-политического управления.	88
Әлімхан Дархан. Жаһандастыруға байланысты Қазақстандағы жаңа көзқарастар және төл мәдениетіміздің орны.	94
Көлбаев А.К. Ұлттық сана - елдің діни тұтастығында.	101